

Марина Варданян

Актуальні проблеми світового перекладознавства

Посібник
для самостійної роботи

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет

Марина Варданян

**Актуальні проблеми світового
перекладознавства**

Посібник для самостійної роботи

Кривий Ріг
2022

УДК 811.11'25(075.8)

В 18

Варданян М. Актуальні проблеми світового перекладознавства : посібник для самостійної роботи. Кривий Ріг, 2022. 144 с.

Посібник «Актуальні проблеми світового перекладознавства» адресований магістрам спеціальності 035 Філологія. Германські мови і літератури (переклад включно) для покращення самостійного опанування профільного курсу. Цьому сприяють основні складові посібника: теоретичний блок, завдання для практичного опрацювання, самостійна робота, термінологічний словник, анотовані біографії, схема перекладознавчого аналізу тексту. Така структура посібника має на меті поглибити знання магістрів із теорії та історії перекладу, осмислити провідний досвід світового перекладознавства. Це сприятиме вдосконаленню фахової компетентності магістрів, розширить уявлення про перекладознавство як предмет наукових досліджень та академічну дисципліну, представлені в західних теоріях Л. Венуті, Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, Г. Вермеєра, Д. Голмса, І. Евен-Зохара, В. Коллера, М. Кроніна, А. Лефевра, К. Майєр, Ю. Найди, Е. Піма, Д. Селескович, Г. Співак, Г. Турі та інших. Після завершення курсу передбачається, що магістри зможуть критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки, аналізувати, порівнювати, класифікувати різні напрями та школи в перекладознавстві, характеризуватимуть теоретичні засади (концепції, категорії, підходи) західного перекладознавства, орієнтуватимуться в різних перекладацьких напрямках і школах, вільно користуватимуться перекладацькою термінологією, перекладати тексти різних стилів і жанрів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних.

Крім магістрів-філологів, посібник стане в нагоді викладачам університетів, аспірантам, а також усім, хто цікавиться історією та критикою перекладу.

Рецензенти:

Кудрявцева Н., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладу та словянської філології Криворізького державного педагогічного університету.

Шмігер Т., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка.

Друкується за ухвалою Вченої ради
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 11 від 12 травня 2022 р.)

© Марина Варданян, 2022

Зміст

Передмова	5
Структура курсу «Актуальні проблеми світового перекладознавства»	8
Тема 1. Історія світового перекладознавства	9
Тема 2. Провідні концепції у світовому перекладознавстві	22
Тема 3. Перекладацькі категорії в західних концепціях: перекладацькі зміни, помилки, етика	34
Тема 4. Еквівалентність, неперекладність і стратегії перекладу	53
Тема 5. «Культурний поворот» у перекладі	73
Тема 6. Види перекладу та спеціалізовані практики перекладу	89
Тема 7. «Технологічний поворот» у перекладознавстві ...	100
Перекладознавчий аналіз тексту	114
Анотовані біографії	122
Термінологічний мінімум	127
Список літератури	137
Іменний покажчик	141

ПЕРЕДМОВА

Посібник «Актуальні проблеми світового перекладознавства» підготовлений для магістрів спеціальності 035 Філологія. Германські мови і літератури (переклад включно). Його основна мета — сприяти самостійній підготовці магістрів до занять і виконанню завдань із навчального курсу «Актуальні проблеми світового перекладознавства».

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми світового перекладознавства» передбачена структурно-логічною схемою підготовки фахівців ступеня магістра за освітньою програмою «Філологія. Переклад (перша — англійська)» як нормативний освітній компонент циклу науково-предметної підготовки. *Метою магістерського курсу* є поглиблення знань магістрів із теорії та історії перекладу, зокрема вивчення провідного досвіду світового перекладознавства. Це сприятиме вдосконаленню фахової компетентності магістрів, розширить уявлення про перекладознавство як предмет наукових досліджень та академічну дисципліну, що має на меті сприяти в написанні кваліфікаційного дослідження та формуванні фаху як викладача перекладознавчих дисциплін.

Основні завдання: (1) розглянути основні категорії перекладу, що презентовані у світовому перекладознавстві, зокрема, способи відтворення одиниць при перекладі, еквівалентність, безеквівалентна лексика, одомашнення й очуження тощо; (2) розглянути мету, завдання, основні джерела курсу в контексті викладання «Перекладознавства» в західних університетах; (3) ознайомитися з історією світового перекладознавства, традиціями перекладу різних країн світу; (4) проаналізувати концепції перекладу Дж. Голмса, І. Евен-Зохара, Г. Тура та інших; (5) розглянути провідні західні концепції та підходи до перекладу (лінгвістичний, полісистемний, культуроорієнтований, технологічний, гендерні та постколоніальні дослідження); (6) ознайомитися з основними видами та спеціалізованими практиками перекладу (аудіовізуальний, науковий, юридичний, художній тощо).

Відповідно до цієї мети та завдань навчального курсу посібник охоплює три змістові блоки, що взаємопов'язані між собою та розглядаються з двох перспектив — діахронії та синхронії:

1. Перекладознавство як наука та навчальна дисципліна. Історія й основні концепції перекладу.
2. Перекладацькі категорії в західних концепціях.
3. Культура, машини, переклад.

Перший блок охоплює такі теми: Особливості магістерського курсу «Актуальні проблеми світового перекладознавства». Перекладознавство як наука та навчальна дисципліна. Зміст і структура курсу АПСП. Основні джерела курсу АПСП. Історія світового перекладознавства. Переклад як предмет дослідження світового перекладознавства та його зв'язок з іншими галузями знань. Джерела формування перекладознавства як самостійної галузі. Основні напрями в історії перекладу. Глобалізація та переклад. Провідні концепції у світовому перекладознавстві. Загальна характеристика західних концепцій перекладу. Основоположні концепції перекладу. Статус аудіовізуальних перекладацьких досліджень. Інтерпретаційні дослідження та перекладознавство.

Другий блок розглядає такі теми: Перекладацькі категорії в західних концепціях (перекладацькі зміни, помилки, етика). Перекладацькі зміни й одиниці перекладу. Перекладацькі помилки. Етика та мораль у перекладі. Еквівалентність, неперекладність і стратегії перекладу. Формування та розвиток теорії еквівалентності у світовому перекладознавстві. Безеквівалентна лексика та прийоми її відтворення. Способи перекладу ідіом. Еквівалентність на рівні граматики. Текстуальна еквівалентність. Текст і його ознаки. Переклададознавчий аналіз тексту.

Третій блок розкриває такі теми: «Культурний поворот» у перекладі. Поняття «культурний поворот» у перекладознавчих дослідженнях. Ідеологічні підходи в перекладознавчих дослідженнях. А. Лефевр і його концепція «переписування» в перекладі. Одомашнення й очуження в перекладі. Концепція Л. Венуті. Постколоніальні дослідження перекладу. Гендерні перекладознавчі дослідження. Види перекладу та спеціалізовані практики перекладу. Науковий і технічний переклади. Юридичний переклад. Художній переклад. Дитяча література та перекладознавство. «Технологічний поворот» у перекладознавстві. «Повороти» в перекладознавстві нового тисячоліття. Технології та переклад. Автоматизований і машинний переклади. Перекладацький інструментарій. Локалізація, глобалізація та технології.

У зв'язку з цим, *структура посібника* передбачає такі компоненти: теми та плани лекцій і практичних занять, список літератури, опорний конспект до теми, завдання для самостійної роботи, довідкові матеріали. Крім того, на допомогу магістрам мають стати анотовані біографії провідних науковців перекладознавства, схема перекладознавчого

аналізу тексту, термінологічний словник, а також список літератури для тих, хто прагне більш поглиблено засвоїти основні теорії, категорії, напрями західного перекладознавства.

У підготовці цього посібника дякую магістрам освітньої програми «Філологія. Переклад» за участь у навчально-дослідницькому проєкті, а також рецензентам — проф. Н. Кудрявцевій і проф. Т. Шмігеру за підтримку в завершенні роботи над посібником.

СТРУКТУРА КУРСУ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА»

Назви блоків і тем	Кількість годин			
	денна форма навчання			
	загалом	з них		
		лекції	практ.	самост. роб.
Блок 1. Перекладознавство як наука та навчальна дисципліна. Історія й основні концепції перекладу				
Тема 1. Особливості магістерського курсу «Актуальні проблеми світового перекладознавства»	10	2	2	6
Тема 2. Історія світового перекладознавства	10	2	2	6
Тема 3. Провідні концепції у світовому перекладознавстві	10	2	2	6
Разом за блоком 1	30	6	6	18
Блок 2. Перекладацькі категорії в західних концепціях				
Тема 1. Перекладацькі категорії в західних концепціях: трансформації, помилки, етика	10	2	2	6
Тема 2. Еквівалентність, неперекладність і стратегії перекладу	20	4	4	12
Разом за блоком 2	30	6	6	18
Блок 3. Культура, машини, переклад				
Тема 1. «Культурний поворот» у перекладі	10	2	2	6
Тема 2. Види перекладу та спеціалізовані практики перекладу	10	2	2	6
Тема 3. Технологічний поворот у перекладознавстві	10	2	2	6
Разом за блоком 3	30	6	6	18
Загалом годин	90	18	18	54

ТЕМА 1. ІСТОРІЯ СВІТОВОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

1. Переклад як предмет дослідження світового перекладознавства та його зв'язок з іншими галузями знань.
2. Джерела формування перекладознавства як самостійної галузі.
3. Основні напрями в історії перекладу.
4. Глобалізація та переклад.

Література:

1. Baker, Mona, and Gabriela Saldanha, eds. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2009.
2. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
3. Holmes, James S., ed. *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. Paris: The Hague, 1970.
4. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
5. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
6. Shuttleworth, Mark, and Moira Cowie. *Dictionary of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2014.
7. Venuti, Lawrence, ed. *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge, 2012.

Опорний конспект до теми

1. Переклад як предмет дослідження світового перекладознавства та його зв'язок з іншими галузями знань

«Переклад» нині має кілька значень:

- 1) загальна дисциплінарна галузь або явище («Я вивчав переклад в університеті»);
- 2) результат перекладу — тобто текст, який було перекладено («Вони опублікували переклад звіту арабською мовою»);
- 3) процес створення перекладу («Перекладацькі послуги»).

Процес перекладу з однієї письмової мови на іншу включає зміну письмового тексту оригіналу (текст оригіналу, або ТО) усною мовою оригіналу (мова оригіналу, або МО) в письмовий текст (текст перекладу, або ТП) іншою усною мовою (мова перекладу, або МП).

Традиційна модель ТО — ТП є найбільш типовою для «міжмовного перекладу», однією з трьох категорій перекладу, описаних Р. Якобсоном у його основній роботі «Про лінгвістичні аспекти перекладу». Науковець виділив такі категорії:

- 1) Внутрішньомовний переклад, або «переформулювання» — «інтерпретація вербальних знаків за допомогою інших знаків тієї ж мови».

Внутрішньомовний переклад відбувається, коли ми складаємо стислий виклад або переписуємо текст тією ж мовою, скажімо, дитячу версію енциклопедії. Він також відбувається, коли ми перефразовуємо вираз тією ж мовою.

- 2) Міжмовний переклад, або «власне переклад» — «інтерпретація вербальних знаків за допомогою будь-якої іншої мови».

Саме міжмовний переклад, що виконується між двома різними вербальними знаковими системами, традиційно знаходиться в центрі уваги перекладознавців. Проте саме поняття «власне перекладу» та стабільності оригіналу й перекладу ставиться під питання.

- 3) Міжсеміотичний переклад, або «перетворення» — «інтерпретація вербальних знаків за допомогою знаків невербальних знакових систем».

Міжсеміотичний переклад відбувається, скажімо, коли текст у письмовій формі перетворюється на іншу, наприклад, музику, кіно чи живопис.

Переклад переважно тісно пов'язаний із такими дисциплінами: лінгвістика (прикладна, контрастивна, когнітивна лінгвістики), сучасні мови та мовознавство, порівняльне літературознавство, культурологія (включно з гендерною проблематикою та постколоніальними студіями), філософія (мови та значення, герменевтика, деконструкція, етика), соціологія, історія, літературознавство.

2. Джерела формування перекладознавства як самостійної галузі

Вивчення перекладу як академічної дисципліни розпочалося лише у другій половині ХХ століття. В англomовному світі ця галузь

наукового знання тепер відома як «перекладознавство» (translation studies) завдяки Джеймсу С. Голмсу, який описує цю дисципліну як таку, що тільки зароджується та займається комплексом проблем, зосереджених навколо такого явища, як процес перекладу та власне переклади.

Є чотири основних напрями, у межах яких перекладознавство стає дедалі популярнішим. *По-перше*, зі зростанням попиту на переклад значно збільшилася кількість спеціалізованих програм підготовки письмових та усних перекладачів як на рівні бакалаврату, так і на рівні магістратури. Типи перекладу в кожному навчальному закладі варіюються. Вони можуть охоплювати програми в галузі прикладного перекладознавства, науковий і технічний переклади, усний переклад, аудіовізуальний переклад, художній переклад. *По-друге*, останні десятиліття також ознаменувалися зростанням кількості конференцій, книг і журналів із питань перекладу багатьма мовами. До вже наявних міжнародних журналів із перекладознавства, як-от *Babel* (Нідерланди) і *Meta* (Канада), уперше опублікованих у 1955 році, додалися *TTR* (*Traduction, Terminologie, Redaction*, Канада) у 1988 році, *Target* (Нідерланди) у 1989 році, *Perspectives* (Данія) у 1993 році та *The Translator* (Великобританія) у 1995 році. Доступ до онлайн-видань збільшує популярність деяких публікацій, включаючи журнали з відкритим доступом, зокрема *The Journal of Specialised Translation* і *New Voices*. *По-третє*, зі збільшенням кількості публікацій зростає і попит на загальні й аналітичні матеріали, як-от антології, бази даних, енциклопедії, довідники й ознайомчі роботи. *По-чотирьоме*, міжнародні організації також процвітають. *The Federation Internationale des Traducteurs* (Міжнародна федерація перекладачів, FIT) була створена у 1953 році Французьким товариством перекладачів. За останні роки вчені-перекладачі стали об'єднуватися на національному та міжнародному рівнях у такі організації, як Канадська асоціація перекладознавства / *Association canadienne de traductologie* (CATS, заснована в Оттаві у 1987 році), Європейське товариство перекладознавства (EST, Відень, 1992), Американська асоціація письмового й усного перекладознавства (ATISA, Кент, штат Огайо, 2002) тощо. Дедалі більше країн проводять міжнародні конференції на різні теми.

3. Основні напрями в історії перекладу

Історія перекладу є підрозділом більш широкої дисципліни перекладознавства та розглядає його виникнення, становлення та

можливі тенденції розвитку в майбутньому. Останнім часом переклад як продукт, процес і поняття став об'єктом пильної уваги, у результаті чого дослідники в багатьох країнах світу та різних культурах поставили за мету «написати», як переклад сприяв розвитку культури, мистецтва, науки, політичних зв'язків і навіть війн.

Проблематика та комплексність, які властиві поняттю «історія перекладу», обумовлені амбівалентністю самого поняття, оскільки в перекладознавстві воно має три різні значення.

Перше відноситься до власне «історії» перекладу, тобто до історичних даних про те, як переклад практикувався, використовувався чи концептуалізувався в минулому.

Друге значення, у якому використовується термін «історія перекладу», — це вивчення того, як саме була написана історія перекладу, тобто історіографія перекладу.

Третій напрям, на додаток до історії й історіографії, має назву «метаісторіографія» та включає методологічні й епістемологічні міркування про написання історії. Метаісторіографія займається вивченням таких вихідних передумов: які цілі має історичне дослідження, які критерії для досягнення науковості тощо; час: поняття і проблеми, які вони порушують, що використовуються для періодизації («епоха», «вік», «період», «покоління», «авангард»); простір: поняття, які використовуються для поділу простору (національні, західні, європейські, постколоніальні); формат: як представлений об'єкт дослідження (як часова діаграма, літопис, наратив, опис, виклад доказів); метамова, тобто мова, яка використовується для опису інших мов і дискурсів, зокрема мови та дискурсу історика. Конкретне завдання історика полягає в пошуках кращої відповідності між термінологією, яка використовується в мові об'єкту, і термінологією, яка використовується історіографом.

4. Глобалізація та переклад

Загальноприйнятим вважається твердження, що глобалізація — це визначальна риса високої (або пізньої) сучасності (модерну). Глобалізація — це інтенсифікація світових соціальних відносин, які поєднують віддалені місцевості так, що події в певних районах формуються під впливом тих подій, що відбуваються за багато миль від них, і навпаки (Е. Гідденс).

В епоху глобалізації існують два виміри зв'язку: перший — просторовий, тоді як другий — мовний. Мовний зв'язок — те, що зазвичай вважається перекладом, — це спроба подолати мовний

бар'єр за допомогою перекладацької діяльності. Феномен глобалізації буквально немислимий без надання ключової ролі перекладу та його функціям. Переклад розглядають як обов'язкову умову для домінування певної культури й агента доцентрової глобалізації. І навпаки, переклад можна розглядати як квінтесенцію відцентрової глобалізації, якщо ми візьмемо до уваги, що лише переклад дозволяє носіям мови, яка перебуває під загрозою, зберігати повну автономію, чи то у використанні комп'ютерних програм рідною мовою, чи то беручи активну участь у суспільному житті з використанням рідної мови.

Локалізація програмного забезпечення — це експліцитний вияв ролі перекладу в глобальній, інформаційній економіці, що почала свій розвиток як вагома сфера економічної діяльності наприкінці 1980-х. Інтеграцією перекладу в глобальну економічну практику є і нова форма колективного перекладу. Second Life — це онлайн нова соціальна мережа, у якій переклад відіграє ключову роль.

Одним із найбільш очевидних наслідків глобалізації для багатьох суспільств стало явище внутрішньої та зовнішньої міграції. Факт наявності міграції та поінформованість про неї зумовлює розв'язання мовних проблем. Мігранти не тільки змінюють своє місце проживання, коли залишають одне місце та переїжджають в інше, а й виявляються змушеними змінювати свою мову та культуру. Найбільш помітним результатом впливу міграції на перекладознавство стало зростання інтересу до усного перекладу громад.

У дебатах про глобалізацію активно обговорюється зв'язок між перекладом і мультикультуралізмом. Якщо 1960–70-ті роки в перекладознавстві умовно називають періодом «лінгвістичного повороту», а 1980–90-ті — періодом «культурного повороту», то за умов прискореної глобалізації в перекладознавстві очікується «міжкультурний поворот».

Ще одним аспектом зв'язку глобалізації та перекладу є глобалізація самої дисципліни «перекладознавство». Протягом тривалого часу в цій дисципліні домінували історичний досвід і наукові інтереси дослідників із Західної Європи та Північної Америки. Більш активна взаємодія між ученими з нетрадиційних центрів дослідження перекладу стане найбільш довговічним спадком глобалізації для цієї дисципліни.

Підготовка до практичного заняття Світове перекладознавство й історія

1. Загальна історія перекладу.

2. Провідні постаті світового перекладознавства.
3. Традиції перекладу у країнах світу:
 - American tradition,
 - Arabic tradition,
 - British tradition,
 - Bulgarian tradition,
 - Canadian tradition,
 - Check tradition,
 - German tradition.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготуйте презентацію за темою «Освітні програми “Translation Studies” у західних університетах» (на вибір: країни Європи, США, Канада, Австралія).

2. Підготуйте коротку довідку на матеріалі англomовних джерел про одного з провідних учених світового перекладознавства, прізвища яких наводяться в Іменному покажчику.

Література:

1. Baker, Mona, and Gabriela Saldanha, eds. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2009.
2. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
3. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.
4. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 3. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012.
5. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 4. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013.
6. Holmes, James S., ed. *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. Paris: The Hague, 1970.
7. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.

8. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
9. Venuti, Lawrence, ed. *The Translation Studies. Reader*. London and New York: Routledge, 2012.

Довідкові матеріали

Додаток 1.

За книгою: Baker, Mona, and Gabriela Saldanha, eds. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2009.

Традиції в перекладі

Польська перекладацька традиція

(Уривок)

(...) У перші десятиліття ХХ століття польська мова стала основною мовою для перекладу. Польські романісти того часу зробили значний внесок у світовий літературний канон. Роман *Quo vadis*, який у 1905 році приніс Генрику Сенкевичу (1846–1916) Нобелівську премію, був перекладений багатьма мовами та донедавна залишався у списку французьких бестселерів. Сучасний американський переклад тритомної історичної саги Сенкевича про Польщу XVII століття з'явився у США в 1991 році й одразу завоював значну популярність (...)

Як і в попередні періоди, вибір текстів і мов для перекладу в сучасній Польщі був обумовлений політичною ситуацією. Відродження культурного життя після Другої світової війни під пануванням Росії призвело до пріоритетності перекладу та перевидання творів, які вважалися «політично коректними». У 1956 році трудові заворушення в місті Познань були нещадно придушені, загинуло близько 53 осіб. Після цих подій розпочався період політичної «відлиги» (...) Польські переклади Фолкнера, Стейнбека та Гемінгуея мали великий вплив на польських читачів, які все більше цікавилися як класичною, так і сучасною драматургією, зокрема творчістю Шекспіра, Мольєра, Гете, Шиллера та ін. У 1969 році Мацей Сломчинський (1920–1998) опублікував свій переклад «Улісса» Джеймса Джойса, який незабаром став важливою культурною подією. Видавалися тематичні серії перекладів скандинавських авторів, письменників Латинської Америки та сучасників.

Зміни відбулися і після політичних потрясінь 1989 року. Скасування державної цензури та поява приватних видавництв незабаром

спричинили лавину перекладних книг. На додаток до міжнародних бестселерів, велика кількість неякісних книг почала виходити в однаково неякісних польських перекладах, які часто рекламували як виразних представників забороненої культури Заходу. У гуманітарних науках переклад часто виявлявся найбільш ефективним засобом для заповнення прогалін, залишених сорокарічним правлінням комуністів.

Сьогодні американська чи англійська мова є найбільш вживаною в літературному й інформаційному перекладах. Кількість професійних перекладачів і фахівців, які спеціалізуються на перекладах одного автора чи перекладах у межах однієї галузі знань, продовжує зростати, щоб задовольнити запити книжкового ринку та вільної ринкової економіки.

Список польських письменників, твори яких перекладені іншими мовами, також значно виріс. Читачі в Європі тепер мають доступ до творів сучасних польських поетів, як-от Віслава Шимборська, драматургів — Славомір Мрожек і Тадеуш Ружевич, романістів — Єжи Анджеєвський і Тадеуш Коввіцький. В академічній галузі твори польських учених також почали з'являтися в перекладі. Інтерес до Польщі як частини нової об'єднаної Європи стимулював виробництво інших типів видань, зокрема багатомовних туристичних посібників та історичних опитувань різними мовами.

Особистість і статус перекладача

У більш ранні періоди історії перекладачі були визнані творцями літератури і відповідно отримували рівні права з оригінальними авторами. Поступова професіоналізація роботи зумовила радикальні зміни статусу перекладачів. Ще у 1772 році Ігнацій Красицький висловився у *Uwagi o tłumaczeniu ksiąg* («Про переклад книг») про важливість і престиж професії, яку слід визнати. Сьогодні перекладач більше не сприймається як посередник або перекладач оригінальної літератури. Перекладач — це професіонал, який займається певною формою спілкування. Деякі перекладачі продовжують слідувати старій традиції, називаючи себе в основному письменниками, поетами чи літературознавцями.

Переклад як професійна діяльність у Польщі вперше був інституціоналізований із заснуванням Комісії перекладачів спілки польських письменників у 1976 році. У 1981 році була створена нова організація «Асоціація польських перекладачів». Незабаром у Варшаві відбувся дев'ятий Всесвітній конгрес цієї асоціації (1981).

Шведська перекладацька традиція

(Уривок)

(...) Шведське суспільство зазнало серйозних змін із початку XIX ст., включаючи індустріалізацію, різні народні рухи, еміграцію, прихід демократії, а з другої половини XX ст. — наплив значної кількості іммігрантів. І все ж перекладацька діяльність протягом цього останнього та найбільш тривалого періоду характеризується значним ступенем безперервності, але водночас відрізняється від перекладу ранніх періодів.

У цей період нові жанри художньої літератури перекладаються для масового виробництва, щоб забезпечити розважальною літературою широку публіку. Комерціалізація вимагає високошвидкісного виробництва та використання мовних форм, які можуть бути зрозумілі звичайному читачеві. Тому виникла потреба у професійних перекладачах.

Пріоритет надавався творчості й оригінальності, а літературна творчість керувалася панівними естетичними цінностями німецького романтизму. Це призвело до відсутності оцінки діяльності, як-от переклад, а отже, і до байдужого ставлення до перекладачів і їх досягнень. У Швеції XIX ст. професійний перекладач був скромним майстром, який працював у складних умовах. Значну кількість перекладачів у цей період складали жінки.

(...) Із погляду загального обсягу книжкового виробництва у Швеції сьогодні нелітературні жанри виходять менше, ніж літературні. Художня література становить більшість книжкових перекладів, а переклад домінує над написанням художньої літератури (...)

Англо-американське домінування в сучасному художньому перекладі викликало чимало критики в різних колах шведського суспільства, що і дотепер залишається питанням номер один у публічних обговореннях перекладу. Часто залишається поза увагою різноманітність перекладної літератури. Навіть сьогодні вибіркового аналізу опублікованих заголовків, наприклад, із погляду обмеження аналізу авторами певних літературних відмінностей, свідчить про те, що частка англійських вихідних текстів значно нижча, ніж це часто стверджується, приблизно на 40 відсотків.

Екранний переклад сьогодні відіграє важливу роль у Швеції. Дубляж був запроваджений у 1920-х роках, але незабаром від нього відмовились через великі витрати та заміну на субтитри. Сьогодні дубляж використовується лише в дитячих фільмах, тоді як субтитри

стали надзвичайно поширеними. Ян Іварсон стверджує, що кількість шведських субтитрів, зроблених протягом 1980–90-х років, дорівнює загальному річному обсягу виробництва перекладів усіх жанрів. Потенційний вплив цієї великої кількості субтитрів на національну культуру та мову залишається невідомим на цьому етапі.

Переклад

У Швеції протягом кількох століть практикується переклад. Навчання проводилося шведською армією. Поза військовою ареною переклад історично обмежувався дипломатичними комісіями та відіграв певну роль у цій принципово одномовній країні до 1960-х років. У цьому десятилітті почалася широка імміграція з численних країн, деякі з яких віддалені від мови та культури. Інтеграція іммігрантів (зокрема другого та третього покоління) спричинила необхідність реалізації багатьох державних політик, деякі з яких стосуються надання послуг перекладачів. Іммігрант у Швеції за законом безкоштовно має право на допомогу перекладача в контактах із владою. Підготовка перекладачів, які працюють у цих контекстах, підтримується державою, яка також забезпечує сертифікацію професійних перекладачів.

Інша важлива та неухильно зростаюча категорія перекладачів займається усним перекладом для людей із вадами слуху. Зараз у Швеції працює кілька сотень сурдоперекладачів (що набагато більше, ніж кілька десятиліть тому, але все ж набагато менше, ніж потрібно).

Діловий і конференційний переклади не мають попиту у Швеції. Шведська мова не використовується широко за межами Скандинавії та майже не використовується навіть на міжнародних конференціях, що проводяться в самій Швеції. Однак членство Швеції у Європейській спільноті може в кінцевому підсумку змінити цю картину.

Додаток 2.

Освітня програма «Translation Studies» у західних університетах

За джерелом: офіційний вебсайт *Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg* <https://www.uni-heidelberg.de/de/studium/alle-studienfaecher/uebersetzungswissenschaft>
(дата покликання: 10.10.21).

Аналіз офіційних вебсайтів університетів США, Канади, Австралії та Центральної Європи показує, що заклади вищої

освіти пропонують освітню програму «Translation Studies». Серед них — Гайдельберзький університет Рупрехта-Карла, Німеччина (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg). Це один із найстаріших університетів на території Німеччини. Він розташований у місті Гайдельберг, Баден-Вюртемберг. Університет був заснований курфюрстом Рупрехтом I за затвердженням Папи Римського Урбана VI у 1386 році. Перекладознавство (Übersetzungswissenschaft) представлено на факультеті сучасних мов (Neuphilologische fakultät).

Крім здобуття основних і додаткових компетентностей, навчання перекладу надає студентам численні можливості для автономного проектування навчальної програми.

Університет дає змогу реалізувати лінгвістичну, перекладацьку та міжкультурну компетентності під час навчання за кордоном, яке може бути завершено як стажування або як складова академічної програми в одній із більш ніж 20 країн, які співпрацюють з університетом за цією програмою.

Студенти мають змогу записатися на міжнародну чотирирічну програму BA Plus Translation Studies Spanish в Інституті письмового й усного перекладу (Institut für Übersetzen und Dolmetschen, IÜD). Окрім цього, студенти можуть взяти участь в інтегрованому курсі за кордоном в Іспанії, який складається з двох семестрів в університеті або одного семестру теоретичного блоку та семестру практичної роботи. Усього академічна програма передбачає 240 кредитів.

Поряд із перекладацькою наукою як областю міждисциплінарного перетину інститут займається дослідженнями в таких областях: дискурс і пізнання (Diskurs und Kognition); контрастивна лінгвістика (kontrastive Sprachwissenschaft); культурологія: світові мови, переклад і література (Kulturwissenschaften: Weltsprachen, Übersetzung und Literatur); лексикологічні та термінологічні дослідження (Lexikologie und Terminologieforschung).

У подальшому випускники можуть бути працевлаштовані у приватному та державному секторах: бюро перекладів; відділах перекладу міжнародних компаній; культурного консультування; індустрії позаштатних перекладів; працевлаштування або фриланс у відділах технічної документації / редагування; організаціях та управліннях промисловістю, а також у національних і міжнародних установах тощо.

Гайдельберзький університет пропонує навчання на бакалавратській і магістерській програмах «Translation Studies».

Зміст бакалаврського курсу

У бакалаврській програмі «Translation Studies» студенти набувають передових наукових знань, умінь і навичок у відповідних спеціалізованих галузях вибраних мов. Випускники матимуть змогу: опанувати вибрані мови на рівні C1; опанувати наукову міжкультурну та багатомовну компетенцію; зрозуміти наукові основи лінгвістики та перекладознавства, а також спеціалізованого перекладу; опанувати високі текстові та дискурсно-аналітичні компетентності, що дозволяє їм професійно спілкуватися в різних сферах і ситуаціях; набути наукові компетенції та вміння застосовувати дослідницько-орієнтований підхід до низки питань; опанувати теоретичні та технічні навички роботи з багатомовною термінологією та проводити дослідження з перекладу, використовуючи різні види документації; опанувати всебічну компетенцію з використання численних програм та інструментів для комп'ютерного перекладу, аналізу тексту, управління термінологією та локалізацією; працювати самостійно та в команді, наприклад, групових проектах для сприяння набуттю міждисциплінарних і професійних навичок.

Програма бакалавра зосереджена на двох іноземних мовах (самостійно вибраних) і на основній мові — німецькій.

Студенти перекладають тексти з вибраних мов на другу (рідну) мову та навпаки. Окрім цього, студенти, рідною мовою яких не є німецька, можуть записатися на програму з німецької як основної мови. Також можливі безкоштовні курси німецької при університеті.

Зміст магістерського курсу

У магістерській програмі «Переклад, комунікація, мовні технології» (MA TKS, або «Translation, Kommunikation, Sprachtechnologie») студенти набувають передових наукових знань і навичок у галузі перекладознавства. Випускники магістерської програми: опанували обрану іноземну мову на рівні C2; мають академічно обґрунтовані міжкультурні навички; володіють вичерпними знаннями з лінгвістики, культурології, багатомовної комунікації та досліджень перекладу; володіють текстовою та дискурсно-аналітичною компетенцією. Вони можуть контрастно аналізувати складні тексти з мовного та зовнішнього погляду та професійно перекладати їх з урахуванням умов тексту; уміють самостійно вести наукову роботу та розвинули професійну компетентність у своїх дослідженнях; володіють навичками багатомовної роботи з термінологією та вичерпними знаннями теорій, прийомів і методів перекладу художніх текстів та / або спеціалізованого

спілкування; можуть працювати самостійно та в команді, наприклад, у групових проектах для сприяння набуттю професійних навичок.

Програма має основну мову — німецьку (мова А), а також:

- активну іноземну мову (мова В);
- активну (мова В) та пасивну іноземну мову (мова С).

Студенти перекладають тексти з мов В і С на свою мову А та з мови А на мову В і закріплюють свої навички в перекладознавстві.

Гайдельберзький університет Рупрехта-Карла пропонує програму дисципліни «Translation Studies», де студенти мають справу з науковими темами та набувають інноваційних знань, умінь і навичок, які необхідні для цієї програми. Завдяки широкому спектру запропонованих курсів і можливості навчатися за кордоном, академічна програма сприяє розвитку міжкультурних компетенцій. Окрім цього, студенти «Translation Studies» вивчають перспективні та міждисциплінарні теми, які дають їм можливість працювати в багатьох різних професіях.

ТЕМА 2. ПРОВІДНІ КОНЦЕПЦІЇ У СВІТОВОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

1. Загальна характеристика західних концепцій перекладу.
2. Основоположні концепції перекладу. «Схема» Голмса / Турі.
3. Статус аудіовізуальних перекладацьких досліджень.
4. Інтерпретаційні дослідження та перекладознавство.

Література:

1. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
2. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
3. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
4. Shuttleworth, Mark, and Moira Cowie. *Dictionary of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2014.

Опорний конспект до теми

1. Загальна характеристика західних концепцій перекладу

Перекладознавство у ХХІ ст. розвивається в різних напрямках. По-перше, на Заході спостерігається відчутний інтерес до незахідних теорій, до чого на початковому етапі спонукали постколоніальні дослідження. По-друге, спостерігається зростання зацікавленості не лише в перекладі, а ролі перекладача, зокрема його етики та його особистості, зверненні до питань соціології перекладу. По-третє, дослідження перекладу пов'язані з технічним прогресом і новими технологіями. По-четверте, «нові медіа» породили свої власні підгалузі діяльності та дослідження, серед яких найпомітнішим є аудіовізуальний переклад, який став включати до свого складу не лише давно усталені практики дубляжу та субтитрування, але також і локалізацію відеоігор, поширення неофіційного фансабу (скорочено від «fan subtitles»).

В історії західного перекладознавства до кінця ХХ століття в загальних рисах розрізняють такі концепції та підходи:

1) *Лінгвістичний підхід до перекладу* (*Linguistic approach*), включаючи порівняльний аналіз мовних систем і появу центрального поняття еквівалентності між перекладом і його першоджерелом.

У 1950–60-ті роки нова дискусія розгорнулася навколо таких ключових питань, як «значення» й «еквівалентність». Вони обговорювалися в роботах Р. Якобсона. Основні концепції формальної та динамічної еквівалентності розглядав Ю. Найда. П. Ньюмарк досліджує принцип еквівалентного ефекту, семантичний і комунікативний переклади. В. Коллер детально вивчає поняття еквівалентності разом із пов'язаним терміном «відповідність». «Проблему еквівалентності» С. Баснетт називає «центральною питанням» перекладознавства. М. Бейкер структурує розділи своєї праці «Іншими словами» навколо різних типів еквівалентності — на рівнях слова, фрази, граматики, тексту, прагматики тощо. Аналізуючи різні теорії еквівалентності, Е. Пім визначає два типи еквівалентності: «природна» еквівалентність і «спрямована» еквівалентність. Таксономія Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне в «Порівняльній стилістиці французької та англійської мов» провела порівняльний стилістичний аналіз французької й англійської мов. Розглядаючи тексти обома мовами, вони визначили відмінності між ними, а також різні «стратегії» та «способи» перекладу. Лінгвістичний підхід Дж. Кетфорда передбачав введення терміну «зміни в перекладі».

2) **Функціоналістські підходи** (*Functionalist approaches*) до перекладу, що виникли в Німеччині, включають теорії зв'язку типів тексту і методу перекладу та скопус-теорію, у яких вирішальними є мета комунікації та функція цільового тексту. Після того з'являються підходи до перекладу, що базуються на текстуальному та дискурсивному аналізах, які запозичують моделі з лінгвістики, аби аналізувати перекладацьку комунікацію з функціонального погляду. У цих підходах фокус уваги зміщується з художнього перекладу на переклад широкого кола нехудожніх текстів.

Серед теорій, що орієнтовані на врахування типу тексту та його призначення, скопус-теорія К. Райс і Г. Вермеєра про мету тексту перекладу викладена у праці «До загальної теорії дії перекладу: пояснення скопус-теорії». *Скопус* — це грецьке слово, що означає «мету», введено в теорію перекладу в 1970-х роках Г. Вермеєром як технічний термін для перекладу та дії перекладу. Функціональний підхід К. Райс спочатку був спрямований на систематизацію оцінки перекладів. Згодом вона узагальнила основні характеристики кожного типу тексту: (1) Інформативний тип тексту; (2) Виразний тип тексту; (3) Оперативний тип тексту; (4) Аудіомедіальні тексти.

3) **Полісистемна теорія** (*Polysystem theory*) й інші системні теорії, зокрема «Маніпуляційна школа» й описовий підхід до перекладу. Полісистемна теорія в перекладі ввійшла в розвиток описового

перекладу — галузі досліджень перекладу, метою якої є виявлення його норм і законів. Метою багатьох із цих досліджень є встановити норми перекладу в різні суспільно-історичні моменти. У книзі «Назва та природа перекладацьких досліджень» Д. Голмс описує основоположні принципи цієї галузі. Згодом цю схему розвинув провідний ізраїльський перекладач Г. Турі. Описова гілка «чистих» досліджень на карті Д. Голмса відома як описове перекладознавство, що розглядає переклад як: (1) продукт; (2) функцію; (3) процес.

Полісистемна теорія в перекладі була розроблена в 1970-х роках ізраїльським ученим І. Евен-Зохаром. Як і Г. Турі, він дотримувався ідеї літературної полісистеми, що включає різні літератури та жанри, зокрема перекладені та неперекладені твори. Теорія полісистем І. Евен-Зохара розглядає перекладну літературу як частину культурної, літературної та історичної системи мови перекладу. Г. Турі висуває систематичну методологію описового перекладознавства як не передбачувальний засіб розуміння норм, що діють у процесі перекладу, і відкриття загальних законів перекладу.

Полісистемісти працювали із С. Баснетт, Т. Германсом, Х. Ламбертом, А. Лефевром. Ключовим томом стала збірка статей під редакцією Т. Германса «Маніпуляція літературою: дослідження літературного перекладу» (1985), яка дала початок назві «Маніпуляційна школа».

4) *Культуроорієнтований підхід до перекладу.* У 1990-х роках лінгвістичні підходи до вивчення перекладу опиняються на маргінесах, а перекладознавство запозичує чи адаптує теоретичні моделі з культурології, особливо з феміністичних, ґендерних і постколоніальних досліджень. Ключовими стають питаннями влади й ідеології, а також того, як через них завдяки перекладу маніпулюють.

С. Баснетт та А. Лефевра у своїй праці «Переклад, історія та культура» (1990) вводять термін «культурний поворот». Цей орієнтований на культуру підхід розвивався протягом наступного десятиліття. У 1990-х роках додалися нові підходи та концепції: канадські переклади та ґендерні дослідження під керівництвом Ш. Саймон, постколоніальна теорія перекладу з видатними діячками та вченими Т. Ніранджана та Г. Співак.

5) *Філософський підхід* тісно пов'язують із постаттю Ф. Шляєрмахера. Цей підхід також охоплює філософські питання, які стосуються літературної герменевтики й етики. Праця Л. Венуті *The Translator's Invisibility* («Непомітність перекладача», 1995 / 2008) виявилася особливо впливовою в розвитку моральної критики

перекладацьких тенденцій очужувального й одомашнювального перекладів.

6) *Технологічний підхід до перекладу*. Переклад трактується як один з елементів у системі «глобалізація — інтерналізація — локалізація — переклад». Дослідницька діяльність, а також практика перекладу були змінені новими технологіями. Ці нові галузі включають машинний, автоматизований переклад, аудіовізуальний, мультимодальний переклад, локалізацію тощо.

2. Основоположні концепції перекладу.

«Схема» Голмса / Турі

Перекладознавство — це академічна наукова галузь, яка впродовж тривалого часу розвивалася й удосконалювалася. Спочатку переклад розглядався як методологія вивчення мови, частина порівняльного літературознавства, майстер-класів із перекладу та контрастивних лінгвістичних курсів. Становлення перекладознавства як дисципліни багато в чому завдячує Д. Голмсу, який запропонував назву та структуру цієї галузі на третьому Міжнародному конгресі прикладної лінгвістики в Копенгагені (Данія) 1972 року.

Науковець висунув загальну схему, що презентує напрями дослідження перекладу. Згодом її розвинув Г. Турі (рисунок 1).

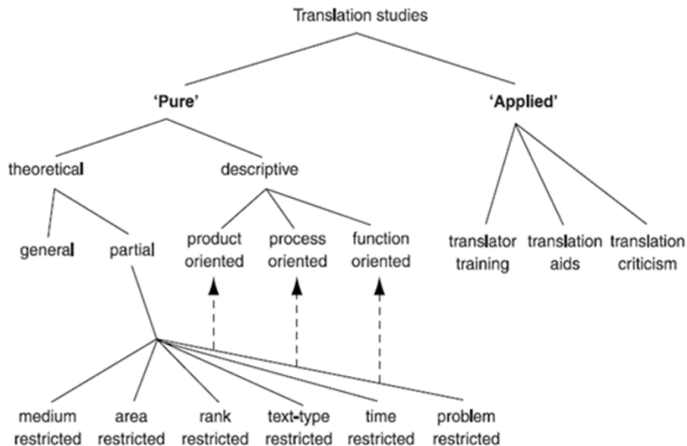

Рис. 1. Схема Д. Голмса (Munday 2016)

У цій схемі Д. Голмс поділяв перекладознавчі дослідження на «чисті» та «прикладні».

Метою «чистих» напрямів дослідження є: (1) опис явищ перекладу; (2) встановлення загальних принципів пояснення таких явищ (тобто теорія перекладу).

Теоретичний напрям поділяється на загальну та часткову теорії перекладу. Під загальними теоріями розуміються дослідження, у яких описують або пояснюють типи перекладу, роблять узагальнення, актуальні для перекладу загалом.

До часткових теорій перекладу включають: (1) теорії, які розглядають роль перекладача та машин (комп'ютерів) при перекладі; (2) теорії, які зосереджені на вивченні певних мов або груп мов та / або культур (наприклад, українсько-англійська мовна пара) і пов'язані з контрастивною лінгвістикою та стилістикою; (3) лінгвістичні теорії, що вивчають переклад на різних рівнях тексту; (4) теорії, що розглядають підходи до перекладу за типами та жанрами текстів (наприклад, літературний, діловий і технічний переклади); (5) теорії, які зосереджені на вивченні перекладів певного періоду, що включають історію перекладу; (6) теорії, що зосереджені на ключових проблемах перекладознавства (еквівалентність, універсальність перекладу).

Описова гілка «чистих» досліджень у схемі Д. Голмса, відома як описове перекладознавство, розглядає переклад, як: (1) продукт; (2) функцію; (3) процес. Ця гілка охоплює такі напрями досліджень: (1) описове перекладознавство, що орієнтоване на продукт (вивчають такі наявні переклади, як опис або аналіз текстів певної мовної пари, порівняльний аналіз кількох тестів перекладу одного й того ж первинного тексту); (2) описове перекладознавство, що орієнтоване на визначення функції перекладу в соціокультурній ситуації (досліджують, як певні тексти були перекладені, коли і де, їх вплив на соціум, наприклад, субтитрування сучасних українських мультфільмів іноземними мовами); (3) описове перекладознавство, орієнтоване на процес перекладу (займаються вивченням психології перекладу або досліджують, що відбувається у свідомості перекладача).

Прикладна гілка схеми Д. Голмса пов'язана із практикою перекладу: (1) навчання перекладачів: методи навчання, методи перевірки, розробка навчальних планів; (2) засоби для здійснення перекладу: наприклад, словники та граматики; (3) перекладацька критика: оцінка перекладів, маркування студентських перекладів, рецензії на опубліковані переклади.

Нині засоби для здійснення перекладу у прикладній гілці доповнюють машинним перекладом, автоматизованим перекладом, онлайн-форумами, краудсорфінгом тощо.

3. Статус аудіовізуальних перекладацьких досліджень

За останні 20 років аудіовізуальний переклад (АВП) розвинувся і як тип перекладу, і як академічна галузь досліджень. Під АВП розуміється відтворення мультимодального, мультимедійного мовлення (діалог, монолог, коментарі тощо) іншою мовою / культурою. Мультисеміотичний вимір сягає телебачення, кіно, радіо, DVD, що стає основою для АВП. Цей загальний термін охоплює також субтитрування та дубляж. В академічних колах використовується термін «екранний переклад». Він поширюється на медіовиробництво, що передається через екран чи монітор (телевізор, кінотеатр або комп'ютер).

Однією з ключових проблем дослідження АВП є виявлення типів відносин між словесними та невербальними знаками. До способів відображення об'єкта дослідження АВП належать вербальний, невербальний та аудіовізуальний канали та знаки. Семіотичні коди виробляють значення. До таких семіотичних кодів зараховують:

- 1) Вербальний рівень — аудіоканал (лінгвістичні коди як діалоги, монологи, коментарі, голоси, інтонації, акценти тощо), візуальний канал (графічні коди як письмові форми, зокрема букви, заголовки, підписи, субтитри);
- 2) Невербальний рівень — аудіоканал (спеціальні звукові ефекти, музичний супровід, шуми, паузи тощо), візуальний канал (візуальні коди; фотографічні коди, наприклад, світло, кольор; кінематографічні коди, наприклад, зйомка, кадрування, обрізка; рухливі коди, наприклад, манера, погляд; дрес-код, включаючи макіяж і зачіску).

Різні типи АВП класифікуються за двома основними групами:

- 1) *Міжмовний переклад* (усні / письмові коди, код зображення) переважно однією мовою.
Внутрішньомовні субтитри, які іноді називають субтитрами однієї мови, — це перехід від усної мови словесного обміну у фільмі або телепрограмі до письмового режиму субтитрів. Внутрішньомовні субтитри часто є варіантом телетексту на телебаченні. Внутрішньомовні субтитри використовують для вивчення мови (наприклад, мігрантами) та забезпечення доступності до аудіовізуальних текстів для певних груп (наприклад, людей із вадами слуху).
- 2) *Міжмовний переклад*, що також передбачає зміну кодів. Деякі типи можуть бути внутрішньо- та міжмовними й міститися в одній із двох груп.

Деякі концепції перекладу потребують перегляду, розширення та переосмислення, коли вони застосовуються до АВП. Наприклад:

- Поняття **тексту**: «екранні тексти» є короткочасними та мультимодальними, а їх узгодженість ґрунтується на взаємодії зображень і звуку. При АВП перекладачі, субтитори, локалізатори посилаються на одне й те саме поняття «тексту»?
- Поняття **авторства**: у літературознавстві та перекладознавстві автор часто сприймається як окрема особистість. В АВП це питання не можна оминати, оскільки частиною процесу є група (сценарист, продюсер, режисер, актори, звукорежисери, оператори, редактори тощо).
- Поняття **сенсу**: у сенсі АВП не виробляється ні в лінійній послідовності, ні з єдиною системою знаків. Процес організації ієрархії між оригіналом і перекладом, виробництвом і відтворенням, початковим мовленням і повтором пошкоджений в АВП. Глобалізація кіноіндустрії не означає стандартизацію смислів, оповідань і відгуків громадськості.
- Концепція **перекладу**: сама концепція перекладу підкреслює відсутність консенсусу, що перетинається, як і адаптація, маніпуляція, передача та перероблення.
- Концепція **одиниці перекладу**: питання тексту, авторства та сенсу тягнуть за собою питання щодо одиниці перекладу в АВП.
- Поняття та типи **стратегії перекладу**: стратегія змінюється на макро- та мікрорівні, а також щодо соціально-політичних і культурних наслідків АВП.
- Зв'язки між **нормами** перекладу та **технічними обмеженнями**: впроваджуються типографічні варіації, додають глоси чи коментарі, змінюють положення рядків тощо. Наскільки технологія передбачає певні нові норми?
- Взаємовідносини між **письмовим** та **усним**, між письмовими нормами та між звичайним мовленням і дубляжем є також одним із актуальних питань. Яка, наприклад, соціолінгвістична роль і відповідальність субтитрів?
- Доступність — ключове слово в АВП, що визначає спосіб оцінки якості перекладу, метою якого є оптимізація зручності використання АВП, програмного забезпечення, вебсайтів та інших програм.

Наразі дослідження АВП зосереджені на:

- Труднощах перекладу: як перекладаються або мають бути перекладені гумор, лайка, терміни, звернення, ввічливість, маркери дискурсу, мовний реєстр, культурні реалії;
- Обмеженнях при перекладі: у чому полягає специфіка аудіовізуальних текстів відповідно до їх видів (усні, письмові, знакові, змішані), жанрів?
- Урахуванні ефектів: що передбачає читання/перегляд нових жанрів і нових типів тексту для цільової культури?
- Визначенні норм АВП.

4. Інтерпретаційні дослідження та перекладознавство

Інтерпретаційна теорія — цілісна концепція, що має значний пояснювальний потенціал і ґрунтується на практичному досвіді усного й письмового перекладів.

Уважається, що становленню інтерпретаційних досліджень сприяли психологи та педагоги. До найперших таких досліджень відносять наукове видання Х.Санса (1930). Основне дослідження вченого стосувалося шкільної реформи в Каталонії. Проте одночасно він проводив спостереження за інтерв'ю з перекладачами конференцій у Женеві, а потім презентував свої висновки на Конгресі прикладної психології 1930-го року в Барселоні. «Педагогами» в ті часи були перекладачі конференцій, які викладали в школах перекладу університетського рівня та прагнули передати свій професійний досвід наступному поколінню. Однією з них була Д. Селескович, книгу про конференційний переклад (1978) якої можна було б використати, щоб показати, що суть цієї діяльності залишилася в основному незмінною. Однак, коли переклад як професія й об'єкт дослідження набув свого значення, акцент був зроблений на синхронному перекладі між розмовними мовами, як це практикується у звукоізольованих кабінках з електроакустичним обладнанням на міжнародних конференціях.

Напрацювання психологів 1960–70-х років стимулювали появу дослідницького підходу *sui generis*, який відстоювала Д. Селескович у Парижі. Дослідниця намагалася проаналізувати процеси, що відбувалися в її власній свідомості під час усного перекладу, а також прагнула пояснити цей процес своїм студентам. Вона зосереджувалася на взаємодії мови та мислення. На основі її «теорії інтерпретації» та стенограм автентичного перекладу, записаних на місцях, так

звана Паризька школа створила першу парадигму інтерпретаційних досліджень, що проявляється у створенні в 1974 році Програми докторських досліджень у сфері усного та письмового перекладів у Паризькому університеті.

Усними перекладами займалися науковці різних країн. Наприкінці 1990-х років проводяться конференції міжнародних спільнот дослідників-перекладачів. У фокусі науковців діалогічне спілкування, що опосередковане перекладачами в певному соціальному (інституційному) контексті, зокрема право, медицина, освіта й соціальні послуги.

Найширше переклад можна схарактеризувати як такий тип спілкування, коли хтось каже те, що інша людина сказала іншою мовою.

Ґрунтуючись на усному перекладі, ця теорія насамперед зосереджується на фазі сприймання, адже усні перекладачі мають миттєво розуміти зміст висловлювань мовця. Звідси велика увага впливу екстралінгвістичних знань на розуміння. Задля цього в термінології інтерпретаційних досліджень розрізняють «смісл» текстів або їхніх частин і «значення» слів, з одного боку, та «лексична відповідність» і «текстова еквівалентність», з іншого боку.

Інтерпретаційний підхід успішно застосовується в навчанні. ЄС, найбільший у світі роботодавець у сфері усного перекладу, замовив Д. Селескович і М. Ледерер написати книгу «Педагогічні основи усного перекладу», що ґрунтується на інтерпретаційному підході. Книгу було вперше видано у 1989 році, у перекладі англійською — 1995 року, виправлена та доповнена версія — 2002 рік. Вона стала цінним джерелом інформації для багатьох викладачів усного перекладу в нових країнах-членах ЄС. Зокрема, частина, що присвячена «девербалізації», визначається більшістю перекладознавців як корисний принцип навчання у справі переведення студентів із буквального на смисловий переклад.

Підготовка до практичного заняття

Світове перекладознавство: теорії, концепції, підходи

1. Західні концепції перекладу.
2. Переклад як напрям сучасних наукових студій. Провідні наукові журнали перекладознавчих досліджень.
3. Статус аудіовізуального перекладу й інтерпретаційних студій у перекладознавстві.

Завдання для самостійної роботи:

1. Ознайомтеся з поточною проблематикою журналів, як-от *Meta*, *Perspectives*, *JosTrans*, *Target*, *The Translator*, *Babel*. Спробуйте розташувати, запропоновані в номерах журналів, статті за схемою Голмса/Турі. Як би ви розташували власне дослідження в цій схемі? Оформіть роботу на дві сторінки у форматі Word. У роботі вкажіть назву журналу, подайте коротку анотацію на журнал, проаналізуйте проблематику досліджень одного з номерів, наведіть вибірку за схемою, визначте сучасні теми перекладознавчих досліджень (згрупуйте їх за тематичним принципом).

2. Прочитайте статтю одного з науковців за книгою Venuti, Lawrence, ed. *The Translation Studies. Reader*. Оберіть основний уривок для перекладу українською, що розкриватиме основні ідеї концепції вченого.

Література:

1. *Babel. Revue internationale de la traduction / International Journal of Translation*. 31 Mar. 2022 <<https://benjamins.com/catalog/babel>>
2. Bastin, L. Georges, ed. *Meta. Journal des traducteurs / Translators' Journal*. 31 Mar. 2022 <<https://www.erudit.org/en/journals/meta/>>
3. Chaume, Frederic. "Film Studies and Translation Studies: Two Disciplines at Stake in Audiovisual Translation." *Meta*, vol. 49, no. 1, 2004, pp. 12–24. *Crossref*, <<https://doi.org/10.7202/009016ar>>
4. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
5. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.
6. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 3. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012.
7. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 4. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013.
8. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*. 31 Mar. 2022 <<https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=rmps20>>

9. Target. International Journal of Translation Studies. 31 Mar. 2022 <<https://benjamins.com/catalog/target>>
10. The Journal of Specialised Translation. 31 Mar. 2022 <<https://www.jostrans.org/>>
11. The Translator. 31 Mar. 2022 <<https://www.tandfonline.com/toc/rtrn20/current>>
12. Venuti, Lawrence, ed. *The Translation Studies. Reader*. New York: Routledge, 2012.

Довідкові матеріали

Додаток 3.

Провідні наукові журнали перекладознавчих досліджень

У сучасному академічному та професійному середовищі зростання спеціалізованого перекладу зумовило значний розвиток перекладознавства. Перекладацькі журнали мають на меті вдосконалення практики перекладу та розгляд проблематики перекладознавчих досліджень.

Журнал *Meta* — це міжнародний академічний журнал, присвячений дослідженню перекладу та тлумаченню тексту: перекладознавчим дослідженням (теорія), педагогіці, літературі, історії усного та писемного перекладів, автоматизованому перекладу, термінології, прикладній лінгвістиці тощо. Цей журнал заснований у 1955 році в м. Монреаль, Канада. Орієнтований на дослідників у галузі перекладу, тлумачення, термінології та прикладної лінгвістики, а також на всіх, хто цікавиться мовами. Журнал друкується французькою, англійською та іспанською мовами.

Журнал *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice* займається випуском статей, які досліджують питання перекладу літератури, технічного та наукового перекладу, аудіовізуального перекладу тощо. Акцент робиться на аналізі автентичної перекладацької практики та стратегій. Використовуючи приклади з реального життя, у журналі публікують свої висновки з міжнародного, практичного, теоретичного чи педагогічного погляду для вирішення важливих проблем у цій галузі. Мова публікації — англійська, хоча обговорювані питання стосуються всіх мов.

JoSTrans має на меті створити форум для перекладачів і дослідників у галузі спеціалізованого перекладу, поширювати

інформацію, обмінюватися ідеями та надавати спеціальне видання для досліджень спеціалізованого, нелітературного перекладу. Журнал пропонує суміш тематичних і відкритих питань, що охоплюють такі сфери: особливості спеціалізованої мови, загальні та практичні питання перекладу. А також теоретичні питання, аспекти навчання та викладання спеціалізованого перекладу.

Target — міжнародний журнал перекладацьких досліджень, метою якого є сприяння міждисциплінарному науковому дослідженню перекладацьких явищ. У журналі представлені дослідження різних форм перекладу з історичного, культурного, літературного, соціологічного, лінгвістичного, когнітивного, філософського чи інших поглядів, які можуть мати значення для розвитку дисципліни.

The Translator — це міжнародний журнал, що публікує оригінальні й інноваційні дослідження з різних питань, пов'язаних із перекладом як актом міжкультурної комунікації. Він має на меті стимулювати взаємодію між різними групами, які мають спільний інтерес до перекладу як професії та перекладознавства як дисципліни. Досліджує широкий спектр практик, письмових та усних, включаючи переклад у всіх його проявах, художній переклад та адаптацію, комерційний і технічний переклади, переклад у ЗМІ, а також мультимодальні форми, як-от дубляж і субтитри.

Babel — це науковий журнал, призначений насамперед для перекладачів і термінологів (T&I), а також науковців, які займаються актуальними проблемами в цій галузі. Журнал охоплює такі теми: теорія й інновації, практика, педагогіка, технологія, історія, соціологія й управління термінологією. Інший важливий сегмент цього журналу містить статті про розвиток та еволюцію професій T&I: нові дисципліни, зростання, визнання, етичні кодекси, захист і перспективи.

Отже, сучасні теми перекладознавчих досліджень досить різноманітні та цілком закономірно порушують сучасні проблеми перекладознавства. Більшість статей із наведених журналів за тематичним принципом можна поділити на ті, що досліджують: а) історію перекладу, б) загальну теорію перекладу, в) конкретні теорії та практики перекладу (стосуються вивчення рідної й іноземної мов), г) спеціальні теорії перекладу та практики перекладу (визначаються видами перекладацького процесу), ґ) машинний переклад (мається на увазі комплекс прикладних дисциплін, що обслуговують процес перекладу), д) когнітивну транслатологію (вивчають когнітивні механізми транскодування).

ТЕМА 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ КАТЕГОРІЇ В ЗАХІДНИХ КОНЦЕПЦІЯХ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ЗМІНИ, ПОМИЛКИ, ЕТИКА

1. Перекладацькі зміни й одиниці перекладу.
2. Перекладацькі помилки.
3. Етика та мораль у перекладі.

Література:

1. Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 2011.
2. Bardaji, Anna Gil. “Procedures, Techniques, Strategies: Translation Process Operators.” *Perspectives*, vol. 17, no. 3, 2009, pp. 161–73.
3. Catford, J. C. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press, 1965.
4. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010, pp. 310–318.
5. Leuven-Zwart, Kitty M. Van. “Translation and Original: Similarities and Dissimilarities”. *Target. International Journal of Translation Studies*, vol. 1:2, 1989, pp. 151–81. *Crossref*, <<https://doi.org/10.1075/target.1.2.03leu>>
6. Marco, J. “The Terminology of Translation: Epistemological, Conceptual and Inter-Cultural Problems and Their Social Consequences.” *The Metalanguage of Translation*, edited by Y. Gambier and L. Van Doorslaer, John Benjamins, Amsterdam, 2009, pp. 255–269.
7. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
8. Sun, Sanjun. “Strategies of Translation.” *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, 5 Nov. 2012, <www.sanjun.org/html/2013StrategiesOfTranslation.pdf>, *Crossref*, <<https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal1117>> Accessed 23 April 2022.
9. Vinay, Jean-Paul, et al. *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

10. Waliński, Jacek Tadeusz. "Translation Procedures." *Ways to Translation Publisher*, edited by Łukasz Bogucki et al., Łódź University, Łódź, 2015. 23 Apr. 2022 <https://www.researchgate.net/publication/282504599_Translation_Procedures>
11. Бусел, В. Т., уклад. і голов. ред. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ й Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009.
12. Варданян, М. В. *Методичні рекомендації з вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)»*. Кривий Ріг, 2017.
13. Ковалик, І., Мацько, Л. і Плющ, М. *Методика лінгвістичного аналізу тексту*. Київ, 1984.
14. Колода, С. Текстові лакуни як маркери специфіки лінгвокультурної спільноти в романі А. Оза «Куфса Шхора». *Східний світ*, № 1, 2005, с. 115–21.
15. Пошук, К. С. Гендерні маркери, притаманні чоловічому та жіночому писемному мовленню. *Студентські наукові записки. Серія «Філологічна»*, вип. 5, 2012, с. 160–62. 23.04.2022 <<https://eprints.oa.edu.ua/1213/>>

Опорний конспект до теми

1. Перекладацькі зміни й одиниці перекладу

У перекладознавчій науці є безліч термінів, які означають можливість перефразування вихідного тексту. Найпоширенішими є *strategy / shift / procedure / technique* — «стратегія», «зміни», «методи / прийоми», «способи». Учені часто використовують один і той же термін із різними значеннями або навіть різні терміни для позначення одного і того ж явища. Така термінологічна невизначеність у цієї категорії пояснюється тим, що західна концепція перекладознавства формується не носіями англійської мови. Крім того, таку варіативність частково пояснює основна діяльність дослідників перекладу в різних сферах — порівняльне літературознавство, стилістика, дискурсивний аналіз, психолінгвістика, різною метою їхніх досліджень — педагогічне застосування, теоретичне обґрунтування.

Терміни «стратегія» (*strategy*) та «метод / прийом» (*procedure*) іноді плутають у письмовій формі щодо перекладу. У технічному плані *strategy* — це загальна орієнтація перекладача (наприклад, на «вільний» або «дослівний» переклад, ТП або ТО, одомашнення або іноземну мову), тоді як *procedure* — це специфічна техніка чи метод, який

використовується перекладачем у певний момент у тексті (наприклад, заповнення слова з МО, додавання пояснення чи виноска в МП).

Із 1950-х років різноманітні лінгвістичні підходи до аналізу перекладу запропонували детальний перелік або таксономії, щоб класифікувати процеси перекладу:

- (1) Таксономія Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне в «Порівняльній стилістиці французької й англійської мов» є класичною моделлю, яка мала дуже широкий вплив. Вони розглядали тексти французькою та англійською мовами, відмічаючи відмінності між мовами та визначаючи різні «стратегії» та «методи / прийоми» перекладу.
- (2) Лінгвістичний підхід Д. Кетфорда, у якому було введено термін «перекладацький зсув».

*Дві стратегії (strategies) та сім прийомів (procedures)
Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне*

У процесі перекладу встановлюються зв'язки між конкретними явищами двох мовних систем, одна з яких уже була виражена, а інша — це потенційна й адаптована. Отже, перекладач зіптовхується з фіксованою відправною точкою. Коли перекладач читає повідомлення, то формує у своїй свідомості мету, якої хоче досягти.

За Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, перші кроки, які робить перекладач, можна охарактеризувати так:

- 1) визначити одиниці перекладу;
- 2) розглянути текст МО;
- 3) оцінити описовий, афективний, інтелектуальний зміст одиниць перекладу;
- 4) відновити ситуацію, яка стала причиною повідомлення;
- 5) зважити й оцінити стилістичні особливості тощо.

Дослідники визначали одиницю перекладу як найменший відрізок висловлювання, частини якого пов'язані так, що їх потрібно перекладати тільки разом, а не окремо.

Відповідно до особливої ролі, яку ці одиниці перекладу відіграють у повідомленні, є кілька типів:

- а) функціональні одиниці;
- б) семантичні одиниці;

- в) діалектичні одиниці;
- г) просодичні одиниці.

Останні три категорії — це одиниці перекладу. Якщо вони не дуже короткі, то функціональні одиниці можуть містити більше однієї думки.

Таксономія прийомів перекладу, які Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельє використовували для вирішення проблем несумісності між структурами МО та ТП, розрізняє *два основні методи перекладу*:

- *прямий переклад*, який загалом нагадує дослівне цитування оригінального повідомлення цільовою мовою, включає запозичення, кальку та дослівний переклад.
- *непрямий переклад*, у якому перекладач інтерпретує, наприклад, розробляє або узагальнює явний зміст оригіналу, охоплює прийоми перекладу транспонування, модуляції, еквівалентності й адаптації. Крім того, ці прийоми можна використовувати на трьох рівнях мови:
 - (а) лексичному;
 - (б) граматичному;
 - (в) на рівні повідомлення, яке означає вищі елементи тексту, включаючи, окрім речень та абзаців, певні ситуаційні висловлювання, які передають ширші значення.

Прямі перекладацькі прийоми

Прямий переклад охоплює три прийоми:

1) Запозичення — це слово МО передається безпосередньо в ТП. Ця категорія охоплює такі слова, як українська *grivnia*, пізніше *glasnist*, *perebudova*, які вживаються в англійській та інших мовах для заповнення семантичної прогалини в МП. Іноді для відображення місцевого колориту можуть використовуватися запозичення (наприклад, *sushi*, *kimono*, *Osho-gatsu*... у туристичній брошурі Японії). У деяких технічних сферах є багато запозичених термінів (наприклад, *computer*, *internet*, з англійської на українську). У мовах із різним письмом, запозичення тягне за собою додаткову потребу в транскрипції, як, наприклад, запозичення математичних, наукових та інших термінів з арабської на латинську, а пізніше й на інші мови (наприклад, [alʒabr] до алгебри).

2) Калька — це особливий вид запозичення, де вираз або структура МО передається в дослівному перекладі. Наприклад, французька калька *science-fiction* для англійців. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельє відзначають, що і запозичення, і кальки часто повністю інтегруються

в ТП, хоча іноді з деякими семантичними змінами, які можуть перетворити їх на помилкових друзів. Прикладом є німецький *Handy* для (стільникового) телефону.

3) Дослівний переклад — це переклад «слово в слово», який Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне описують як найбільш поширений між мовами однієї сім'ї та культури.

У тих випадках, коли дослівний переклад неможливий, пропонується використовувати стратегію непрямого перекладу.

Прийоми непрямого перекладу

Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне зауважують, що через структурні та металінгвістичні відмінності між мовами певні стилістичні ефекти недосяжні без порушення лексичного чи синтаксичного порядку в мові перекладу. У таких випадках для передачі змісту вихідного тексту необхідно використовувати більш складні прийоми. Прийоми непрямого перекладу дозволяють перекладачам здійснювати суворий контроль за правдивістю своєї діяльності.

Дослідники виокремили чотири прийоми непрямого перекладу:

4) Транспозиція — це зміна однієї частини мови іншою (наприклад, іменник на дієслово) без зміни значення. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне бачать транспозицію як найбільш поширену структурну зміну, яку здійснюють перекладачі.

5) Модуляція — це зміна семантики та погляду МО. Модуляція — це перекладацький прийом, який використовують, коли дослівний або навіть транспонований переклад формулює граматично правильне висловлювання, але все ж вважається непридатним, не ідіоматичним або незграбним у МП.

6) Еквівалентність, або ідіоматичний переклад. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне використовують цей термін для позначення випадків, коли мови описують ту саму ситуацію різними стилістичними чи структурними засобами. Еквівалентність часто використовується при перекладі ідіом і прислів'їв: сенс, але не образ.

7) Адаптація — це зміна культурного явища, коли ситуація в культурі джерела не існує. Наприклад, Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне припускають, що культурний відтінок посилання на гру в крикет в англійському тексті найкраще передається у французькому тексті з посиланням на Тур де Франс.

Додаткові прийоми перекладу

1. Ампліфікація — МП використовує більше слів, часто через синтаксичне розширення, напр. e.g. *the charge against him* >

the charge brought against him. Протилежність ампліфікації (розширенню) є економія.

2. «Помилковий друг» — подібний за структурою термін у МО та МП, який обманює адресата, думкою про однакове значення, напр. фр. *librarie* — це не те саме, що англ. *library*, насправді, це книжковий магазин.
3. Вилучення, додавання та компенсація або «втрати в перекладі», що стало популярним кліше. Переклад неминуче пов'язаний із деякими втратами, оскільки неможливо зберегти всі нюанси сенсу та структури в МП. Однак важливо, що ТП може компенсувати це, вводячи додавання в тому ж або іншому місці тексту. Одним із прикладів є переклад діалогу: якщо МО є мовою а t / v і показує перемикання з офіційної адреси на неформальну (так, французька *vous to tu*), в англійській потрібно буде знайти компенсаційний спосіб передачі цього, можливо, по-іншому використовувати ім'я персонажу.
4. Експліцитність — неявна інформація в ТО стає явною в ТП. Це може відбуватися на рівні граматики (наприклад, англійська ТО, *the doctor* використовується в чоловічому або жіночому роді у ТП, де вказівка статі є суттєвою), семантики (наприклад, пояснення культурного елемента або події ТО), прагматики (наприклад, непростора та культурна ідіома американської англійської мови: *it's easy to be a Monday morning quarterback*) або дискурсу (наприклад, підвищена єдність у ТП). Необов'язкове пояснення часто пропонувалося як характеристика перекладної мови («універсали перекладу»).
5. Узагальнення (генералізація) — використання більш загального слова в ТП. Прикладами можуть бути ТО *computer* > ТП *machine*, or ТО *ecstatic* > ТП *happy*.

Д. Кетфорд і перекладацькі зміни (shifts)

Зміни в перекладі — це мовні зміни, що відбуваються при перекладі ТО на ТП. Сам термін походить із роботи Д. Кетфорда «Лінгвістична теорія перекладу» (1965). Під «зміною» він має на увазі відхід від формальної кореспонденції в процесі переходу від МО та МП. Відбувається два основних типи «зміни»:

- зміна рівня,
- зміна категорії.

Зміна рівня — це коли елемент МО на одному лінгвістичному рівні має перекладний еквівалент МП на іншому рівні. Зміна рівня — це те, що виражається граматиною в одній мові та лексикою в іншій. Переклад між такими рівнями, як фонології та графології, граматики та лексики — неможливий. Більша частина аналізу Д. Кетфорда присвячена змінам категорій. Вони поділяються на чотири види:

а) Структурні зміни: за словами Д. Кетфорда, вони є найпоширенішими та в основному передбачають зміну граматичної структури. Наприклад, підметний займенник + дієслово + прямий додаток *I like jazz and j'aime le jazz* англійською та французькою мовами перекладаються непрямым займенником + дієсловом + підметом іспанською (*me gusta el jazz*) та італійською (*mi piace il jazz*).

б) Зміни класу: вони включають зміну від однієї частини мови до іншої. Наприклад, англійський *medical student* і французькою *un etudiant en medecine*. Тут англійський передмодифікуючий прикметник *medical* перекладається прислівниковим кваліфікаційним словосполученням *en medecine*.

в) Зміна одиниць або зміна класу: це зміни, коли еквівалент перекладу у МП має інший ранг, ніж у МО. До «класу» в такому випадку відносяться ієрархічні мовні одиниці речення, фраза, групи, слова та морфеми.

г) Внутрішньосистемні зміни — це зміни, які відбуваються, коли МО та МП мають близькі системи, але де переклад передбачає вибір невідповідного терміна в системі МП. Прикладами, наведеними між французькою й англійською мовами, є системи чисел та артиклів. Отже, *advice* (незлічуване) англійською мовою стає *des conseils* (множина) у французькій, а французький означений артикль *la* в *Il a la jambe cassee* [*he has the leg broken*] відповідає англійському невизначеному артиклю *a* в *He has a broken leg*.

Ю. Найда («На шляху до науки перекладу», 1964) у більш комунікативній перспективі використовує термін *techniques of adjustment* «способи пристосування» для позначення процесів, метою яких є «формування правильних еквівалентів». Його п'ять способів допомагають пристосувати повідомлення до структурних вимог цільової мови, створюючи семантично еквівалентні структури, забезпечуючи стилістично відповідні еквіваленти. Ці способи допускають динамічну еквівалентність (пізніше названу «функціональною еквівалентністю»).

П. Ньюмарк («Підручник з перекладу», 1995 / 1988) також говорить про прийоми (*procedures*) (15 замість семи), що застосовуються до

«речень і менших одиниць мови», але він відрізняє їх від «методів» (вісім) на основі всього тексту.

Зміни (*shifts*) К. ван Левен-Зварт. У роботі «Переклад і оригінал» (1989) К. ван Левен-Зварт спирається на напрацювання Д. Голмса. На його думку, дослідження, орієнтоване на продукт, може послужити відправною точкою: відмінності між перекладом і його оригіналом — зміни, як їх називають — можуть дати розуміння процесу перекладу, а також функції, які переклад має виконувати в культурі цільової мови. Інакше кажучи, виявлення змін у перекладі може послужити основою для висунення гіпотези про вихідні норми перекладача. Поняття вихідних норм, яке ввів Г. Турі (1980), стосується вибору перекладачем (свідомого чи несвідомого) основної мети свого перекладу, мети, яка регламентує всі рішення, прийняті під час процесу перекладу.

В інтегральних перекладах зрушення проявляються на двох рівнях: *мікроструктурному* та *макроструктурному*. На мікроструктурному рівні, тобто на рівні речень, фраз і словосполучень, відбуваються зміни, що включають семантичні, стилістичні та прагматичні значення. Існує три основні категорії мікроструктурних зрушень: *модуляція*, *модифікація* та *мутація*. На макроструктурному рівні, де задіяні одиниці значення, які виходять за межі речення, фрази, відбуваються зміни щодо таких речей, як атрибути та характеристики осіб, характер і порядок дії, а також час і місце подій.

Для Е. Честермана («Меми перекладу», 1997) стратегії виробництва є концептуальними інструментами, типами процесу для створення «хорошого» перекладу: вони пов'язані з тим, як перекладач маніпулює мовним матеріалом, щоб створити відповідний ТП. Вони описують типи текстово-мовної поведінки: що робить перекладач під час формулювання ТП на синтаксичному, семантичному чи прагматичному рівнях? Е. Честерман виділяє дві важливі відмінності: між глобальними та локальними стратегіями, а також між стратегіями розуміння та виробництва. Стратегії розглядаються як явища, які можна спостерігати з перекладених текстів у порівнянні з ТО та не пов'язані з розумовим процесом. Вони не є реальними прийомами, оскільки вони нічого не говорять про те, як досягти заданого результату, окрім результату порівняння продукту з продуктом.

2. Перекладацькі помилки

Що таке помилка, а що таке «помилка» перекладу? Термін «помилка» зазвичай означає, що щось не так. У письмових текстах — як

в оригінальних, так і в перекладних — помилки можна класифікувати як, наприклад, прагматичні, семантичні, ідіоматичні, орфографічні, мовні чи стилістичні. Якщо ми визначаємо переклад як створення цільового тексту (ТП), який базується на вихідному тексті (ТО), помилка перекладу виникає через існування зв'язку між двома текстами.

Міжмовні «реальні» переклади створюються в комунікативних ситуаціях, які визначаються прагматичними умовами, як-от відправник, одержувач, час, місце та мета перекладу, а також культурним походженням та нормами, які можуть відрізнятися для ТО та ТП. Отже, «помилки» перекладу виникають через те, що щось пішло не так під час передачі та переміщення від ТО до ТП.

«Помилки» перекладу можуть бути викликані неправильним розумінням частини змісту або всього ТО, неточною передачею змісту ТО, фактичними помилками, термінологічними або стилістичними недоліками, а також різними видами інтерференцій між ТО та ТП.

Інтерференції — це проєкції небажаних ознак від однієї мови до іншої та від ТО до ТП. Вони виникають через припущення про співвіднесеність між мовами та / або культурами, яка може з'явитися в деяких випадках, але не в реальному випадку. Зачіпається декілька рівнів опису, тобто інтерференції можна схарактеризувати як культурні, прагматичні, текстовомовні, семантичні, синтаксичні чи стилістичні помилки. Сприйняття того, що є «помилкою» перекладу, варіюється залежно від теорій і норм перекладу.

Переклад «помилки», теорії та норми

Сприйняття й оцінка помилки як «помилки» перекладу залежить від теоретичного підходу до перекладу й етичних норм оцінювача щодо перекладу. У теоріях, заснованих на концепції еквівалентності між ТО та ТП, «помилка» перекладу розглядається як якийсь вид нееквівалентності між ТО та ТП або неадекватності ТП. Помилка може виникнути, наприклад, стосовно однієї з *п'яти основ* стандарту В. Коллера щодо еквівалентності (*Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, 1979).

У функціональних підходах і скопос-теорії помилка визначається як відносне виконання ТП-функції й очікувань одержувача (П. Шмітт, К. Норд). Це обумовлено контекстом перекладу, тобто комунікативною ситуацією та контекстом, у якому буде використовуватися ТП. Залежно від теоретичної орієнтації розрізняються очікування експертів з оцінювання та ставлення оцінювачів щодо вірності, лояльності,

еквівалентності, норм і прийнятності, прийнятності змін сенсу та додавання чи пропуску інформації.

Якість перекладу: класифікація й оцінка помилок

Створені визначення, класифікації, а також класифікації помилок для оцінки якості перекладів залежать від різних цілей і ситуацій. К. Норд визначає «помилку» перекладу для навчання перекладача та пропонує поділ між «справжніми помилками перекладу», які пов'язані з коротким перекладом, та іншими помилками. Не всі помилки в класифікаціях (К. Норд, П. Шмітта та ін.) є справжніми «помилками» перекладу, тобто помилками, заснованими на тому факті, що існує зв'язок між ТО та ТП. Оскільки всі види помилок у ТП можуть мати значний вплив на якість ТП, класифікації й оцінки помилок також включають порушення системи цільової мови й ідіоматичні помилки, які слід розглядати як «помилки в перекладі», тобто звичайні проблеми мовлення та текстотворення.

Помилки перекладу при перекладі за допомогою електронних засобів

У багатьох сферах перекладу, особливо в професійному перекладі, використовується комп'ютерний / допоміжний переклад, системи пам'яті перекладів (СПП), електронні бази даних і машинний переклад (МП). Наприклад, переклади посібників для користувачів зазвичай перекладаються за допомогою СПП. Якщо їх порівнювати з перекладами, виконаними людьми, то можна побачити більше помилок. Це «помилки» на текстолінгвістичному рівні, наприклад, неправильна сегментація, нечіткі посилання, співпосилання або неузгоджена термінологія. На семантичному рівні переклад термінів може бути проблематичним, оскільки пропозиції системи можуть бути або надто загальними, або надто конкретними в контексті.

МП розвинувся як корисний інструмент, попри очевидні недоліки та помилки. Якість МП вимірюється коефіцієнтом помилок слів, за яким досягається «мінімальна віддаленість помилки». Для цього використовуються автоматичні оцінки показника якості на основі статистичних моделей. Вони постійно автоматично налаштовуються. Інший статистичний підхід МП, який ґрунтується на ідеї, що «більше даних — менше помилок», — це Google Translate, де збираються й об'єднуються величезні кількості уривків із перекладів, здійснених людьми, щоб постійно покращувати машинний переклад Google.

3. Етика та мораль у перекладі

Різні асоціації, які представляють перекладачів і синхроністів, розробили кодекси практики, які часто називають етичними кодексами, щоб забезпечити відповідальність своїх членів перед іншими сторонами, які беруть участь у взаємодії, зокрема перед клієнтами.

Головна проблема — це необхідність розвитку критичних навичок, які можуть дозволити перекладачам самостійно приймати етичні рішення, замість того, щоб некритично відмовлятися від абстрактних кодексів, складених їхніми роботодавцями або асоціаціями, які їх представляють.

Етика та мораль зазвичай стосуються нашої здатності приймати рішення на основі того, що ми вважаємо морально правильним чи неправильним у конкретному контексті. Однак ті, хто дотримується того, що відомо як етика чеснот, стверджують, що етика полягає не тільки в тому, щоб знати, що робити в певній ситуації. Отже, етика розуміється як процес навчання та вдосконалення протягом усього життя, виховання правильних чеснот у нас самих і тих, про кого ми піклуємося. Але ці два питання явно нерозривні, оскільки, прагнучи стати кращою, людина повинна міркувати про ті самі принципи й ідеали, які визначають її чи її рішення про те, що етично робити в конкретному контексті.

Більшість професій мають етичні кодекси, які регулюють поведінку їхніх членів і демонструють тим, хто залежить від їхніх послуг, що вони мають механізми забезпечення відповідальності. Професійні кодекси можуть мати позитивний вплив на суспільство, у якому вони розроблялися, і не можуть бути відкинуті як невідповідні, якщо вони не виявляться невідповідними реаліям практики та моральним поглядам практиків.

Однак, для багатьох науковців і практиків професійні кодекси перекладу є і повинні залишатися орієнтиром для етичної поведінки в цій галузі. Отже, принцип конфіденційності, який є центральним для всіх професійних кодексів синхронного перекладу та перекладу, не обов'язково має застосовуватися, коли пацієнт говорить перекладачеві в залі очікування клініки, що він чи вона має намір покінчити життя самогубством, але не бажає — це потрібно розповісти лікарю. Вирішуючи, як діяти етично в цьому випадку, перекладач повинен використовувати своє власне судження або звертатися до якогось іншого кодексу, можливо, до медичного кодексу, щоб вирішити цю дилему. У будь-якому разі подібні дилеми часто виникають під час самої

професійної зустрічі та є не менш етичним обов'язком для синхроніста або перекладача, ніж ті, які виникають поза межами власне зустрічі.

Коли синхроністи та перекладачі стикаються з серйозними етичними дилемами в межах або поза межами зустрічі, одним зі способів, за допомогою якого вони можуть спробувати домовитися про необхідність дотримуватися професійних і правових кодексів, з одного боку, і діяти етично, з іншого, є інтерпретування ключових термінів кодексу. Майже всі кодекси, розроблені асоціаціями, які представляють перекладачів, вважають неупередженість необхідною умовою професійної поведінки. С. Хейл (*Community Interpreting*, 2007) визнає, що неупередженість не означає відсутність почуттів із боку перекладача, але стверджує, що перекладачі не повинні дозволяти їхнім особистим думкам чи почуттям заважати їх роботі. За необхідності вони завжди можуть заявити про конфлікт інтересів і відмовитися від роботи.

Підготовка до практичного заняття **Категорії перекладу в західних концепціях**

1. Термінологічна неусталеність західних концепцій.
2. Перекладацькі трансформації та моделі аналізу перекладеного тексту.
3. Перекладацькі помилки та якість перекладу.
4. Перекладацька етика.

Завдання для самостійної роботи:

1. Ознайомтеся з методикою перекладознавчого аналізу тексту, оснований на стратегії Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельє (додаток 4). Підготуйте узагальнений аналіз.

2. Прочитайте запропонований текст (додаток 5). Осмисліть його з позиції перекладацької етики. У якій ситуації перебуває перекладач? Які можливі стратегії в цій ситуації?

3. Поміркуйте над ситуацією про етичні наслідки для перекладача із запропонованого тексту (додаток 6).

Література:

1. Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 2011.
2. Bardaji, Anna Gil. "Procedures, Techniques, Strategies: Translation Process Operators." *Perspectives*, vol. 17, no. 3, 2009, pp. 161–73.

3. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
4. Marco, J. “The Terminology of Translation: Epistemological, Conceptual and Inter-Cultural Problems and Their Social Consequences.” *The Metalanguage of Translation*, edited by Y. Gambier and L. Van Doorslaer, John Benjamins, Amsterdam, 2009, pp. 255–269.
5. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
6. Sun, Sanjun. “Strategies of Translation.” *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, 5 Nov. 2012, <www.sanjun.org/html/2013StrategiesOfTranslation.pdf>, *Crossref*, <<https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal1117>> Accessed 23 April 2022.
7. Vinay, Jean-Paul, et al. *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.
8. Waliński, Jacek Tadeusz. “Translation Procedures.” *Ways to Translation Publisher*, edited by Łukasz Bogucki et al., Łódź University, Łódź, 2015. 23 Apr. 2022 <https://www.researchgate.net/publication/282504599_Translation_Procedures>

Довідкові матеріали

Додаток 4.

За книгою: Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.

Over the years Vinay and Darbelnet’s model of translation shifts has exerted considerable influence on translation theorists. We use it as the basis for this case study, applying it to a short illustrative text. This text is a brief extract about the area of Greenwich in London, taken from a tourist brochure for boat tours on the River Thames. Boxes 3.1 and 3.2 are extracts from the English ST and the French TT respectively.

Box 1.1

Greenwich (ST)

The ancient town of Greenwich has been a gateway to London for over a thousand years. Invaders from the continent passed either by ship or the Old Dover Road, built by the Romans, on their way to the capital.

In 1012, the Danes moored their longships at Greenwich and raided Canterbury, returning with Archbishop Alfege as hostage and later murdering him on the spot where the church named after him now stands.

Box 1.2

Greenwich (French TT)

Les envahisseurs venant du continent passaient par cette ancienne ville, par bateau ou par la Old Dover Road (construite par les Romains) pour se rendre à la capitale. En 1012, les Danois amarrèrent leurs drakkars à Greenwich avant de razzier Canterbury et de revenir avec l'archevêque Alphege, pris en otage puis assassiné là où se trouve désormais l'église portant son nom.

[Back translation]

The invaders coming from the continent passed through this ancient town, by boat or along the Old Dover Road (built by the Romans) to reach the capital. In 1012, the Danes moored their drakkars at Greenwich before raiding Canterbury and returning with archbishop Alphege, taken in hostage then murdered there where is found henceforth the church bearing his name.

We first divide the ST into the smallest units of translation and match those units with the TT segments. Table 3.1 below shows this division.

The first problem arises when trying to decide on the boundaries of segmentation, defined by Vinay and Darbelnet as the 'smallest' segment that can be translated in isolation. Often there are simultaneous lexical correspondences of both small and longer segments. For instance, ST translation unit 13 (*built by the Romans*) could be considered as three separate, clearly understandable segments: *built*, *by* and *the Romans*. Similarly, ST units 23 (*with Archbishop Alfege*) and 24 (*as hostage*) could be considered as a single unit of thought. The French *par* ['by'] of TT unit 12 (*par la Old Dover Road*) could also be a separate unit, being an addition to the equivalent ST unit. This type of segmentation problem recurs constantly. Categorization of the translation procedures used for each of the ST units is shown in Box 3.3.

Box 3.3

1 The title is originally a borrowing from English to French of the name *Greenwich*, which has now become a standard literal translation.

2 The corresponding unit in the TT is *cette ancienne ville*, located after units 8 and 4 in the TT. There is thus word order shift. In addition, the change from ST repetition of *Greenwich* to the TT connector *cette* (*ancienne ville*) is an example of economy and of transposition (proper noun → demonstrative pronoun).

3 Omission.

<i>ST (English)</i>		<i>TT (French) [with back translation]</i>
Greenwich	1	Greenwich
The ancient town of Greenwich	2	
has been	3	
a gateway	4	
to London	5	
for over a thousand years.	6	
Invaders from the continent	7	Les envahisseurs venant du continent [The invaders coming from the continent]
passed	8	passaient [passed]
	4	par [through]
	2	cette ancienne ville [this ancient town]
either	9	
by ship	10	par bateau [by boat]
or	11	ou [or]
the Old Dover Road,	12	par la Old Dover Road [along the Old Dover Road]
built by the Romans,	13	(construite par les Romains) [built by the Romans]
on their way	14	pour se rendre [to reach]
to the capital.	15	à la capitale. [to the capital]
In 1012,	16	En 1012, [In 1012,]
the Danes	17	les Danois [the Danes]
moored their longships	18	amarrèrent leurs drakkars [moored their drakkars]
at Greenwich	19	à Greenwich [at Greenwich]
and	20	avant de [before]
raided Canterbury,	21	razzier Canterbury [raiding Canterbury]
returning	22	et de revenir [and returning]
with Archbishop Alfege	23	avec l'archevêque Alphège, [with archbishop Alphege]
as hostage	24	pris en otage [taken in hostage]
and later	25	puis [then]
murdering him	26	assassiné [murdered]
on the spot where	27	là où [there where]
the church named after him	28	
now stands.	29	se trouve désormais [is found henceforth]
	28	l'église portant son nom. [the church bearing his name]

Table 3.1. Segmentation of text into units of translation

4 a *gateway* is only hinted at in the French by the preposition *par* after unit 8; again this is economy and transposition (noun → preposition).

5 Omission.

6 Omission.

7 Transposition (preposition *from* → verb + preposition + article *venant du*). This is also amplification.

8 Literal translation.

9 Omission.

10 Literal translation.

11 Literal translation.

12 Supplementation (a specific kind of amplification) involving the addition of *par*. Borrowing of *Old Dover Road*, although with addition of article *la*.

- 13 Literal translation, although there is a change in punctuation.
- 14 Transposition, adverbial adjunct (*on their way*) → verbal phrase (*pour se rendre*). There is also modulation of the message here through a change of point of view.
- 15 Literal translation.
- 16 Literal translation.
- 17 Literal translation.
- 18 Literal translation. This could also be classed as fixed modulation (whole → part) in that the origin of *drakkar* is the dragon sculpture on the prow of the longboats.
- 19 Literal translation.
- 20 Change of connector, *and* → *avant de*.
- 21 Literal translation.
- 22 Amplification, addition of connector *et* indicating logical relationship.
- 23 Literal translation, including borrowing of name *Alfege* with change of graphology (*Alphege*).
- 24 Amplification (addition of *pris*).
- 25 Economy with omission of connector (*and later* → *puis*).
- 26 Change of point of view (cause → effect, *murdering him* → *assassine*).
- 27 Economy, deictic transposition of noun by demonstrative (*on the spot where* → *la ou*).
- 28 Units 28 and 29 show word order shift in TT. In addition, ST unit 28 shows cause → effect modulation (*named after him* → *portant son nom*) and transposition (prepositional phrase → noun phrase).
- 29 Word order shift and modulation, change of point of view involving different limit of time (*now* → *desormais*).

Look again at the analysis in the case study. Are there points where you disagree with the analysis? What does this tell us about the use of this kind of model? The analysis focuses on the seven procedures, but are there also examples here of the supplementary procedures of loss / gain, compensation, explication, etc.?

Узагальнений аналіз стратегій перекладу

Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне

У сучасному перекладознавстві існують кілька стратегій перекладу, але класичною є типологія Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне. Аналіз схеми 3.3 показує близько тринадцяти прямих перекладів із двадцяти дев'яти одиниць перекладу. Крім того, відсутні складніші засоби, як-от еквівалентність та адаптація. Більшість виявлених засобів непрямого перекладу впливають на лексичний чи синтаксичний рівень, хоча є певний зсув у просодії та структурі. Деякі одиниці (наприклад, 2 і 14)

показують більше однієї зміни, а інші (наприклад, 4 і 18) створюють особливі проблеми оцінювання перекладу. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне намагаються описати процес, їхня модель насправді зосереджена на продукті перекладу.

Додаток 5.

За книгою: Baker, Mona. In Other Words: A Coursebook on Translation. London and New York: Routledge, 2011.

Tour of beauty

She was the loveliest baby any man could dream of marrying. The pale green, eight-cylinder Corniche I was contemplating in the window of London's Conduit Street Rolls-Royce showroom was the ultimate symbol of beauty and motor perfection.

... Driving throughout India aboard a Rolls-Royce and coming back home through Pakistan, Afghanistan, Iran and the whole Middle East at the wheel of such a mythical car was the ultimate dream I could think of. Though I did not possess a bowler hat and an umbrella to establish my credibility, I entered the showroom absolutely determined to make that Corniche my bride.

...

I had her spend her first Indian night in one of the majestic garages of the Royal Bombay Yacht Club that had formerly housed the Silver Phantoms and Silver Ghosts of the empire's high dignatories.

...

In a few months, I covered almost 20,000 kilometres throughout the former British Empire, often on terrible roads, under the pouring rains of the monsoon as well as in the blazing heat of summer. In spite of the filthy petrol with which I quenched her thirst, my Rolls-Royce never complained. She proudly sailed everywhere like her ancestors had in the times of the viceroys and the maharajas.

...

Since then, the beautiful car bought with the blessings of Lord Mountbatten has continued to be part of my life. Like an old couple that love has united for eternity, together we have covered many more thousands of kilometers across France and Europe. It is now 51 years old, and I am 78. She is parked under the red tiles of a garage just opposite the room where I have my work table. I have only to look up and glance out of the window to see the symbol of the greatest joys of my life, and draw from it the inspiration for further dreams.

Коментарі до тексту:

Translating this article would raise difficult ethical issues for many people, especially those who believe that some linguistic choices are demeaning for women and strengthen perceptions of them as objects to

be possessed rather than equal members of society. This article, which is worth reading in full, is problematic at more than one level — among other things, it paints a rather romantic and rosy picture of a colonial world that in reality was far from romantic for those at the receiving end of colonial violence. The car is explicitly associated with the ‘grandeur’ of that imperial past and referred to as ‘she’, ‘loveliest baby’ and ‘bride’. Such gendered references and the idea of driving this obedient ‘bride’ who never complains through the lands of the former maharajas and viceroys are likely to trouble translators who are alert to the gender issue and to the violence of colonialism. For those who believe that such language and imagery can have negative ethical implications for society as a whole, and that it is therefore unethical to perpetuate this type of discourse through translation, the answer is still not easy. They still have to address the implications of eliminating or even reducing the gendered references, downplaying the sexualized tenor of the original, or omitting some implicit praise of Britain’s imperial past. Although it would be easy to achieve in many languages, without departing significantly from the content of the article, altering the tenor of the source text entails a certain disrespect for the autonomy of others involved in the encounter. In Kantian terms, we would have to acknowledge that the author has a right to express his own world view, and the reader has a right to access and judge that world view for him or herself. Unfortunately, many contexts of translation do not afford translators the opportunity to include footnotes or even prefaces in which they might comment on unsavoury aspects of a source text that they wish to dissociate themselves from, thus forcing them to make a decision that involves doing harm to one or more parties in the encounter: the author, the reader, their own values, a social or ethnic group, or even society as a whole. Some translators might attempt to resolve the dilemma by declining the assignment altogether. This option is available in principle to freelance translators, but a staff translator cannot normally refuse to translate texts that raise ethical issues for him or her. In one real-life instance, a staff translator working for an agency was asked by her employer to translate a glossary of slaughterhouse terms.

Додаток 6.

За книгою: Baker, Mona. In Other Words: A Coursebook on Translation. London and New York: Routledge, 2011.

Writing as a literary translator who had to make difficult ethical decisions about whether to translate different Serbian authors whose works

‘could be used by nationalists to justify a campaign of hatred and genocide’, Jones presents two opposing arguments — one he dubs ‘Olympianism’ and the other *Realpolitik*:

The former [Olympianism] argues that translators should remain true to texts that are artistically good, even in tainted social circumstances of production and reception — such as a source culture hijacked by extreme nationalism — in the knowledge or hope that the culture will recover. The latter [*Realpolitik*] claims that a text cannot remain separate from and thus untainted by its social context. Thus, for example, a translator should refuse to translate works whose imagery is being exploited to justify genocide, no matter how innocuous that imagery might have seemed at the time of first writing.

Discuss the ethical implications of both positions, bearing in mind that carefully considered ethical arguments can be presented in each case, and as Jones points out, the balance in such difficult situations may at times be tipped by the nature of the agent’s personal relations, rather than abstract ethical considerations: ‘In the end’, Jones explains:

A key reason that I did *not* break with Serbian and Croatian poetry was that it would have meant breaking personal ties built up over many years. I tended to be very wary of building up new ties; however, except on the rare occasions when I felt that my translation work supported some sort of opposition to the nationalist mindset.

ТЕМА 4. ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ, НЕПЕРЕКЛАДНІСТЬ І СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ

1. Формування та розвиток теорії еквівалентності у світовому перекладознавстві.
2. Безеквівалентна лексика та прийоми її відтворення.
3. Способи перекладу ідіом.
4. Еквівалентність на рівні граматики.
5. Текстуальна еквівалентність. Текст і його ознаки.

Література:

1. Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 2011.
2. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
3. Shuttleworth, Mark, and Moira Cowie. *Dictionary of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2014.

Опорний конспект до теми

1. Формування та розвиток теорії еквівалентності у світовому перекладознавстві

У 1950–60-х роках відновилися дебати навколо ключових лінгвістичних питань, зокрема «значення» й «еквівалентність». Протягом наступних двадцяти років зроблено багато спроб визначити природу еквівалентності. До основних концепцій того часу відносять теорію формальної і динамічної еквівалентності та принципи еквівалентного ефекту Ю.Найди, семантичний і комунікативний переклад П. Ньюмарка, поняття «відповідність» та «еквівалентність» В. Коллера.

Теорія перекладу Ю. Найди презентована в його найбільш відомих роботах «На шляху до науки перекладу» (*Toward a Science of Translating*) й «Теорія та практика перекладу» у співавторстві (*The Theory and Practice of Translation*). Центральним у роботі Ю.Найди є відхід від старої ідеї про те, що слово має фіксоване значення. Науковець зазначає, що існує функціональне визначення «значення», у

якому слово набуває значення через свій контекст і може викликати різні реакції залежно від культури людини. Існує три види «значення» мовних одиниць:

1. Лінгвістичне значення передбачає зв'язок між різними мовними структурами. Значення може відрізнитися, навіть при використанні подібних класів слів. Наприклад, усі три наступні вирази з присвійним займенником *його* мають різні значення: його *будинок* означає «він володіє будинком», його *подорож* дорівнює «він здійснює подорож», а його *доброта* є «доброта як його якість».
2. Референтне, або денотативне значення — значення, закріплене у словнику. Отже, *син* означає дитину чоловічої статі.
3. Емотивне, або конотативне значення включає асоціації, які слово викликає. Наприклад, у фразі: «Не хвилюйся про це, сину», — слово *син* може означати пестливе ставлення.

Такі поняття, як «дослівний», «вільний» і «точний» переклад Ю. Найда заміщує типами еквівалентності — формальна та динамічна еквівалентності. Для науковця успіх перекладу залежить насамперед від досягнення еквівалентного ефекту чи відповіді. Це одна з чотирьох основних вимог перекладу, а саме: (1) мати сенс; (2) передати дух і манеру оригіналу; (3) мати природну та легку форму вираження; (4) дати подібну відповідь.

«Підходи до перекладу» (*Approaches to Translation*, 1981) і «Підручник із перекладу» (*Textbook of Translation*, 1988) П. Ньюмарка широко використовуються на курсах підготовки перекладачів і поєднують безліч практичних прикладів лінгвістичних теорій значення з практичними застосуваннями для перекладу. Учений вважав, що успіх еквівалентного ефекту є ілюзорним, а «конфлікт лояльності, розрив між мовою оригіналу та мовою перекладу завжди залишатиметься головною проблемою в теорії та практиці перекладу». П. Ньюмарк пропонує скоротити розрив, замінивши старі терміни «семантичним» і «комунікативним» перекладом.

Концепція Ю. Найди виявилась особливо впливовою в Німеччині, де загальним терміном для перекладознавства є *Übersetzungswissenschaft* («наука про переклад»). Серед найвидатніших німецьких учених у галузі науки перекладу в 1970–80-х роках були В. Вільс, а також преставники Лейпцизької школи — О. Каде й А. Нойберт. Важливу роботу з уточнення поняття еквівалентності провів В. Коллер. У «Вступі до перекладознавства» науковець розглянув концепцію

еквівалентності разом із терміном «відповідність». Тут відповідність входить до області контрастивної лінгвістики, яка порівнює дві мовні системи та контрастно описує відмінності та подібності. А еквівалентність стосується еквівалентних елементів у конкретних парах і контекстах МО — МП. В. Коллер і його колеги Б. Хатім і Д. Мандей розрізняли *п'ять типів відношень еквівалентності*:

1. Денотативна еквівалентність, пов'язана з еквівалентністю екстралінгвістичного змісту тексту. Це так звана «інваріантність змісту».
2. Конотативна еквівалентність, пов'язана з лексичним вибором, особливо між синонімами. Цей тип еквівалентності називається «стилістичною еквівалентністю».
3. Текстово-нормативна еквівалентність, пов'язана з типами тексту. Цей тип докладніше розглядала К. Райс.
4. Прагматична, або комунікативна еквівалентність, орієнтована на одержувача тексту чи повідомлення. Це динамічна еквівалентність Ю. Найди.
5. Формальна, або виразна еквівалентність, яка пов'язана з формою й естетикою тексту, включає гру слів та індивідуальні стилістичні особливості МО.

У допомогу перекладачу еквівалентності впорядковуються ієрархічно відповідно до потреб комунікативної ситуації. Спочатку перекладач використовує денотативну еквівалентність. Якщо вона неадекватна, він шукає еквівалентність на більш високому рівні — конотативному, текстово-нормативному тощо.

Поняття еквівалентності стало ключовим питанням у перекладознавстві. С. Баснетт присвячує проблемам еквівалентності розділ «Головні проблеми перекладознавства», а М. Бейкер структурує свої теоретичні праці навколо різних типів еквівалентності — на рівнях слова, словосполучення, граматики, тексту, прагматики тощо.

2. Безеквівалентна лексика та прийоми її відтворення

На основі вищезазначеного, можна окреслити деякі найбільш поширені типи безеквівалентності, які часто викликають труднощі при перекладі. Вибір відповідного еквівалента залежить від широкого спектра факторів. Деякі з цих факторів можуть бути суто лінгвістичними (наприклад, переклад словосполучень та ідіом). Інші фактори можуть бути екстралінгвістичними. Практично

неможливо запропонувати абсолютні вказівки щодо відтворення різних типів безеквівалентності, які існують між мовами. Вибір відповідного еквівалента завжди залежатиме не лише від мовної системи, а й від того, як автор вихідного тексту та перекладач цільового тексту використовують мовні системи, попередні знання, розглядають упередження читачів. Як перекладач розуміє свою роль та завдання, низку обмежень, які діють у середовищі в певний момент часу, включаючи цензуру.

Безеквівалентність на рівні слова означає, що цільова мова не має прямого еквівалента для слова, яке зустрічається у вихідному тексті. Тип і рівень складності можуть значно відрізнятись залежно від природи безеквівалентності. М. Бейкер зазначає, що типи безеквівалентності не завжди залежать від стратегій, які використовуються професійними перекладачами.

До найбільш поширених **типів безеквівалентності** на рівні слів відносять:

(а) Культурні поняття. Слово вихідної мови може виражати поняття, яке абсолютно невідоме в цільовій культурі. Поняття, про яке йдеться, може бути *абстрактним* або *конкретним*. Воно може стосуватися релігійних вірувань, соціальних звичаїв або навіть типу їжі. Такі слова часто називають «культурними поняттями». Наприклад, *speaker* (палати громад) не має еквівалента в таких мовах, як українська, китайська й арабська. Його часто перекладають українською як «голова», що не відображає ролі спікера палати громад як незалежної особи, яка підтримує владу та порядок у парламенті.

(б) Концепція вихідної мови не лексикалізована в цільовій мові. Слово вихідної мови може виражати поняття, яке відоме в цільовій культурі, але просто не лексикалізоване, тобто слово не «призначене» для цільової мови для його вираження. Наприклад, слово «*savoury*» (смачний) не має еквівалентів у багатьох мовах, хоча воно виражає поняття, яке легко зрозуміти.

(в) Слово вихідної мови є семантично складним. Одне слово, яке складається з однієї морфеми, іноді може виражати більш складний набір значень, ніж ціле речення. Мови автоматично створюють дуже стислі форми для посилань на складні поняття, якщо поняття стають достатньо важливими, щоб про них часто говорили. Прикладом такого семантично складного слова є *arruação*, бразильське слово, яке означає «очищати землю під кавовими деревами від сміття та насипати його в середину ряду, щоб допомогти відновити зерна, упущені під час збирання».

(г) Коли вихідна та цільова мови відрізняються за значенням. Цільова мова може мати більше або менше відмінностей у значеннях, ніж мова оригіналу. Те, що одна мова розглядає як важливу відмінність у значенні, інша мова може не сприймати як релевантну. Наприклад, індонезійська мова розрізняє *вихід під дощ, не знаючи, що йде дощ* (kehujanan) і *вихід під дощ, знаючи, що йде дощ* (hujanhujanan).

(г) У цільовій мові відсутній узагальнювальний термін (гіперонім). Цільова мова може мати конкретні слова (гіпоніми), але не мати загального слова (гіпероніма), щоб очолити семантичне поле. Наприклад, хвойне дерево є гіпонімом дерева, а дерево — гіпонімом рослини. В українській мові немає еквівалента для *facilities*, тобто «будь-яке обладнання, будівля, послуги тощо, які надаються для певної діяльності чи мети».

(д) У цільовій мові відсутній конкретний термін (гіпонім). Частіше в мовах, як правило, є загальні слова (гіпероніми), але відсутні конкретні (гіпоніми), оскільки кожна мова робить лише ті відмінності у значенні, які здаються відповідними для її конкретного середовища. Є нескінченні приклади такого типу безеквівалентності. В англійській мові є багато гіпонімів слова *article*, для яких важко знайти точні еквіваленти в інших мовах, наприклад, *feature, survey, report, critique, commentary, review* тощо.

(е) Відмінності у фізичній або міжособистісній перспективі. Фізична перспектива може мати більше значень в одній мові, ніж в іншій. Фізична перспектива пов'язана з тим, де речі чи люди знаходяться стосовно один до одного чи до місця, що виражається парами слів, наприклад, *come / go, take / bring, arrive / depart* тощо.

(є) Відмінності у виразному значенні. Може існувати слово цільової мови, яке має таке ж пропозиційне значення, що й слово вихідної мови, але воно може мати інше виразне значення. Інакше кажучи, якщо еквівалент цільової мови є нейтральним порівняно з елементом вихідної мови, перекладач іноді може додати оцінювальний елемент за допомогою модифікатора або прислівника, якщо це необхідно, або «вбудувати» його в інше місце в тексті. Наприклад, у деяких контекстах англійське дієслово *batter* (як у *child / wife battering*) можна передати більш нейтральним японським дієсловом *tataku*, що означає «бити», і додати еквівалентний модифікатор, як-от «звірятий» або «безжальний».

(ж) Відмінності у формі. Часто не існує еквівалента в мові перекладу для певної форми у вихідному тексті. Деякі суфікси

та префікси, які передають пропозиційні й інші типи значення в англійській мові, часто не мають прямих еквівалентів в інших мовах. Англійська мова має багато виразів, як-от *employer/employee*, *trainer/trainee* та *payer/payee*. Вона також часто використовує такі суфікси, як *-ish* (наприклад, *boyish*, *hellish*, *greenish*) та *-able* (наприклад, *conceivable*, *retrievable*, *drinkable*). Афікси, які сприяють експресивному значенню, наприклад, неологізми, як-от *washateria*, *carpeteria* і *groceteria*, а також ті, які передають виразне значення, як-от *journalese*, *translationese* і *legalese*, складніші для перекладу за допомогою парафразу. Порівняно легко можна перефразувати пропозиційне значення, але інші типи значень не завжди можна перекласти. Їхній внесок у загальне значення тексту або взагалі втрачається або поновлюється в іншому місці за допомогою компенсаційних прийомів.

(з) Відмінності в частоті та цілях використання конкретних форм. Навіть якщо конкретна форма має еквівалент у цільовій мові, може існувати різниця в частоті, з якою вона використовується, або в цілях, для яких вона використовується. Отже, англійська мова використовує суфікс *-ing* набагато частіше, ніж інші мови, наприклад, німецька мова.

(і) Використання запозичених слів у вихідному тексті. Особливу проблему при перекладі створює використання запозичених слів у вихідному тексті. Японці, зокрема, мають тенденцію до широкого використання запозичених слів, «просто для ефекту, наприклад, тому, що вони красиво звучать або виглядають елегантно». Цей ефект часто втрачається при перекладі як на мову, з якої слово запозичено, так і на інші мови, де не завжди можна знайти це слово з тим самим значенням або асоціаціями. Запозичені слова також створюють ще одну проблему для необережного перекладача, а саме проблему «помилкових друзів перекладача». Деяких «помилкових друзів» легко помітити, тому що різниця в їх значеннях настільки велика, що лише дуже недосвідчений перекладач, ймовірно, не усвідомить цього.

Прийоми, які використовують професійні перекладачі при відтворенні безеквівалентної лексики:

- переклад більш загальним словом (гіперонімом);
- переклад більш нейтральним / менш виразним словом;
- переклад шляхом культурного заміщення — ця стратегія передбачає заміну специфічного поняття культури або виразу елементом цільової мови, який не має того самого пропозиційного значення, але, ймовірно, матиме подібний вплив на цільового

читача, наприклад, викликаючи подібний контекст у цільовій культурі. Основна перевага використання цієї стратегії полягає в тому, що вона дає читачеві поняття, з яким він може ідентифікуватися, тобто орієнтує на щось знайоме та привабливе;

- переклад із використанням запозиченого слова або запозиченого слова + пояснення — ця стратегія використовується при відтворенні культурних понять, сучасних концепцій, неологізмів. Використання стратегії запозиченого слова з поясненням дуже корисне, коли це слово повторюється кілька разів у тексті. Після пояснення запозичене слово може використовуватися окремо, тоді читач може це зрозуміти без подальших пояснень;
- переклад за допомогою перефразування з використанням спорідненого слова — ця стратегія використовується, коли поняття, виражене вихідним елементом, лексиколізоване цільовою мовою, але в іншій формі, і коли частота, з якою певна форма, яка використовується у вихідному тексті, значно вища, ніж те, як це поняття звучало б у цільовій мові;
- переклад за допомогою перефразування з використанням неспоріднених слів — використання перефрази, яка замість спорідненого слова може ґрунтуватися на зміні гіпероніму або просто на розкритті значення вихідного елемента, особливо якщо предмет, про який йдеться, є семантично складним;
- переклад через пропуск — ця стратегія використовується, значення, яке передається конкретним поняттям або виразом, є неважливим для розбудови думки тексту. Аби виправдати відволікання читача довгими поясненнями, перекладачі можуть просто не перекласти відповідне слово чи вираз;
- переклад за ілюстрацією — стратегія, у якій через ілюстрацію передається слово, що немає еквівалента в мові перекладу. Тут замість парафразу використовується ілюстрація.

3. Способи перекладу ідіом

Спосіб перекладу ідіоми чи фіксованого виразу іншою мовою залежить від багатьох факторів. До таких належить: (1) чи доступна ідіома з подібним значенням у мові перекладу; (2) чи використовується значення конкретних лексичних одиниць, які становлять ідіому, в іншому місці вихідного тексту, вербально або візуально; (3) чи доречно або недоречно використовувати ідіоматичність у мові перекладу.

Прийнятність або неприпустимість використання будь-якої стратегії залежить від контексту, у якому перекладається певна ідіома.

(а) Використання ідіоми схожого значення та форми. Ця стратегія передбачає використання ідіоми в МП, яка передає приблизно те саме значення, що й ідіома МО, і, крім того, складається з еквівалентних лексичних одиниць. Наприклад, арабський вираз, що означає «догори ногами», за формою схожий лише на іншу англійську ідіому *head over heels*, що означає «дуже закоханий».

(б) Використання ідіоми схожого значення, але різної форми. У МП часто можна знайти ідіому або фіксований вираз, що має значення, подібне до значення вихідної ідіоми чи виразу, але яке складається з різних лексичних одиниць. Наприклад, англійський вираз *One good turn turn deserves another* і український фразеологізм «рука руку миє» використовують різні лексичні одиниці для вираження однієї ідеї.

(в) Запозичення ідіоми вихідної мови. У деяких контекстах ідіоми запозичуються в їх оригінальній формі. Наприклад, у рекламній брошурі, що доступна для відвідувачів Музею науки та промисловості, виразом *Out of this World* позначається космічна галерея в цьому музеї. Це гра на ідіоматичному значенні слова *out of this world* («фантастично», «чудово») і більш конкретного значення «з іншої галактики, за межами земного середовища», що стосується того, що відвідувач може очікувати в космічній галереї. Усі версії цієї рекламної брошури (французька, італійська, іспанська, німецька та японська) зберігають ідіому / назву космічної галереї англійською мовою, як на зображенні, так і в основному тексті.

(г) Переклад за допомогою перефразування. Це найбільш поширений спосіб перекладу ідіом, коли не вдається знайти відповідність у цільовій мові або коли здається недоречним використання ідіоматичної мови в цільовому тексті через відмінності в стилістичних уподобаннях вихідної та цільової мов.

(г) Переклад за допомогою вилучення ідіоматичної гри. Ця стратегія передбачає передачу лише буквального значення ідіоми в контексті, яке дозволяє конкретно визначити ігрове використання мови.

(д) Переклад шляхом вилучення всієї ідіоми. Ідіома може бути вилучена у ТП, адже вона не має відповідності в МП, або її значення не можна легко перефразувати зі стилістичних причин. Тут часто застосовують компенсацію, яка передбачає, що можна вилучити ідіому в тому місці, де вона зустрічається у ТО, і ввести її в інше місце в ТП.

4. Еквівалентність на рівні граматики

ГраMATика — це набір правил, які визначають спосіб поєднання таких одиниць у мові, як слова та фрази, а також тип інформації, яку необхідно викладати у висловлюваннях. Звичайно, мова може виражати будь-яку інформацію, яку необхідно висловити її носіям, але граматична система певної мови визначатиме чіткість передачі певних граматичних понять, наприклад, часу або роду. ГраMATика організована за двома основними вимірами: морфологією та синтаксисом. **Морфологія** охоплює структуру слів, спосіб зміни форми слова для вказівки на специфічні контрасти в граматичній системі. **Синтаксис** охоплює граматичну структуру груп слів і речень: лінійні послідовності класів слів, як-от іменник, дієслово, прислівник і прикметник, а також функціональні елементи (суб'єкт, предикат і об'єкт), якими послуговується мова.

Труднощі перекладу, які часто трапляються через відмінності в граматичних структурах МО та МП:

1) **Число.** Не всі мови мають граматичну категорію числа. Англійська мова визнає відмінність між однією та множиною. Це розрізнення виражено морфологічно через додавання суфіксу до іменника або зміну його форми іншим способом, щоб вказати, чи відноситься поняття до одного або кількох: *student / students, fox / foxes, man / men, child / children*. Деякі мови, як-от японська, китайська, вважають за краще виражати одне й те саме поняття лексично або, частіше, зовсім не виражати. Перекладач, який працює з мовою, яка має розрізнення чисел, і мовою без категорії чисел, має два основні варіанти перекладу: (а) пропустити відповідну інформацію, що стосується числа; (б) закодувати цю інформацію лексично.

2) **Рід.** Рід — це граматичне розрізнення, у якому іменник або займенник у деяких мовах класифікуються як чоловічого або жіночого роду. Розрізнення стосується іменників на позначення живих істот і неживих предметів. Наприклад, українська мова розрізняє чоловічий і жіночий рід у таких іменниках, як «син» / «дочка», «кіт» / «кішка». В англійській мові немає граматичної категорії роду як такої. Англійські іменники не змінюються регулярно, щоб розрізняти жіночий і чоловічий рід. Проте гендерна відмінність існує в деяких семантичних областях і в системі категорії особи. Різні іменники іноді використовуються для позначення представників жіночої та чоловічої статі одного виду: *cow / bull, sow / boar, doe / stag, mare / stallion, ewe / ram*. Невелика кількість іменників, які позначають

професії, мають форми чоловічого та жіночого роду, суфікс *-ess* вказує на жіночий рід: *actor/actress, manager/manageress, host/hostess*. Проте, деякі мають специфічні конотації. Наприклад, відмінність між *author* та *authoress* може мати більш виразне, ніж пропозиційне значення *authoress*, що має принизливий відтінок. При цьому *author* є неозначеною формою для обох родів. На додаток до гендерних відмінностей у конкретних семантичних областях в англійській мові також є категорія **особи**, яка розрізняє в третій особі однини чоловічий, жіночий і середній рід (*he/she/it*). Це розрізнення не стосується третьої особи множини (*they*). У більшості мов, які мають гендерну категорію, термін чоловічого роду зазвичай є «домінантним» або «непозначеним». Гендерні відмінності доречні в перекладі, коли референтом іменника або займенника є людина. Гендерні відмінності в неживих об'єктах, як-от «автомобіль» або «корабель» і у тварин, як-от «собака» та «кіт», іноді використовують в англійській мові, щоб передати виразне значення, особливо в літературі.

3) Особа. Категорія особи належить уявленню про ролі учасників. У більшості мов ролі учасників систематично визначаються за допомогою замкнутої системи займенників, які можуть бути організовані за різними вимірами. Найпоширеніша різниця відбувається між першою особою (ідентифікація мовця або групи, яка включає мовця: англійська *I/we*), другою особою (визначення особи або осіб, до яких звертаються, наприклад, англійською мовою *you*) і третьою особою (визначення осіб та інших речей, ніж мовець і адресат, наприклад, англійська *he/she/it/they*).

Ряд мов, якими розмовляють у Північній Америці, мають чотири, а не три відмінності в категорії особи.

У всіх мовах є способи звертання, які можна використовувати для вираження знайомства чи шанування подібним способом: порівняйте різницю між *you, mate, dear, darling* і *Mr Smith, Sir, Professor Brown, Mrs Jones, Madam*. Усе це означає, що при перекладі займенників з англійської мови на французьку, італійську, грецьку, іспанську, українську, німецьку чи індонезійську мову, слід приймати рішення за такими параметрами, як рід, ступінь близькості між учасниками, чи включає або виключає посилання адресата.

4) Час і аспект. Час і вид — це граматичні категорії, які існують у багатьох мовах. Форма дієслова в мовах, які мають ці категорії, зазвичай вказує на два основні типи інформації: часові відносини й аспектні відмінності. Відносини в часі пов'язані з визначенням місця

події в часі. Звичайна різниця між минулим, теперішнім і майбутнім. Видові відмінності пов'язані з тимчасовим розподілом події, наприклад, її завершеність чи незавершеність, тривалість чи миттєвість. Деякі мови, як-от китайська, малайська, не мають формальної категорії часу чи виду. Форма дієслова в цих мовах не змінюється, щоб виражати часові чи аспектні відмінності. У разі потреби посилання на час можна вказувати за допомогою різних частин мови та прислівників.

5) Стан — це граматична категорія, яка визначає зв'язок між дієсловом і його підметом. В активних реченнях підмет речення є суб'єктом дії і є відповідальним за її виконання. У пасивних реченнях підмет є об'єктом дії, який знаходиться під впливом чогось / когось.

Використання пасивного стану надзвичайно поширене в письмовій англійській мові (технічній і науковій), що створює труднощі при перекладі в МП, залежно від наявності у ній структур з подібними функціями. Тенденція до буквального перекладу англійських пасивних структур на різноманітні МП, які або не мають пасивного стану як такого, або зазвичай використовують його з меншою частотою, часто критикують лінгвісти і ті, хто займається підготовкою перекладачів.

Наприклад: Активний стан: (а) Найджел Менселл відкрив Mansell Hall у 1986 році. Пасивний стан: (б) Mansell Hall був відкритий у 1986 році. (в) Mansell Hall був відкритий Найджелом Менселлом у 1986 році.

Форма дієслова змінюється в пасивній структурі, щоб вказати, що не підмет знаходиться під впливом, а суб'єкт дії.

5. Текстуальна еквівалентність. Текст і його ознаки

Текстуальна еквівалентність — визначена Д. Кетфордом (*Linguistic Theory of Translation*, 1965) як тип еквівалентності, який виникає, коли будь-який текст або частина тексту МП «спостерігається в певному випадку як еквівалент тексту або частини тексту МО». Наприклад, у реченнях *My son is six* і *Моему сину шість* англійський вираз *my son* і український *моєму сину* будуть називатися текстовими еквівалентами.

Наскільки важливим для перекладача є вміння писати і говорити в хорошому стилі, настільки ж важливими є для нього здібність створювати окремі висловлення (речення) та вміння будувати з них зв'язний текст. Для цього необхідно знати про *основні принципи побудови тексту*. Будь-яке логічно побудоване мовлення розгортається за певною схемою, яка становить ланцюжок так званих *тем і рем*.

Поняття про текст. Основні ознаки тексту

Текст визначається як «словесний запис комунікативної події». Це приклад мови у вживанні, а не мова як абстрактна система значень і відносин. *Основні ознаки тексту*: осмисленість, або ж об'єднаність смисловим зв'язком; зв'язність (система формувальних засобів зв'язку); цілісність (смилова завершеність).

Поняття «текст» у лінгвістиці було введено англійським мовознавцем А.Гардінером. У різних країнах «текст» вивчається в різних аспектах і відповідно вивчення тексту здійснюється під різними назвами: лінгвістика тексту (переважно в англомовних країнах), структура тексту, герменевтика тексту, граматики тексту.

Для перекладу важливо розглядати текст як єдине ціле на початку та наприкінці процесу. Сумлінний перекладач починає перекладати після прочитання всього тексту та розуміння змісту повідомлення. Після того, як вихідний текст зрозумілий, перекладач повинен взятися за завдання створити цільову версію, яка може бути прийнята як текст самостійно. Залежно від типу тексту, що перекладається (наприклад, експериментальний роман або набір інструкцій з експлуатації машини), і мети перекладу, визначеної перекладачем або замовником перекладу, фразеологізми, а також розмовний і граматичний шаблон цільової версії можуть і повинні відповідати нормам МП, але навіть тоді переклад все одно може здатися чужим або незграбним і не мати значення для цільового читача. Будь-який текст будь-якою мовою має певні мовні особливості, які дозволяють нам ідентифікувати його як текст. Зв'язки в тексті бувають кількох видів: (1) зв'язки, які встановлюються шляхом розміщення інформації в кожному реченні та способу розташування інформації в попередніх і наступних реченнях, що сприяють розгортанню теми за допомогою тематичних та інформаційних структур; (2) поверхневі зв'язки, які встановлюють взаємозв'язки між особами та подіями, що дозволяють простежити учасників тексту й інтерпретувати спосіб, у який різні частини тексту пов'язані одна з одною (когезія); (3) основні семантичні зв'язки, які дозволяють усвідомити текст як одиницю значення (когерентність та імплікатура).

Інша важлива особливість організації тексту впливає зі збігу понять жанру та типу тексту. Тексти класифікуються двома основними способами. Перша класифікація заснована на контекстах, у яких виникають тексти, наприклад, «стаття в журналі», «науковий посібник», «подорожня брошура». Друга класифікація, яка застосовується не до цілого тексту, а до його частин. Типові назви, які використовуються

у класифікації, включають «розповідь», «виклад», «аргументацію» й «інструкцію». Перша класифікація абстрагується через контексти, друга — за такими факторами, як природа залучених повідомлень або відносини адресант / адресат.

Види текстової зв'язності та засоби зв'язку висловлювань у тексті

Зв'язність у тексті існує на двох рівнях: на рівні семантики (змісту) та на рівні структури тексту.

Розрізняють два основні різновиди на рівні *змістової зв'язності*:

- А) зв'язність радіального типу (тематична зв'язність), коли окремі частини тексту зв'язані не безпосередньо один із одним, а тільки з темою всього тексту (наприклад, питальники, посібники довідкового типу).
- Б) зв'язність лінійного типу, коли окремі частини тексту зв'язані безпосередньо один з одним, залежать один від одного.

За характером протяжності семантична зв'язність у тексті поділяється на два різновиди:

- А) плавний, безперервний зв'язок, який відбувається в межах однієї тематичної лінії, в одному напрямку думки.
- Б) перервний зв'язок, який має місце в таких випадках: зміна чергування окремих тем у великому за обсягом тексті; зміна типу комунікативних засобів (у звичайному вербальному тексті можуть застосовуватися схеми, формули, цифрові символи, цитати іншою мовою).

Зв'язність на рівні структури тексту здійснюється за допомогою системи формальних засобів зв'язку:

На рівні лексики: повтори слів із попередніх речень; синонімічна заміна; лінгвістична анафора, наприклад, анафоричні займенники (вторинна номінація — особові, вказівні, присвійні займенники; слова однієї тематичної групи (слова, що об'єднані різними частинами мови, наприклад, ліс, ягоди, дерева, широкий, густий, росте) або лексико-семантичної групи (слова однієї частини мови, наприклад, дерева).

На рівні словотворення: спільнокореневі слова. Наприклад: Прийшла весна. По-весняному дзюрчить струмок. У мене веселий настрій.

На рівні морфології: співвідношення видо-часових форм дієслів-присудків. Збіг форм недоконаного виду дієслів в одному часі є показником *опису*. Збіг форм доконаного виду або чергування недоконано-доконаного виду характерні для *розповіді*.

На рівні синтаксису: сполучники з приєднувальним значенням на початку самостійного речення (наприклад, і, а, але, проте); вставні слова, що вказують на порядок думок (по-перше, нарешті, отже); структурна неповнота речення; паралелізм побудови речень (коли в кількох самостійних реченнях повторюється той самий порядок членів речення).

На рівні інтонації: засоби ритмомелодики (паузи, рух тонів голосу).

Існують такі *принципи поєднання висловлювань у тексті* (або *види структурного зв'язку*): (1) паралельний зв'язок; (2) ланцюжковий (послідовний) зв'язок; (3) змішаний (мішаний) тип.

Усі вони пов'язані поняттям **«темо-рематична структура тексту»**.

Одним зі способів пояснити взаємодійну організацію речень є припущення, що речення складається з двох сегментів. Перший сегмент називається темою. Тема — це те, про що йдеться в тексті. Цей сегмент має дві функції:

- (а) він діє як точка орієнтації, зв'язуючись із попередніми частинами дискурсу і тим самим підтримуючи узгоджену позицію;
- (б) він діє як відправна точка, з'єднуючись і сприяючи розвитку наступних частин.

Другий сегмент речення називається ремою. Рема — це те, що промовець говорить про тему. Це мета дискурсу. Отже, це найважливіший елемент у структурі речення як повідомлення, оскільки він представляє ту саму інформацію, яку мовець хоче донести до слухача. Саме рема виконує комунікативну мету висловлювання.

Кожне речення має структуру повідомлення: воно стверджує щось (рема) про щось (тему).

Паралельний зв'язок

Тут висловлювання відносно самостійні, між ними існують смислові відношення переліку, зіставлення, протиставлення.

Основним засобом зв'язку служать: синонімічна заміна, слова однієї лексико-семантичної групи, збіг форм недоконаних присудків, паралелізм структури речення.

Темо-рематична структура тексту має такий вигляд:

А)

T \Longrightarrow R1T \Longrightarrow R2T \Longrightarrow R3

Б)

T1 \Longrightarrow R1T2 \Longrightarrow R2T3 \Longrightarrow R3

Наприклад. (1) Хліб! Коротке, ваговате й об'ємне слово. (2) Хліб! І бачимо колосисте поле, бачимо як тече золоте зерно в комбайнах. . . (3) Про хліб написано багато віршів і поем, складено прекрасних пісень.

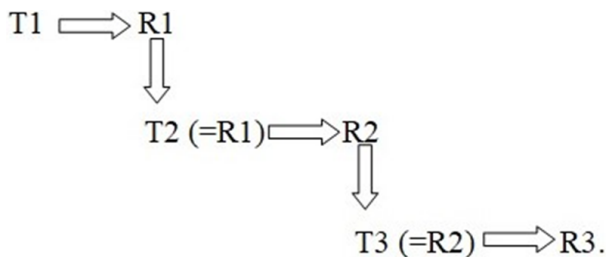
Тип мовлення: опис. Паралельний зв'язок: тема одна — про хліб, а рем — три. Структурні засоби зв'язку: лексичні повтори, лексико-тематична група, недоконаний і доконаний види присудків.

Ланцюжковий зв'язок (послідовний)

Виникає у випадку послідовного розгортання думки: кожне наступне речення розвиває, ніби підхоплює зміст попереднього.

Основні засоби текстової зв'язності: анафоричні займенники, повтори слів із попереднього речення, чергування форм доконаного та недоконаного видів присудків.

Темо-рематична організація тексту має такий вигляд:

Наприклад: Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Вони летять нижче розпатланих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів. Дід говорить, що так співають лебедині крила.

Тип мовлення: розповідь з елементами опису. Схема, що вище їй відповідає. Засоби зв'язку: анафоричні займенники (вони, так), спільнокореневі слова, недоконаний вид.

Змішаний (мішаний) тип зв'язку

Поєднання паралельного та послідовного зв'язків.

Паралельний зв'язок характерний для опису.

Послідовний — для розповіді.

Мішаний — роздуми.

За різними ознаками виділяють *різні типи текстів*:

- А) ознаки, пов'язані з адресатом мовлення (наявність / відсутність персональної адресованості);
- Б) ознаки, пов'язані з адресантом (відправником) тексту (звернення від свого імені чи від імені групи);
- В) ознаки, пов'язані з каналом зв'язку (писемна чи усна форма, діалогічність чи монологічність мовлення);
- Г) ознаки, пов'язані з характером повідомлення (абстрактність чи конкретність змісту, наявність чи відсутність емоційного забарвлення в тексті);
- Г) за способом організації (розповідь, опис, роздум);
- Д) за формою вияву художнього тексту (прозовий, віршований).

**Підготовка до практичного заняття
Еквівалентність і труднощі перекладу**

1. Поняття про еквівалентність у світовому перекладознавстві.
2. Особливості перекладу безеквівалентної лексики.
3. Труднощі перекладу ідіом.
4. Перекладознавчий аналіз тексту: поняття, категорії, структура.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте розуміння проблеми еквівалентності вітчизняними науковцями. Наскільки їхні концепції відрізняються від західних?

2. Детально ознайомтеся з труднощами перекладу ідіом (додаток 7). Після чого складіть список поширених англійських виразів або ідіом, які, на Вашу думку, було б важко перекласти українською,

наприклад, оскільки вони стосуються конкретних англійських звичок або соціальних подій. Намагайтеся двічі перефразувати кожен вираз: перший раз якомога коротше, щоб його можна було вставити в текст, а другий раз більш детально, щоб його можна було включити як виноску до тексту.

3. Розгляньте тематичний аналіз тексту за М. Голлідеем (додаток 8).

Зробіть перекладознавчий аналіз тексту певного жанру (за схемою наприкінці посібника).

Література:

1. Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 2011.
2. Shuttleworth, Mark, and Moira Cowie. *Dictionary of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2014.
3. Шерік, А. Д., Савічук, В. Я. і Старко, В. Ф. *Довідник англійських, німецьких та українських ідіом і виразів*. Луцьк: Ініціал, 2000.

Довідкові матеріали

Додаток 7.

За книгою: Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 2011.

Переклад ідіом: труднощі

(Скорочено)

Після того, як перекладач розпізнав і правильно зрозумів ідіому або стійкий вираз, наступним його кроком буде рішення про те, як ідіому відтворити МП. Труднощі, що виникають під час перекладу ідіоми, зовсім не схожі на ті, що виникають при її тлумаченні. Тут питання не в тому, наскільки ідіома прозора, непрозора чи може заплутати. Непрозоре вираження іноді легше перекласти, аніж прозоре. Основні труднощі, пов'язані з перекладом ідіом і стійких виразів, можна звести до такого:

(а) Ідіома, або стійкий вираз може не мати еквівалента у МП. Те, як мова виражає або не виражає різні значення, неможливо передбачити, і лише в деяких випадках вони збігаються з тим, як інша мова виражає ті самі значення. В одній мові це значення може бути виражене одним словом, в іншій — прозорим стійким виразом, у третій — ідіомою тощо. Тому не варто розраховувати на те, що в мові перекладу обов'язково знайдуться еквівалентні ідіоми та вирази.

Як і деякі слова, ідіоми та стійкі вирази можуть бути культурно-специфічними. Такі висловлювання, як *Merry Christmas* та *say when*, які відносяться до певних соціальних або релігійних подій, є гарними прикладами. (...) Перекладач, який перекладає цю фразу французькою або німецькою, стикається з проблемою відсутності аналогічної фрази в культурі мови перекладу. (...)

Ідіоми та стійкі вирази, що містять культурно-специфічні елементи, не обов'язково будуть неперекладними. Неперекладними або важкими для перекладу можуть бути не конкретні елементи, що містяться у виразі, а загалом зміст, який вони передають, і їх зв'язок із культурно-специфічними контекстами. (...)

(б) Ідіома, або стійкий вираз може мати схожий аналог у мові перекладу, але контекст його використання може відрізнятись. Наприклад, ці два вирази можуть мати різну конотацію, або може бути неможливим передати їх прагматику. *To sing a different tune* — це англійська ідіома, яка означає сказати чи зробити щось, що свідчить про зміну думки, оскільки це суперечить тому, що людина говорила чи робила раніше. У китайській мові *chang-dui-tai-xi* («співати різні мелодії / співати дуетом») також зазвичай означає суперечливі погляди, але має зовсім інше вживання. Воно має сильний політичний підтекст і в певних контекстах може бути витлумачено як вираз швидше взаємодоповнюючих, ніж суперечливих поглядів. (...)

(в) Ідіома може бути використана в тексті оригіналу одночасно і в буквальному, і в ідіоматичному сенсах (...). Якщо ідіома мовою перекладу не відповідає ідіомі мови оригіналу як за формою, так і за змістом, успішно обіграти ідіому в тексті перекладу не вдасться. (...)

(г) Сама практика використання ідіом у письмовому дискурсі, контексти, у яких вони можуть використовуватися, і частота їх вживання можуть бути різними у МО та МП. В англійській мові ідіоми використовуються в багатьох типах текстів, навіть у серйозних міжнародних журналах, як-от *New Scientist* (...), і особливо часто в рекламі, рекламних матеріалах і бульварній пресі. (...)

Отже, використання ідіом в англійській мові значною мірою питання стилю. У таких мовах, як арабська та китайська, де існує чітке розмежування між письмовим та усним дискурсом, і де письмовий стиль асоціюється з високим рівнем формальності, загалом спостерігається тенденція уникати використання ідіом у письмових текстах. (...) Ідіома вимагає від перекладача не тільки точності, а й надзвичайної уважності до риторичних нюансів мови.

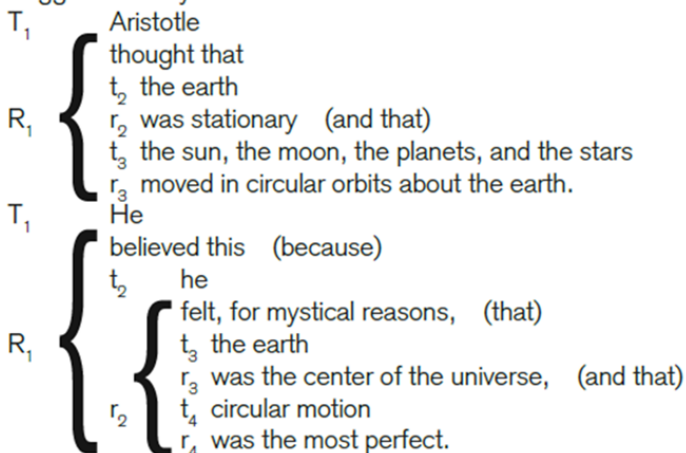
Додаток 8.

За книгою: Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 2011.

Розглянемо розширений приклад того, як може відбуватися тематичний аналіз тексту за М. Голлідеем англійською мовою.

Aristotle thought that the earth was stationary and that the sun, the moon, the planets, and the stars moved in circular orbits about the earth. He believed this because he felt, for mystical reasons, that the earth was the center of the universe, and that circular motion was the most perfect.

Suggested analysis:

З наведеного вище аналізу впливає ряд цікавих моментів:

(а) Тематичний аналіз може бути представлений ієрархічно. Оскільки речення часто складаються з більш ніж одного підрядного речення, вони будуть мати кілька шарів тематичної структури. Кожне підрядне речення матиме власну структуру тема-рема, яка може бути підпорядкована більшій структурі тема-рема. Наведене вище візуальне уявлення про ієрархічну природу структур тема-рема має на меті проілюструвати суть речення без необхідності проходити через складні технічні дискусії.

(б) Деякі елементи в дужках на схемі не зовсім вписуються в аналіз, адже певні елементи не входять до основної тематичної структури тексту, де вони не є частиною пропозиційного значення повідомлення.

Сюди входять спеціальні зв'язки, наприклад, *проте, тому що і більші того* (називаються *кон'юнкціями*). Вони також включають пункти, які виражають ставлення мовця, наприклад, *на жаль, на мій погляд, чесно кажучи* (називають *диз'юнкціями*). І кон'юнкції, і диз'юнкції зазвичай стоять на початку англійських речень. Для мовця природно розмістити в початковій позиції елемент, який пов'язує те, що він / вона збирається сказати, із тим, що було сказано раніше (кон'юнкція), або елемент, який виражає його чи її власне судження про те, що говорить (диз'юнкція). У цьому сенсі вони за своєю суттю є тематичними. Оскільки кон'юнкції й диз'юнкції не є частиною пропозиційного змісту повідомлення, вони не вважаються тематичними так само як елементи головного речення *суб'єкт, предикат, об'єкт, комплемент та ад'юнкт*.

(в) Якщо абстрагуватися від кон'юнкції й диз'юнкції, то в моделі британського лінгвіста М. Голлідея існує дуже висока кореляція між темою / ремою та суб'єктом / об'єктом. Співвідношення не відбувається у випадку *маркованих тем*, але відмінність між темою та ремою більш-менш ідентична традиційному граматичному розрізненню між підметом і присудком.

ТЕМА 5. «КУЛЬТУРНИЙ ПОВОРОТ» У ПЕРЕКЛАДІ

1. Поняття «культурний поворот» у перекладознавчих дослідженнях.
2. Ідеологічні підходи в перекладознавчих дослідженнях. А. Лефевр і його концепція «переписування» в перекладі.
3. Одомашнення й очуження в перекладі. Концепція Л. Венуті.
4. Постколоніальні дослідження перекладу.
5. Гендерні перекладознавчі дослідження.

Література:

1. Aksoy, Nüzhet Berrin. “The Relation Between Translation and Ideology as an Instrument for the Establishment of a National Literature.” *Meta*, vol. 55, no. 3, 2010, pp. 438–55.
2. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. “The turns of translation studies. Gender in translation.” *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
3. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. “Domestication and foreignization.” *Handbook of Translation Studies*. Vol. 2, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.
4. Lefevere, Andre. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge, 1992.
5. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
6. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
7. Venuti, Lawrence, ed. *The Translation Studies. Reader*. London and New York: Routledge, 2012.
8. Venuti, Lawrence. “Genealogies of Translation Theory: Schleiermacher.” *TTR*, 4 (2), 1991, pp. 125–150.
9. Venuti, Lawrence. *The Invisibility of the Translator. A History of Translation*. London and New York: Routledge, 1995.
10. Venuti, Lawrence. *The Scandals of Translation. Towards an Ethics of Difference*. London and New York: Routledge, 1998.

11. Варданян, М.В. *Світова література ХХ–ХХІ століття в англomовному науковому дискурсі: навчальний посібник*. Кривий Ріг, 2021.

Опорний конспект до теми

1. Поняття «культурний поворот» у перекладознавчих дослідженнях

Протягом післявоєнних десятиліть, до появи перекладознавства як самостійної дисципліни, переклад розглядався як підрозділ порівняльного літературознавства, з одного боку (художній переклад), і лінгвістики, з іншого (технічний, комерційний або спеціалізований переклад). Останній був узгоджений із науковими категоріями лінгвістики, зосереджуючись на концепції еквівалентності між елементами, особливо словами, мови перекладу (МП) та вихідної мови (ВМ). Наприкінці 1970-х років дві групи вчених запропонували такий погляд на переклад, який зосередився не на вихідному тексті, а на статусі та функції перекладу в цільовій культурі. Одна група зосереджена в Нідерландах та Ізраїлі навколо Г. Турі, інша — у Німеччині навколо Г. Вермеєра. Ці два науковці працювали незалежно один від одного, але в середині 1980-х вони обидва представили ідеї, які мали велику кількість спільного, включаючи акцент *на культурному контексті перекладу, а не на мовних елементах вихідного тексту*.

Роботу німецьких учених оприлюднено в липні 1988 року на конференції в Уорвіку. У вступі до збірки конференції «Переклад, історія та культура» С. Баснетт і А. Лефевр відкидають різновиди лінгвістичних теорій. А перехід від перекладу як тексту до перекладу як культури та політики М. Снелл-Хорнбі (1990) назвала «культурний поворот». С. Баснетт і А. Лефевр використали його як метафору культурного ходу, щоб об'єднати цілий ряд тематичних досліджень у збірнику.

Термін «культурний поворот» став одним із центральних понять у перекладознавстві. Це найпомітніший «поворот», що зробило перекладознавство: від орієнтованого на вихідний текст, ретроспективного підходу до перспективного, функціонального й орієнтованого на одержувача тексту перекладу. Зміни в теорії перекладу були істотними, оскільки поняття «еквівалентність», «чиста» або «стандартна мова», відмінні бінарismi та їхня неявна ієрархія (оригінал / переклад; вихідний текст / текст перекладу; слово в слово / сeнс-у-сeнс тощо) були перемішані. Отже, «культурний поворот»

у соціальних і гуманітарних науках, який стався у 1990-х роках, назавжди змінив перекладацькі студії. Культура зайняла центральне місце в аналізі перекладу та дискурсах, а не мова, яка розглядалася переважно як система мовного обміну та спілкування. Мова стала підпорядкованою культурі, як переплетена, так і часто злита разом у будь-якій серйозній дискусії чи аналізі перекладу.

Розглядають три сфери впливу культурології на перекладознавство: переклад як переписування, переклад і гендер, а також переклад і постколоніалізм. Дослідження вивчають зміни стандартів перекладу з часом чи владою, яка використовується у видавничій індустрії для просування ідеології; феміністське письмо і переклад; переклад як «привласнення»; переклад і колонізацію та переклад як переписування, включаючи переписування фільмів.

2. Ідеологічні підходи в перекладознавчих дослідженнях.

А. Лефевр і його концепція «переписування» в перекладі

Концепція «переписування» (rewriting) А. Лефевра ґрунтується на теорії полісистем і «Маніпуляційної школи». Найбільш повно його ідеї представлені в книзі «Переклад, переписування та маніпуляція літературною славою» (1992). А. Лефевр зосереджується, зокрема, на дослідженні «базових факторів», або «факторів контролю», які системно регулюють сприйняття, прийняття або відмову від літературних текстів, тобто «такі питання, як влада, ідеологія, інституції та маніпуляції» (Лефевр 1992: 2). Люди, які займають такі владні позиції, — це ті, кого А. Лефевр вважає «переписувачами» літератури, що керуються ідеєю споживання для широкої громадськості.

Мотивація такого переписування може бути ідеологічною (відповідність домінантній ідеології чи бунт проти неї) або поетологічною (відповідність домінантній/переважній поетиці чи бунт проти неї). Наприклад, Е. Фіцджеральд, перекладач або «переписувач» «Рубайята» перського поета Омара Хайяма (1048–1131). На думку Е. Фіцджеральда, перси — неповноцінні, тому йому слід «набрати вольності» в перекладі, щоб «покращити» оригінал. Він зробив його відповідним очікуванню західним літературним умовам свого часу, тому твір мав комерційний успіх. Об'єднання досліджень «оригінального» письма та перекладів показує, що переклад включається в загальну літературну критику. Саме переклад є центральним у книзі А. Лефевра: «Переклад є найбільш впізнаваним

типом переписування, і... він потенційно найвпливовіший, оскільки здатний проектувати образ автора та / або цих творів за межі їхньої культури походження» (Лефевр 1992: 9).

Для вченого літературна система, у якій функціонує переклад, контролюється двома основними факторами, а саме (рисунок 5.1):

- (1) професіонали в літературній системі, які частково визначають домінуючу поетику;
- (2) меценатство поза літературною системою, що частково визначає ідеологію.

Рис. 5.1. Фактори контролю всередині та ззовні літературної системи

Внутрішнє коло зображує професіоналів у літературній системі. Сюди входять критики та рецензенти, чії коментарі впливають на сприйняття твору, науковці та викладачі, які часто вирішують, вивчати книгу чи ні, перекладачі, які визначають поетику та часом впливають на ідеологію перекладеного тексту.

Зовнішнє коло показує заступництво поза літературною системою. Це представники влади (особи, установи), які можуть сприяти чи перешкоджати читанню, написанню та переписуванню літератури. Меценати можуть бути: впливові та могутні особи в певну історичну епоху (наприклад, Єлизавета I в Англії Шекспіра, Гітлер у Німеччині

1930-х років тощо); групи людей (видавці, ЗМІ, політичний клас чи партія); установи, які регулюють розповсюдження літератури та літературних ідей (національні академії, академічні журнали, навчальний заклад).

А. Лефевр визначає три елементи цього патронажу:

- (1) Ідеологічний компонент: обмежує вибір теми та форми її викладу. Тут він приймає визначення ідеології, яке не обмежується політичним, і вважає заступництво переважно ідеологічно спрямованим.
- (2) Економічний компонент: стосується зарплатні письменників і переписувачів, перекладачів. Інші професіонали, як-от критики та викладачі, також оплачуються або фінансуються меценатами (наприклад, видавцями газет, університетами та державою).
- (3) Компонент статусу: відбувається в багатьох формах. В обмін на економічну оплату від благодійника або літературної преси часто очікується, що бенефіціар відповідатиме очікуванням мецената. Так само членство в групі передбачає поведінку, сприятливу для підтримки цієї групи (наприклад, поети «розбитого покоління» використовували книгарню «*City Lights*» у Сан-Франциско як місце зустрічі в 1950-х роках).

Патронаж називається недиференційованим, якщо всі три компоненти забезпечуються однією особою або групою. Це може бути у випадку з тоталітарним правителем, зусилля якого спрямовані на підтримку стабільності системи. Натомість патронаж диференційований, коли три компоненти не залежать один від одного. Отже, популярний автор бестселера може отримувати високі економічні винагороди, але мати незначний статус в очах ієрархії літературної системи.

Меценатство володіє найбільшою силою в ідеології, тоді як професіонали мають найбільший вплив на визначення поетики. Що стосується домінантної поетики, то А. Лефевр аналізує два компоненти:

- (1) Літературні засоби. Сюди входять різноманітні жанри, символи, лейтмотиви та сюжет і персонажі, які можуть бути формалізованими, як у випадку європейських казок (наприклад, принцеси, принци, злі мачухи) або японських коміксів манги.
- (2) Концепція ролі літератури — це відношення літератури до соціальної системи, у якій вона існує. Боротьба між різними літературними формами є особливістю теорії полісистем.

А. Лефевр продовжує цю ідею і розглядає роль інституцій у визначенні поетики.

Взаємодія між поетикою, ідеологією та перекладом спонукає вченого зробити висновок: «На кожному рівні процесу перекладу можна показати: якщо лінгвістичні міркування вступають у конфлікт із міркуваннями ідеологічного та/або поетологічного характеру, останні перемагають» (Лефевр 1992: 39). Отже, для А. Лефевра найважливішим міркуванням є ідеологічне. За словами науковця, переклади «не малою мірою вказують на ідеологію, панівну в певний час у певному суспільстві». Вони «досить буквально стають показовою п'єсою» для аудиторії ТП, яка не може прочитати ВТ. Як приклад, обговорення А. Лефевром щоденника А. Франк, єврейської школярки, яка переховувалася зі своєю родиною під час Другої світової війни. Дівчинка почала переписувати щоденник для публікації до того, як її сім'ю заарештували та відправили в концтабір, де вона і померла. А. Лефевр описує, як нідерландське видання щоденника 1947 року, підготовлене (і «переписане») разом із батьком Анни, Отто, змінює її образ, наприклад, пропускаючи параграфи, що стосуються її статевого життя. Окрім того, вирізано «неприємні» описи друзів і сім'ї, а також речення, що стосуються кількох людей, які співпрацювали з німцями, причому останні пропущені на прохання названих осіб. Потім учений розглядає німецький переклад, опублікований у 1950 році. Цей переклад був зроблений А. Шутц, подругою О. Франка, і містить як помилки в розумінні, так і зміни в образі німців і Німеччини. А. Лефевр перелічує багато з цих розбіжностей, включаючи випадки, коли принизливі коментарі про німців опускаються або пом'якшуються. Згадки про ставлення німців до євреїв також змінені. Наприклад, рішення перекладати *Duitzers* («німці») *diesen Deutschen* («ці німці»), а не просто *den Deutschen* («німці») було прийнято Шутц та О. Франком, оскільки вони вважали, що це те, що Анна «хотіла» сказати, а також, щоб не ризикувати продажами в післявоєнній Німеччині, ображаючи всіх німців. Таке переписування до та під час перекладу, на думку А. Лефевра, пов'язане з ідеологічним тиском.

Питання влади в постколоніальних перекладацьких студіях і робота науковця над ідеологічним компонентом «переписування» сприяла вивченню влади й ідеології в інших контекстах, де є переклад. На цю тему вийшли в різний час праці Л. Венуті «Переосмислення перекладу: дискурс, суб'єктивність, ідеологія» (1992), Л. фон Флотов «Переклад та ідеологія» (2000), Е. Генцлера та М. Тимочко «Переклад і влада» (2002), М. Кальсада-Перес «Щодо ідеології» (2003), С. Куніко та Д. Мандей

«Переклад та ідеологія: зустрічі та зіткнення» (2007). Багато досліджень з ідеологічного погляду зацікавлені у виявленні маніпуляцій у ТП, які можуть свідчити про свідому «ідеологію» перекладача або спричинені «ідеологічними» елементами середовища перекладу «переписування», як-от тиск з боку замовника, редактора або інституційних / урядових кіл. Особливо це стосується перекладу й адаптації перекладу новин.

3. Одомашнення й очуження в перекладі. Концепція Л. Венуті

Одомашнення часто використовується для позначення адаптації культурного контексту або культурно-специфічних термінів (наприклад, дитяча література та переклад; переклад Біблії; реалії), а *очуження* — для збереження оригінального культурного контексту з погляду умов, імен тощо. Терміни також знайшли місце в дослідженнях, спрямованих на відкидання або підтвердження так званої гіпотези ретрансляції (множинний, повторний переклад).

Уперше ці поняття були введені в сучасні перекладацькі студії Л. Венуті (1991, 1995, 1998). За вченим, домінантна англо-американська практика та дискурс перекладу й перекладознавства віддавали перевагу плавним і прозорим стратегіям, що призвело до акультурації, у якій культурне одомашнення робило текст зрозумілим (Венуті 1991: 127). Для Л. Венуті і практика, і дискурс є етноцентричними на рівні культурних відносин і шкідливими для перекладача, оскільки вони занурюють її/його в невидимість. Для науковця аналіз минулих перекладів і перекладацького дискурсу показує нам альтернативні рішення і в такий спосіб може запропонувати вихід з етноцентризму й імперіалізму, «які обов'язково фігурують у кожному акті перекладу».

Ідея одомашнення / очуження для перекладача була заснована на аналізі лекції Ф. Шлейермахера 1813 року *Über die Verschiedenen Methoden des Übersetzens*, де «або перекладач дає спокій автору, наскільки це можливо, і рухає читача до нього, або він дає спокій читачу, наскільки це можливо, і рухає автора». Л. Венуті зазначав, що уподобання Ф. Шлейермахера виникли не з етичних, а із соціальних проблем, формування національної культури за допомогою культурної еліти.

Для Л. Венуті переклади неминуче виконують роботу одомашнення. Інакше кажучи, відчуження «тягне за собою вибір іноземного тексту та розробку методу перекладу відповідно до ліній, які виключаються домінантними культурними цінностями цільовою мовою».

Очуження, «отрута» або контратака проти одомашнення, може складатися з багатьох різних видів практик: від вибору вихідних текстів до будь-яких девіантних практик (наприклад, архаїзація мови). Одомашнення й очуженість вважаються не бінарними протилежностями, а частиною континууму, і вони стосуються етичного вибору, зробленого перекладачем, щоб розширити діапазон культури прийому: «Терміни “одомашнення” й “очуження” вказують на принципово *етичне* ставлення до іноземного тексту та культури, етичні ефекти, викликані вибором тексту для перекладу та розробленою для його перекладу стратегією, тоді як такі терміни, як “вільність” і “резистентність” вказують на принципово *дискурсивні* особливості стратегій перекладу щодо читацької когнітивної здібності» (Венуті 2008: 19).

Загальні передумови Л. Венуті про очуження й одомашнення в перекладацькій практиці, а також про невидимість перекладача та відносну владу видавця та перекладача можуть бути досліджені різними способами: мовне порівняння ВТ і ТП на ознаки практик очуження й одомашнення; опитування перекладачів щодо їхніх стратегій та / або дослідження того, що перекладачі кажуть, що вони роблять, їхнє листування з авторами та різні чернетки перекладу, якщо є; опитування видавців, редакторів та агентів, щоб дізнатися, які їхні цілі стосовно публікації перекладів, як вони вибирають, які книги перекладати та які інструкції дають перекладачам; дивитися на те, скільки книг перекладено та продається, які з них вибирають і якими мовами, і як змінюються тенденції з часом; переглядати типи укладених контрактів на переклад і наскільки «видимий» перекладач у кінцевому продукті; побачити, наскільки буквально «видимий» факт перекладу, подивитися на обкладинку твору, оформлення імені перекладача на титульній сторінці, присвоєння авторських прав, передмови перекладачів, листування тощо; аналіз рецензій на переклад, автора або період часу. Метою було б побачити, що згадується про перекладачів (чи вони «видимі»?) і за якими критеріями рецензенти (і літературна «еліта») оцінюють переклади в певний час і культурі.

Поняття одомашнення й очуження також застосовувалися при вивченні туристичних текстів, народних казок, закадрового голосу, новинних статей, драматургії та популярної наукової літератури. Одиниці аналізу також різноманітні, але культурні елементи (реалії, культурні посилання) є одними з найбільш широко досліджуваних. Одомашнення й очуження також відіграють ключову роль у так званій

гіпотезі ретрансляції, згідно з якою перші переклади, як правило, більш одомашнені, ніж другий і наступні переклади.

4. Постколоніальні дослідження перекладу

Постколоніалізм зазвичай використовується для вивчення історії колишніх колоній, європейських імперій, опори колонізаторських держав, а також у дослідженнях ефекту дисбалансу владних відносин між колонізованими та колонізатором. Вивчення постколоніальних літератур є одним із фундаментальних напрямів, через які «культурний поворот» проник у перекладознавство. За самою природою цієї літератури, написаної колоніальними мовами постколоніальними суб'єктами, низка питань, які часто ігнорувалися в минулому (наприклад, стать, етнічна приналежність, мовна відмінність, ідентичність, політика й ідеологія), стали важливими в дослідженнях перекладу.

Перетин постколоніальних студій і перекладознавства ґрунтувався насамперед на літературі, яка мала подвійний ефект: розширила коло літературної критики та перекладознавства. Хоча постколоніальні дослідження часто охоплюють колоніальну епоху, постколоніальні перекладацькі студії в основному мають справу з літературою, що стосується періоду безпосередньо до та після здобуття незалежності. Варто зазначити, що як дослідницька парадигма постколоніальна теорія також застосовується до контекстів без очевидних (пост)колоніальних відносин, наприклад, між Квебеком і Канадою.

Під постколоніальною літературою тепер розуміють літературу, присвячену неокolonіалізму, а також літературу метрополій, мігрантів і діаспори, які можна згрупувати під міткою постколоніальної. Ця література відкрила дослідження перекладу, щоб охопити незахідні культури з Африки, Індії, Латинської Америки та Карибського басейну, а також не гегемонні культури, як-от ірландська, і культури колоній поселенців, як-от Австралія, Канада та Південна Африка.

Наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років переклад критикували за його історичну роль у багатьох регресивних колоніальних проектах, а Г. Бхабха, Д. Чакрабарті та Р. Янг відстоювали переклад як евристичний засіб для протистояння різницям у глобалізованому світі. С. Баснетт, К. Майер, Ш. Саймон і Х. Триведді поєднали скептицизм із практичним оптимізмом, щоб теоретизувати шляхи, у яких літературна інновація може бути політичним актом сама по собі. Вони сформулювали шляхи, якими теоретичні інтервенції постколоніалізму

можуть призвести до етичної практики перекладу, як виробництво, так і сприйняття.

У традиції основоположного полемічного орієнталізму Е. Саїда вирішальне значення мають взаємопов'язані концепції «проміжного», «третього простору», «гібридності» та «культурної відмінності», які постколоніальний теоретик Г. Бхабха («Місце культури», 1994) використовує для теоретизації питань ідентичності, ідеології та приналежності у процесі «культурного перекладу».

У «Політиці перекладу» (1993 / 2012) Г. Співак описала ідеологічні наслідки та спотворення англомовних перекладів літератури «третього світу». Учена виступає проти західних феміністок, які очікують, що феміністичні твори за межами Європи будуть перекладені англійською як мовою влади. На думку науковиці, такий переклад часто виражається як «транслятеза», що усуває ідентичність людей і культур, які політично менш могутні, і призводить до стандартизації дуже різних голосів.

Г. Співак, вважає, що «політика перекладу» нині надає перевагу англійській та іншим «гегемоністським» мовам колишніх колонізаторів. Переклади цими мовами з бенгальської часто не можуть висвітлити різницю бенгальської думки, тому що перекладач, хоча й з добрими намірами, надто знебарвлює оригінал, щоб зробити його доступним для західних читачів. Власна стратегія перекладу Г. Співак вимагає від перекладача глибокого розуміння мови та ситуації оригіналу. Зв'язок колонізації та перекладу супроводжується аргументом, що переклад відіграв активну роль у процесі колонізації та поширенні ідеологічно вмотивованого образу колонізованих народів.

Центральним перетином перекладацьких студій і постколоніальної теорії є відносини влади. Т. Ніранджана («Місце перекладу: історія, постструктуралізм і колоніальний контекст», 1992) розглядає літературний переклад як один із дискурсів (іншими є освіта, теологія, історіографія та філософія), які «інформують гегемоністські апарати, що належать до ідеологічної структури колоніального правління». Учена розкриває, як колоніальна влада використовувала переклад англійською для створення переписаного образу «Сходу», який потім став символом істини. Вона наводить інші приклади нав'язування колонізатором ідеологічних цінностей. Вони варіюються від місіонерів, які керували школами для колонізованих і які також виконували роль лінгвістів і перекладачів, до етнографів, які записували граматику рідних мов. Крім того, науковиця продовжує критикувати саме перекладознавство за його переважно західну орієнтацію.

Переклад розглядається як поле битви та приклад постколоніального контексту і в збірнику праць «Постколоніальний переклад: теорія та практика» (1999) під редакцією С. Баснетт і Х. Триведі. Існує тісний зв'язок між транснаціональними й перекладними. «Транснаціональний» відноситься як до постколоніалів, які живуть «між» націями як емігранти, так і ширше — до «локаційного зриву», який описує ситуацію тих, хто залишається в плавильному котлі свого рідного «місця». У такий спосіб постколоніальні теорії перекладу засвідчують, що переклад відіграв активну роль у процесі колонізації й іміджі колонізованого.

5. Гендерні перекладознавчі дослідження

«Гендер» як поняття та термін, що відноситься до того, як різні статі культурно сконструйовані залежно від часу, місця та групи, у якій живуть жінки та чоловіки, увійшов у сферу перекладознавства як аналітичної категорії наприкінці 1980-х років. З'явилася низка значущих книг і багато статей. Це сталося на хвилі багатьох різних проявів фемінізму, що розвинулися протягом 1960–70-х років. Термін «гендер» набув ширшого значення протягом 1990-х років. Ці аспекти досліджуються і в перекладознавстві.

Одним із перших помітних перетинів між дослідженнями перекладу та феміністськими поглядами була Канадська школа феміністичного перекладу. З'являлися теоретичні роботи Л. Чемберлен, Г. Співак, К. Майер. Поштовхом до цих праць стала «Гендерна проблема» Д. Батлер (1990), у якій авторка зауважує, що «гендер» слід розуміти як конструкцію, а не статичний культурний ярлик, як це було до того часу. Це стало відправною точкою для подальших досліджень взаємодії гендерних досліджень і перекладацьких студій в новому тисячолітті. Перекладацька течія у Квебеку вимагала нового визначення ролі жінки як літературної перекладачки, а жіночий гендер прагнули зробити чітко помітним.

Канадська феміністична школа перекладу попри оригінальність своїх текстових інтервенцій, спрямованих на відмову від соціального придушення жіночності, виражає у своїх текстах специфічний соціальний, культурний і політичний досвід. Тому очевидно, що його читання жіночої суб'єктивності не можна вважати стандартною моделлю для всієї феміністичної перекладацької практики.

Водночас у Північній Америці час від часу з'являються інші дослідження, що відображають теорію та практику перекладу жіночого. Л. Чемберлен у своїй статті «Гендер і метафорика перекладу»

(1988/1992) простежує джерела ґендерного перекладацького дискурсу на початку XVII століття у Франції. Учена представляє класичні ґендерні метафори як засіб досягнення визначення поняття перекладності.

У «Політиці перекладу» (1992) Г. Співак розглядає дилему труднощів і суперечностей, притаманних перекладам текстів авторів «третього світу». Вона пропонує деякі стратегії, які слід враховувати, представляючи такі тексти читачам у західній культурі. Дослідниця рекомендує, щоб перекладачі відходили від монолінгвістичної переваги та не робили перекладів із проміжних мов, а натомість вивчали мову авторів, яких вони перекладають.

У праці «Жінки в перекладі: сучасні перетини, теорія і практика» (1994) К. Майєр ставить головне питання для перетину ґендеру та перекладу: «Що зараз “відбувається” у сфері перекладознавства, коли “жінка” і “переклад” асоціюються явно?». Відповідь на питання піднімає такі теми:

- (1) особу перекладача,
- (2) відносини між перекладачем та автором (замовниками),
- (3) рішення перекладача про те, що перекладати,
- (4) конкретні стратегії перекладу,
- (5) «продукт» перекладу.

Ш. Саймон у праці «ґендер у перекладі: культурна ідентичність і політика передачі» (1996) підходить до перекладу з погляду ґендерних досліджень. Вона бачить мову сексизму в перекладознавстві з її образами домінування, прихильності, вірності та зради. Ш. Саймон наводить приклад відданого «проєкту перекладу», у якому в політично активній Канаді 1980-х років перекладачки-феміністки намагалися підкреслити свою ідентичність та ідеологічну позицію, що було частиною культурного діалогу між Квебеком та англійською Канадою. Однею з таких стратегій, яку обговорює науковиця, є робота над лінгвістичними маркерами статі. Приклади, наведені з перекладів де Лотбінєр-Гарвуд, включають використання напівжирного «e» у слові *one*, щоб підкреслити жіночий рід, використання великої літери *M* у «*HuMan Rights*», щоб показати неявний сексизм, неологізм *auther* (на відміну від *author*) для перекладу французького неологізму *auteure*, а також жіноча персоніфікація іменників типу *aube* (*dawn*) з англійським займенником *she*.

Гендерні питання по-різному стосуються досліджень перекладу:

- акцентують на гендері як соціально-політичній категорії в макроаналізі перекладу — таких явищ, як виробництво, критика, обмін і слава творів, авторок і перекладачок;
- шляхом вивчення гендерних питань як місця політичної чи літературної / естетичної взаємодії — шляхом мікроаналізу перекладених текстів;
- шляхом формування пов'язаних, більш теоретичних питань, що застосовуються до практики перекладу або впливають з неї.

У макроаналізі перекладених текстів зосередженість на гендерних питаннях призводить до ревізійної роботи, починаючи з висновку, що жінки й інші «гендерні меншини» були виключені або представлені негативно в мовних і літературних історіях світових культур. Перспектива гендеру дозволяє дослідникам переоцінити історичні тексти, їхні переклади, авторів, перекладачів, соціально-політичний контекст і вплив чи наслідки. Макроаналітичні дослідження піднімають такі теми, як жінки-письменниці та перекладачки в Англії епохи Відродження, або жінки-перекладачки наукових текстів у 1700-х роках, щоб дослідити вплив гендеру та / або перекладу в різних країнах на широке коло суспільства. Одним із важливих напрямів досліджень був перегляд перекладів «ключових культурних текстів», як-от Біблія чи Коран. Дослідження Біблії як перекладного тексту показали, що переклади загалом загострювали християнське ставлення до жінок протягом століть, інтерпретуючи ці стародавні тексти, щоб визначити жінок як корінь зла або як ненадійних і неспроможних, і послідовно наводячи людського чоловіка на образ чоловічого Бога.

Гендер використовується як об'єктив для мікроаналізу окремих перекладів, коли зосереджуються на найдрібніших деталях мови, які можуть відображати або приховувати гендерні аспекти її використання. Подібні дискурсивні прояви гендеру пропонують цінне перечитання «ключових» письменників, розглядаючи зв'язки між письменником і їхніми перекладачами та позиціонування письменників, перекладачів і дослідників у тригранній боротьбі за владу тлумачити й надавати значення.

Зосередженість на гендерних питаннях у перекладі породила багато пов'язаних проблем, деякі з яких включають:

1) Співвідношення гендерних приналежностей письменників і перекладачів: чи можуть чоловіки перекладати жіночі тексти, а

жінки — чоловічі? Чи повинен перекладач бути геєм, щоб успішно перекладати твір письменника-гомосексуала? Як жінки-перекладачки в минулому поводитися з авторами-чоловіками, яких вони перекладали? Як ґендерні проблеми вплинули на роботу письменників-чоловіків і перекладачок?

2) Феміністичний переклад як особливий спосіб і підхід до тексту: наскільки літературна та культурна політика цього моменту пропонує перекладачкам свободу та політичне виправдання для того, щоб побачити та представити себе як творчу інтервентку? Яка етика інтервенційного перекладу представляє ґендерну політику?

3) Ґендерні метафори про переклад: як ґендерні аспекти мов відображають і структурують концепцію ґендерних стосунків у суспільстві? Як пов'язані з розумінням перекладу та розкривають сили, залучені до операцій передачі тексту та до відносин між і серед статей? Як ці метафори формують досвід перекладачів, письменників, видавців та читачів і використання перекладу?

4) Ґендер і психоаналіз як спосіб зрозуміти і сформулювати теорії перекладу: як теорії З.Фрейда, Ж.Лакана, які подають чоловічу гетеросексуальність як норму, вплинули на концептуалізацію перекладу, і як феміністичний перегляд цих теорій, здійснений психоаналітичними Л.Ірігарей чи Б.Еттінгер, дали можливість переосмислити розуміння перекладу?

5) Відмінності всередині так званих «ґендерних меншин» — тобто жінок, або *LGBT* [лесбіянок, бісексуалів /-ок, геїв, транссексуалів]: де є концептуальні та фактичні межі розгляду цих груп як однорідних суб'єктів, які представлені правильно або хибно, певними текстами в перекладі? Наскільки велика різниця між такими групами — через класову, расову, етнічну приналежність, ідеологію й інші фактори — пояснюється дискурсами, що формують ідентичність, навколо статі та перекладу?

6) Ґендер теоретизували як перформативний акт, а переклад часто описували як «перформанс»: як цей паралелізм можна використати та розвинути в постійному збігу термінів із коренем «транс» (трансґендерний, транснаціональний, переклад)?

Підготовка до практичного заняття

Культура, ідеології та переклад

1. «Культурний поворот». Ідеологічний підхід у перекладі. Концепція А. Лефевра.

2. Одомашнення й очуження в перекладі.
3. Постколоніальні студії та переклад.
4. Гендер і переклад.

Завдання для самостійної роботи:

1. А. Лефевр стверджує: «Схожий процес переписування працює у перекладі, історіографії, онтологізації, критиці та редагуванні. Очевидно, це працює і в інших формах переписування, як-от адаптації для фільмів і телебачення, але вони не входять до сфери моєї компетенції, тому тут не будуть розглядатися. З огляду на те, що переклад є найбільш упізнаваним типом переписування та потенційно найбільш впливовим, він здатний спроектувати образ автора та / або (серії) твору(ів) в іншій культурі, піднявши цього автора та / або ті твори за межі їхньої культури походження» (1992: 9). Знайдіть приклади кожного типу переписування й опишіть, що їх об'єднує.

2. Які лінгвістичні стратегії доступні для феміністичного проекту перекладу українською мовою? Дивіться статтю *Wallmach* (2006).

3. *Обговорення та дослідження*: Чи повинні письменниці перекладати лише жінки, в ідеалі? А як щодо письменників-чоловіків? Подивіться на опубліковані переклади та їх передмови, щоб побачити, як часто розглядається це питання.

4. Прочитайте уривок із книги *Carmen Millán* про перспективи розвитку постколоніальних перекладацьких досліджень (додаток 9). Визначте основні напрями. Виконайте перекладознавчий аналіз тексту.

Література:

1. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
2. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
3. Wallmach, Kim. "Feminist Translation Strategies: Different or Derived?" *Journal of Literary Studies*, vol. 22, no. 1–2, 2006, pp. 1–26.
4. Варданян, М. В. *Світова література ХХ–ХХІ століття в англomовному науковому дискурсі: навчальний посібник*. Кривий Ріг, 2021.

Довідкові матеріали

Додаток 9.

За книгою: Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.

How translation studies might reorient postcolonialism, and postcolonialism reorient translation studies

While even the most parochial writers and readers count on translation in practicing their trade, it has been the bread and butter of many disciplines (especially literature departments) to point out this dependency as a way of scolding the reader rather than celebrating the global reach of the collective imagination. Instead, translation studies would do well to help initiate a global conversation that assumes translation to be at the core, one which sees national literary canons, for example, as a limited model for formulating narratives to explain the complex literary traditions that have evolved over the centuries. Such an approach would be capable of devising dynamic heuristics that would be attentive to the many linguistic traditions they represent. Translation studies need to learn from postcolonial theory that several different linguistic traditions may thrive in a single country, or that a single literary language might thrive in several continents at once — albeit with local versions, and with varying prestige. A serious study of postcolonial translation would be able to take into account the relative status of each of the languages, finding a way to bring lesser-represented language cultures more fully into the global conversation without assuming the source culture to be static and homogeneous, and while still drawing on the strengths of the hegemonic. At its core, postcolonial translation has been the most successful when it has managed to rethink the very terms of the exchange but in such a way that does not underestimate the power of the imagination to express itself in a variety of styles and genres. Currently scholars in both fields seem to agree that not enough attention is being paid to the ways in which we might need to rework the very tools of analysis we use to evaluate work in translation. A truly global literary conversation would rethink the very categories we apply to work across languages.

ТЕМА 6. ВИДИ ПЕРЕКЛАДУ ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

1. Науковий і технічний переклади.
2. Юридичний переклад.
3. Художній переклад.
4. Дитяча література та перекладознавство.

Література:

1. Baker, Mona, and Gabriela Saldanha, eds. “Scientific and technical translation.” *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2009.
2. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010, pp. 191–195, pp. 299–305, pp. 350–355.
3. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
4. Варданян, М. В. *Світова література ХХ–ХХІ століття в англomовному науковому дискурсі: навчальний посібник*. Кривий Ріг, 2021.

Опорний конспект до теми

1. Науковий і технічний переклади

Доречно розрізняти науковий і технічний переклади, комерційний переклад, юридичний переклад тощо. На практиці терміном «технічний переклад» зазвичай називають переклад із різних областей, відмінних від технологій і прикладної науки. Для деяких дослідників «технічний переклад» — це теж саме, що і «спеціалізований переклад», або переклад мови для спеціальних цілей (МСЦ). Широко використовується також і термін «інформативний переклад», коли на відміну від естетичної або літературної форми перекладу, ідеться про переклад, метою якого є передати зміст якнайбільше точно й ефективно та зробити наголос на зміст повідомлення. Виходячи з розуміння науково-технічного перекладу як перекладу текстів із галузей науки та техніки, виникає ще одна суперечливість: наскільки доцільно згрупувати ці два

поняття разом. Деякі дослідники стверджують, що це не так, оскільки науково-технічні тексти демонструють відмінності у предметі, типі мови, меті. Попри труднощі з класифікацією, широко визнається, що протягом століть переклад відіграє велику роль у поширенні знань, часто наукових або технічних.

Науковий переклад. Переклад науки є давнім як сама наука. Історично наукові знання зарекомендували себе як рухома форма культури. Переклад — це те, що зробило ці знання мобільними.

Сьогодні професійні наукові перекладачі найчастіше особисто працюють із текстом, але можуть звертатися і до фахівців, якщо знання перекладача цільової мови чи дисципліни є недосконалими. Через розвиток технічної мови все більше число перекладачів мають наукову підготовку. Наукові перекладачі повинні використовувати спеціалізовані словники та, як правило, працювати в обмеженій кількості галузей (наприклад, у галузі біології, але не фізики). Із 2000 року в роботі перекладача допомагають цифрові інструменти. Точність і критичні вимоги до наукового перекладу неможливо досягти без людської діяльності. Необхідність цієї точності диктує наукова термінологія. Неточна передача навіть декількох термінів може істотно знизити корисність перекладу. Створення нових термінів дослідниками, що відбувається із просуванням наукового прогресу, пов'язане з новими відкриттями та розробкою нових піддисциплін, що висуває все нові вимоги до перекладачів.

Сьогодні в багатьох країнах світу, де англійська не є першою чи другою рідною мовою, бути вченим — означає займатися перекладом. Конкретні форми такого перекладу різноманітні та поширюються на розмовному і професійному рівнях.

До таких форм перекладацької діяльності належать: (1) переклад повного опублікованого тексту (статті, доповіді тощо) з однієї мови іншою вченим, оплаченим спеціалістом або професійним бюро перекладів; (2) переклад розділів опублікованого тексту для особистого, професійного або аудиторного використання; (3) переклад вебсайту для професійного або аудиторного використання; (4) переклад власного тексту (проекти, статті, презентації на конференції) англійською мовою; (5) частковий переклад власного тексту, який потім надсилається колезі або редакційному консультанту для завершення; (6) переклад лабораторних нотаток, експериментальних даних або іншого дослідницького матеріалу для спільного використання зі співавторами або сторонніми особами; (7) читання і написання листів та іншої кореспонденції англійською мовою, що вимагає письмових

перекладів; (8) написання записів для розмови рідною мовою, які потім необхідно перекласти англійською для міжнародної конференції.

Переклад у науці — це не просто лінгвістичний процес, а форма особистої участі, яка залежить від розуміння, чутливості мови та досвіду.

Технічний переклад — це вид перекладу. Тут «технічний» позначає зміст документів, а не інструменти, що використовуються. У ширшому сенсі його також називають «спеціалізований, або галузевий переклад». У більш вузькому сенсі, технічний переклад (поряд з іншими формами спеціалізованого спілкування) розглядається як діяльність, що здійснюється агентом при взаємодії з іншими агентами. Діяльність складається із завдань, за допомогою яких організовано процес. У цій моделі комунікативний акт аналізується в чотирьох вимірах: технічного змісту, лінгвістичної форми, технічного середовища, робочих процесів.

Технічний зміст. Технічні перекладачі працюють із широким спектром документів. На сьогодні найбільші обсяги виходять із технічної документації та локалізації програмного забезпечення. Зміст технічної документації, як правило, стосується технічної продукції або послуг. До найбільш типових документів належать посібники для монтажу, експлуатації, технічного обслуговування, ремонту або утилізації технічних виробів, як-от пристрої, двигуни або програмні системи. Інші поширені документи — листи даних про виріб, специфікації продукту, пропозиції, списки деталей і каталоги. Документація зосереджується на технічному продукті і дуже часто також на використанні продукту. Це означає, що вона описує як об'єкти, так і діяльність. Деяка документація стосується лише діяльності, зокрема документації для послуг. Отже, зміст технічної документації є переважно описовим та інструктивним.

Лінгвістична форма. Технічний переклад стосується документів мовами спеціального призначення (LSP). Тексти європейськими мовами загалом характеризуються специфічними особливостями на лексичному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному рівнях. Серед них, наприклад, використання конкретних, семантично чітко визначених термінів (лексична ознака), морфологічних форм, не поширених у загальній мові (наприклад, множини масових іменників; морфологічна ознака), набагато довших сполук, ніж у загальній мові (наприклад, імена хімічних речовин; словотвірна ознака), спеціальні валентності дієслова (синтаксична ознака) та повторюваність термінів, а не стилістичні варіації (текстомовна ознака).

Технічне середовище. Вимір технічного середовища містить типографію, макет і вебдизайн документів, використання ілюстрацій (зображень, графіків, фотографій, аудіо, відео, комп'ютерних програм та ін.). У сучасній практиці майже всі документи, представлені кінцевим одержувачам в електронному або друкованому вигляді, є комп'ютерними файлами, поки вони створюються або редагуються перекладачами й іншими технічними комунікаторами. Отже, суттєвою особливістю в цьому вимірі є формат файлу.

Поширеними форматами в технічному перекладі є формати для обробки слів і настільних видавництв, формати браузерів, як-от HTML, і формати довідкових систем. Формати для перегляду — PDF, загальні формати — XML. Локалізація програмного забезпечення працює з текстом для перекладу, вбудованим у неперекладному програмному коді. Особливо переклад елементів тексту в інтерфейсах користувача має брати до уваги обмеження простору. Тому локалізація включає адаптацію розміру кнопок, діалогових вікон та інших елементів до довжини цільового тексту.

Робочі процеси для реалізації перекладацьких завдань: отримання вихідного документу; отримання специфікації на роботу; дослідження інформації; планування заготовлення; переклад; форматування; перегляд; доопрацювання. Інструменти, які використовуються в технічному перекладі, — це системи текстової обробки, настільні видавничі системи, вебредактори та довідкові редактори, а також системи пам'яті перекладів та системи машинного перекладу.

2. Юридичний переклад

Юридичний переклад — це вид перекладу спеціалістом або автоматизований переклад. Тут перекладацька діяльність передбачає мову, пов'язану з правом і юридичним процесом. Юридичний переклад стосується надання перекладу юридичних текстів із мови оригіналу (МО) в мову перекладу (МП).

Юридичний переклад можна класифікувати за різними критеріями.

- 1) Юридичний переклад можна розділити на такі класи відповідно до тематики текстів МО: (1) переклад внутрішніх статутів і міжнародних договорів; (2) переклад приватноправових документів; (3) переклад юридичних наукових праць; (4) переклад судової практики.
- 2) Юридичний переклад також можна розділити відповідно до статусу текстів МО: (1) переклад законів, що мають юридичну

силу, наприклад, статутів; (2) переклад права, що не має законної сили, наприклад, наукових праць із права.

- 3) Крім того, юридичний переклад можна класифікувати відповідно до функцій юридичних текстів у МО: (1) насамперед наказові, наприклад, закони, постанови, кодекси, контракти, договори та конвенції; (2) переважно описові, а також розпорядчі, наприклад, судові рішення та правові документи, які використовуються для здійснення судового й адміністративного розгляду, як-от позови, клопотання, записки, апеляції, запити тощо; (3) суто описові, наприклад, наукові роботи, написані вченими-правниками, як-от юридичні висновки, підручники з права та статті, повноваження яких диференційні в різних правових системах.
- 4) Юридичний переклад також може бути класифікований у світлі мети текстів МП: (1) нормативна мета, тобто створення автентичних юридичних текстів у двомовних і багатомовних юрисдикціях національного законодавства, міжнародно-правових документів та інших законів; (2) інформаційна мета, наприклад, переклад статутів, судових рішень, наукових праць та інших видів юридичних документів, якщо метою перекладу є надання інформації цільовим читачам; (3) загальна юридична або судова мета.

Тож, юридичний переклад використовується як загальний термін для охоплення як перекладу права, так і інших комунікацій у правових умовах.

Джерела труднощів юридичного перекладу включають системні, мовні та культурні відмінності в законі. Юридична мова — це технічна мова, але юридична мова — це не універсальна технічна мова, а та, що прив'язана до національної правової системи, відмінна від мови, що використовується в чистій науці. Лінгвістичні труднощі також виникають при перекладі через відмінності, виявлені в різних правових культурах і системах. Кожна юридична мова є продуктом особливої історії та культури. Основна мовна складність юридичного перекладу — відсутність еквівалентної термінології різними мовами. Це вимагає постійного порівняння між правовими системами МО та МП. Культурні відмінності є ще одним джерелом складності в юридичному перекладі. Право є маніфестацією культури й воно виражається через юридичну мову. Юридичні перекладачі повинні подолати культурні бар'єри між суспільствами МО та МП при відтворенні версії закону, спочатку написаного для читача МО. Існування різних правових культур і

традицій є основною причиною того, чому юридичні мови відрізняються одна від одної, і залишаються такими. Це також слугує причиною того, що юридична мова в межах кожного національного правового порядку не є і не буде такою ж, як звичайна мова.

3. Художній переклад

Тексти часто поділяються на художні та нехудожні. Для художніх текстів притаманні такі риси: мають письмову основу, хоча також можуть бути усними; бувають канонічними, бо користуються високим соціальним престижем; виконують афективну/естетичну, а не інформаційну функцію, бо мають викликати емоції та/або розважати, а не впливати чи інформувати; не мають реальної істинної цінності, тобто вони оцінюються як вигадані, засновані на фактах або ні; містять слова, образи, що мають неоднозначне та/або невизначене значення; характеризуються «поетичним» використанням мови (де мовна форма важлива сама по собі, як у грі слів або римі) і гетероглосією (тобто вони містять більше одного «голосу»); можуть спиратися на стилі поза стандартом, наприклад, сленг або архаїзм. Художні тексти формують систему жанрів (драматичних, ліричних і прозових, або змішаних — ліро-епічних тощо). Жанри, які умовно розглядаються як нелітературні, можуть мати літературні особливості, наприклад, рекламна копія.

Отже, розуміння і (пере)написання художніх текстів є частиною досвіду літературного перекладача. Робочі стратегії літературних перекладачів у реальному часі й методи трансформації тексту можуть бути різними залежно від художніх текстів і жанрів, але перетинатися з тими, що використовуються в інших жанрах.

Традиційно теорії перекладу впливали здебільшого з художнього перекладу та перекладу священного тексту. Тож, нескінченні дебати щодо еквівалентності, незалежно від того, чи сформульовані вони як протиставлення «дослівного» проти «перекладу за змістом» або як буквально-комунікативно-елегантний трикутник, мають відношення до художнього перекладу, але набагато менше до наукового та технічного перекладів. Зв'язок дисципліни з художнім перекладом може бути узагальнений із трьох позицій: переклад як текст, переклад процесів і зв'язки із соціальним контекстом.

Переклад як текст. Художній переклад традиційно зосереджується на співвідношенні джерело — мета. Теоретичні дискусії розгортаються на двох основних питаннях: еквівалентності та комунікативної мети.

Із погляду *еквівалентності*, питання полягає в тому, чи зможуть перекладачі коли-небудь відтворити складну мережу стилістичних особливостей багатьох літературних текстів. Якщо ні, то чому перекладачі мають віддавати перевагу? Або вони повинні вважати пошук еквівалентності безглуздом і замість цього зосередитися на комунікативній ефективності? Із позиції *комунікативної мети*, питання полягає в тому, наскільки перекладачі повинні ставити пріоритет лояльності до автора джерела, а не створювати текст, який працює в термінах рецепторного жанру. Наскільки вони повинні адаптувати або оновлювати текст?

Ще одна проблема — переклад стилю. Помітно нестандартний та/або несучасний стиль вихідного тексту ставить перекладачів перед різноманітним вибором. Він може включати: (а) відтворення досвіду читача (сучасного) джерела шляхом калькування — наприклад, переклад «Божественної комедії» Данте середньовічною англійською з відтінком північного діалекту; (б) використання різних стилістичних засобів для позначення цього досвіду — наприклад, переклад «Божественної комедії» Данте на офіційну літературну японську мову; (в) визначення пріоритетності семантичного змісту шляхом нормалізації стилю — наприклад, переклад «Божественної комедії» Данте на сучасну стандартну польську мову. Щоб використовувати калькування й інші стилістичні засоби, перекладачам потрібен досвід у написанні кількох стилів. Нормалізація, можливо, ризикує втратити текстову функцію стилю.

Частиною «габітусу» літературного перекладача є умова, що перекладач «говорить від імені» автора джерела, а отже, не має незалежного стилістичного голосу. Літературні перекладачі можуть висловлювати окремий голос у паратекстах — текстах, які супроводжують основний текст, наприклад, вступ, примітки перекладача тощо. Паратексти та метатексти (тексти про перекладений твір, наприклад, рецензії, рекламні вебсторінки видавців тощо) можуть надати дані про проєкт перекладу та його контекст.

Процес перекладу. Художній переклад також можна розглядати як процес спілкування. Існують два широкі підходи до вивчення перекладу: один здебільшого керується даними, а другий — теорією.

Перший підхід, керований даними, розглядає переклад як поведінку. Дані отримують в основному з письмових звітів перекладачів про власну практику, а також інтерв'ю і «досліджень роздумів у голос». Письмові звіти, як правило, є специфічними для тексту або джерела,

часто фокусуються на особливих проблемах, а не на повсякденних практиках і можуть не брати до уваги недавню теорію перекладу.

Другий підхід до літературного перекладу як процесу — це аналіз процесів художнього перекладу, що ґрунтується на літературній когнітивній стилістиці та прагматиці перекладу. Ці дослідження намагаються змодельовати спілкування між автором джерела, перекладачем як читачем, перекладачем як переписувачем і цільовим читачем.

Зв'язки із соціальним контекстом. Художній переклад також є формою дії в контексті реального світу. Цей контекст можна розглядати з погляду мереж, що поступово розширюються: перекладацькі «виробничі групи»; «спільноти інтересів», «поля» та «системи», з якими взаємодіють команди; «уявні спільноти», у яких вони діють. Інші питання, які є центральними в реальному контексті художнього перекладу, розглядають зв'язок предмета з ідеологією, ідентичністю й етикою.

Художній переклад неминуче «маніпулює»: оскільки є мало обов'язкових рішень, перекладачі роблять вибір, і цей вибір може виявити їх суспільно-політичну позицію. Маніпуляції можуть бути або гегемонічними, або емансипаторними залежно від того, чи сприяють вони культурі. Художній переклад також охоплює дискурси нації: переклади ірландської літератури XIX століття, наприклад, допомогли створити відчуття ірландського націоналізму як опору британському колоніальному пануванню.

Із позиції взаємозв'язку між суб'єктом і середовищем, рішення вибору й маніпуляції з вихідним і цільовим текстом можуть виявити ідеологію й ідентичність усіх причетних до художнього перекладу: те, у що вони вірять, або те, ким вони себе відчують (із погляду ґендерності або сексуальності). Окрім того, вони можуть свідомо обговорювати або оскаржувати питання ідеології й ідентичності.

Ідеологія пов'язана з етикою. Етика лояльності до ознак вихідного тексту, заснована на габітусі перекладача, спроможна конфліктувати з етикою соціальної справедливості, яка може вимагати відхилення від оригінального тексту. Ідеологічні рішення перекладачів чи інших причетних до перекладу також здатні призвести до цензури або опору цензурі. Так, в англійських перекладах ірландської літератури кінця XIX століття героїв зробили чистішими та благороднішими, щоб підтримати націоналістичну справу, однак після здобуття Ірландією незалежності невичерпні повторні переклади цих текстів мали на меті підірвати такі «побожності ірландського націоналізму».

4. Дитяча література та перекладознавство

Дитяча література є специфічним і виразним сегментом загальної літературної системи зі своїми сферами виробництва, поширення та реценсії. З моменту свого створення вона була місцем інтенсивної перекладацької діяльності, а твори іншими мовами були ключем до самого її розвитку. Проте серйозний критичний інтерес до теми перекладу дитячої літератури є відносно недавнім явищем. Переклад дитячої літератури суттєво не відрізняється від перекладу інших видів літератури, але є елементи, властиві цій галузі, які потребують спеціального теоретичного та методологічного розгляду. Отже, аналіз дитячої літератури в перекладі зокрема зосереджується на аспектах, які не знаходяться в центрі уваги перекладознавства, і в такий спосіб робить важливий внесок у дисципліну загалом.

Специфіка дитячої літератури

Дитяча література — це неоднорідна сукупність текстів. Вона адресована читачам від малюків до дорослих та охоплює широкий спектр матеріалів, як-от: настільні книжки для наймолодших читачів, книжки з картинками, як звичайні, так і витончені, казки, вірші, інформаційні книги, психологічні романи, серйозну художню літературу та складні підліткові романи, — які вимагають різних стратегій перекладу. При обговоренні перекладу необхідно враховувати не тільки різноманітність форм дитячої літератури, але і їх різні функції. Вони варіюються від літературних текстів, що мають переважно естетичні функції, до текстів для молодших читачів, наприклад, колискових пісень або оповідань на ніч, які мають більшу спорідненість із фольклором і його формами, ніж із письмовими літературними текстами. Сюди також входять абетки, які визначаються ступенем мовної складності та їх ролі у сприянні розвитку грамотності, а також інформаційні книги, у яких зміст важливіший за форму.

Дитяча література — це література, яку пишуть дорослі для дітей. Цю літературу визначають її аудиторія і ті, хто звертаються до цієї аудиторії. Нерівноправні стосунки, які виникають у зв'язку із приписуванням текстів дорослими дітям, є складовим елементом, із якого випливають багато суттєвих відмінностей між дитячою та дорослою літературами. Літературу для дітей, нібито адресовану маленьким читачам, пишуть, перекладають, публікують, рецензують і рекомендують дорослі. Дорослі бібліотекарі розпоряджаються дитячими книжками, учителі користуються та заохочують до читання, а батьки купують тощо.

Специфіка перекладу дитячої літератури

1) Проблеми розвитку та реальні сприйнятливі здібності дітей-читачів є в основі перекладу дитячої літератури, і вони пов'язані з центральним парадоксом. Зазвичай заведено вважати, що книги перекладаються для того, щоб збагатити цільову літературу та познайомити дітей з іноземними культурами, але водночас іноземні елементи часто викорінюються з перекладів, сильно адаптованих до їх цільової культури, нібито на тій підставі, що молоді читачі можуть не розуміти їх. Багато перекладених текстів, як правило, недооцінюють дітей-читачів, бажаючи «захистити» їх від надмірних викликів, усього культурно незнайомого чи морально непристойного. Тому переклад дитячої літератури є балансуванням між адаптацією іноземних елементів до рівня розуміння дитячого читача та того, що вважається доцільним, і збереженням відмінностей, які утворюють потенціал перекладеного іноземного тексту для збагачення цільової культури. Рішення, які приймають редактори та перекладачі в цій зоні суперечливих цілей, визначаються їх оцінкою дітей-читачів.

2) Образ дитинства в певній культурі в певний час є впливовим фактором у написанні, виданні та перекладі дитячої літератури. Аналіз дитячої літератури в перекладі розкриває багато чого про образ дитинства в цільовій культурі в певний час. Імідж дитини в культурі й образ окремого перекладача є, мабуть, найбільш впливовими чинниками. Вони визначають уявлення про дитину, яка читає, і тип літератури, який є прийнятним для тої чи тої дитини.

3) Через асиметричну комунікаційну структуру в текстах дитячої літератури можуть співіснувати різноманітні ролі читачів: дорослих, які читають як посередники, або тих, хто читають для власного задоволення, дітей різного віку тощо. Різні форми звернення включають однократне звернення до дитини-читача, подвійне або навіть багаторазове звернення до неявних дорослих читачів і до дітей-читачів на різних етапах. Перекладачі повинні враховувати ролі читачів, створюючи дитячі тексти, щоб мати змогу брати їх до уваги під час перекладу.

4) Серед особливостей дитячих книжок, що стосуються їх перекладу, не менш істотною є читабельність тексту: більшість книжок для дітей молодшого віку написані для читання вголос, і чуттєвий вимір вимовленого слова є важливою частиною цього процесу.

5) Сильна залежність дитячих книжок від візуальних елементів і мультимодальних текстів, як-от книжки з картинками, вимагає стратегій перекладу, характерних для цих типів тексту. Нерозривний

зв'язок між словами та картинками в дитячих книжках змушує перекладача працювати на двох семіотичних рівнях, жоден із яких не можна виділити у процесі перекладу. Частота нісенітниць і гри слів у текстах для молодшого читача, а також ритм, рима й ономотопея також вимагають особливого виду творчості з боку перекладача.

Усі ці елементи мають ключовий вплив на те, як перекладають дитячу літературу, тому вони значною мірою використовуються в дослідженнях перекладів дитячої літератури.

Підготовка до практичного заняття

Види перекладу та спеціалізовані практики перекладу

1. Види інформативного перекладу: науковий, технічний, юридичний, політичний, військовий, публіцистичний, медичний.
2. Художній переклад. Місце перекладів для дітей у світовому перекладознавстві.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте особливості художнього й інформативного перекладів. Зробіть порівняльну таблицю, дайте визначення різним видам перекладу й окресліть основні труднощі, що виникають при перекладі.

2. На ваш вибір підберіть тексти (ТО — ТП) одного з видів інформативного перекладу. Виконайте перекладознавчий аналіз тексту.

3. Підготуйте вибірку сучасної дитячої перекладної літератури, користуючись ресурсом Інтернету. Підготуйте коротку доповідь.

Література:

1. Baker, Mona, and Gabriela Saldanha, eds. "Scientific and technical translation." *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2009.
2. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
3. Варданян, М.В. *Світова література XX–XXI століття в англомовному науковому дискурсі: навчальний посібник*. Кривий Ріг, 2021.

ТЕМА 7. «ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ» У ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

1. «Повороти» в перекладознавстві нового тисячоліття. Технології та переклад.
2. Автоматизований і машинний переклади.
3. Перекладацький інструментарій.
4. Локалізація, глобалізація і технології.

Література:

1. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
2. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
3. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.

Опорний конспект до теми

1. «Повороти» в перекладознавстві нового тисячоліття. Технології та переклад

Наступний крок у розвитку досліджень із перекладу пов'язаний із «глобалізаційним поворотом», або «технологічним поворотом», що зумовлено двома тенденціями. Зовнішній вплив спричинений процесом глобалізації разом із розвитком інформаційних технологій, світової комунікації, які змінили сучасне життя та принесли радикальні зміни для мовної індустрії. Це отримало назву «глобалізаційний поворот».

Протягом століть перекладач вважався самотньою фігурою, що працює ізольовано, але з часом робоче місце перекладача було трансформовано термінологічними банками даних, системами машинного перекладу, Інтернетом із супутніми інструментами та всіма іншими технологічними розробками, які все ще оновлюються з постійно зростаючими темпами. Зміни в роботі перекладача:

1. Розвиток телекомунікації та збільшення використання глобальної англійської мови зробили деякі форми перекладу застарілими: офіційне ділове листування частково замінилося неформальною електронною поштою або використанням мобільних телефонів.

2. Необхідність швидкої обробки разом із нівелюванням культурних відмінностей у межах технологічної «лінгва франка» призводить до більшого потенціалу для машинного перекладу.
3. Мультимедійна комунікація створила нові типи тексту (наприклад, аудіовізуальний чи мультисеміотичний), де словесні знаки взаємодіють із графічними зображеннями чи піктограмами.

Другий поворот 1990-х років розглядається як *«емпіричний поворот»*. Він пов'язаний із розитком усного перекладу, що збагачувався роботою в діалозі, різних сферах життя суспільства (залі суду, лікарні або поліційному відділі). Зі збільшенням міграції вага усного перекладу продовжує зростати.

Одним із перспективних є *«соціологічний поворот»*, який вже відбувся за попередні десятиліття. Соціологічний підхід пов'язується з питаннями етики та культурної ідентичності тощо.

«Технологічний поворот» дотичний до епохи технічного прогресу, що постійно набирає обороти, а взаємозв'язок між перекладом і технологією лише поглиблюється. Потреба в технологічній грамотності вже деякий час усвідомлюється як частина професійної компетенції перекладачів. Важливість технологій для перекладу така, що деякі вчені розглядають перекладацькі технології як нову навчальну дисципліну, що формується самостійно. Технології суттєво вплинули як на мікросвіт перекладачів, формуючи їх безпосереднє місцеве робоче середовище, так і на їх макрокосм глобальних операційних контекстів, у яких нові технології створюють новий зміст або продукти, що потребують перекладу, а також надають нові способи перекладу. *Ключові технологічні впливи на переклад* обговорюються з погляду двох категорій: (1) розвиток інструментів і платформ перекладу, які забезпечують (допоміжну) інфраструктуру для перекладачів, що можна зрозуміти як формування мікросередовища перекладачів; (2) поява нових типів вихідного тексту або змісту, і нових способів перекладу, що призведе до нових практик перекладу, як-от краудсорсинг, які мають вплив на макросередовище перекладачів.

2. Автоматизований і машинний переклади

Професійним перекладачам потрібно знаходити способи не відставати від змін у технологіях виробництва, ставати більш спритними та навчитися володіти інструментами, які виконують потрібні функції.

Машинний переклад (МП) — це переклад за допомогою комп'ютера з використанням відповідного програмного забезпечення тексту, написаного вихідною мовою (ВМ), який виробляє інший текст цільовою мовою (ЦМ). Його можна назвати ще «сирим перекладом». Отриманий переклад може бути використаний як професійний продукт, але машинний переклад і професійний переклад, навіть, коли вони тісно пов'язані значенням, не можуть бути взаємозамінними продуктами.

Машинний переклад слід чітко відрізнити від інших технологій перекладу, як-от комп'ютерний переклад. У МП переклад виконується комп'ютером, без втручання людини у процес (хоча може знадобитися втручання людини до або після нього); у комп'ютерному перекладі — виконується професіоналами за допомогою ряду інструментів перекладу, які допомагають їм. Машинний переклад в основному знайшов дві основні цілі, які умовно називають *асиміляцією* та *поширенням*.

Автоматизований переклад (АП) — це використання комп'ютерного програмного забезпечення для допомоги перекладачеві у процесі перекладу. Термін застосовується до перекладу, який залишається насамперед відповідальністю людини, але містить програмне забезпечення, яке може полегшити певні його аспекти.

Визнавши, що повністю автоматичний АП був серйозною проблемою, дослідники поступово звернули свою увагу на АП у 1960-х роках, починаючи зі створення банків термінів, які використовували комп'ютери для зберігання великих обсягів структурованої інформації.

(1) Інструменти автоматичного перекладу, що використовуються професійними перекладачами, включають інструменти для вирівнювання пар ВТ–ЦТ, узгодження пошукових термінів і вилучення термінів загалом. Зокрема, інструменти пам'яті перекладів дозволяють створювати бази даних попередніх перекладів. Вони використовуються для позначення збігів з елементами в тексті, із яким працює перекладач. Це збільшує швидкість роботи та полегшує послідовність перекладу певного терміну в різних текстах різними перекладачами. Найбільш популярним інструментом АП є Translation Environment Tool (ТЕНТ), що є інтегрованим набором інструментів для перекладача. Основним модулем, навколо якого зазвичай будується ТЕНТ, є пам'ять перекладу (ПП), яка, своєю чергою, найчастіше функціонує в тісному зв'язку із системою управління термінологією (СУТ).

(2) Інструменти машинного перекладу генерують автоматичний переклад. Вони значною мірою використовуються

для асиміляції, тобто для розуміння. Серед найбільш відомих є безкоштовні онлайн-перекладачі, як-от перекладач Bing, Google Translate, Systran. Однак, МП усе частіше використовується для поширення, наприклад, Європейською комісією, аби надати проєкт першого перекладу документів, які потім віддадуть на редагування перекладачам або редакторам.

На відміну від МП, який приписує процес перекладу перш за все машині (комп'ютеру), інструменти АП, що з'являлися, покладалися передусім на обробку перекладу людиною, обмежуючи функціональні можливості інструментів для автоматизації певних аспектів цієї обробки з метою підвищення загальної продуктивності перекладача.

3. Перекладацький інструментарій

Розробка інструментів перекладу

Як і в багатьох інших секторах, прийняття персональних настільних комп'ютерів в середині 1980-х років було важливим, переломним моментом в історії професійних робочих процесів у перекладі.

(1) Це дозволило першому поколінню перекладачів із ПК із доступом до комерційних програм для обробки текстів, як-от Word Perfect або Word в MS Office, обробляти цифровий контент, а також прискорювати й напівавтоматизувати деякі види діяльності, які найбільше пов'язані з перекладом, а саме: написання та редагування цільового тексту.

(2) Оскільки комп'ютерні процесори та сховище розширювалися, а офіси й організації почали зацифрування свого вмісту й об'єднувати свої комп'ютерні робочі станції в мережу, перекладачі стали використовувати, а пізніше й ділитися, ресурсними матеріалами, зібраними та збереженими в електронному вигляді на серверах, внутрішніх жорстких дисках і на зовнішніх носіях даних.

(3) До середини 1990-х років деякі професійні робочі станції перекладачів були оснащені найпершими версіями комерційних програм для автоматизованого перекладу (АП), зокрема інструментами для створення термінології та пам'яті перекладів і керування ними.

(4) Із поширенням Інтернету та збільшенням кількості користувачів пакету MS Office, Microsoft почала більш серйозно орієнтуватися на міжнародні ринки, ініціюючи деякі з перших багатомовних проєктів із локалізації для забезпечення продуктів (програмне забезпечення Office та веббраузері IE) і підтримки кількома мовами.

Глобалізація, економічні та трудові тенденції диктують перелік інструментів і технологій, необхідних перекладачам для виконання їх професійної роботи: бізнес-менеджерам, офісним менеджерам, проектним менеджерам та експертам із перекладу.

Ще одним корисним конструктом, за допомогою якого можна концептуалізувати та контекстуалізувати перекладацькі інструменти й технології, є робоча станція перекладача, або єдина інтегрована система, яка складається з цілого ряду інструментів перекладу та ресурсів, як-от пам'ять перекладу, інструмент вирівнювання, фільтр тегів, електронні словники, бази даних термінології, система управління термінологією та перевірки мовлення і граматики.

Досвідчений технічний перекладач і консультант з локалізації Й.Цетше у праці *The Translator's Tool Box. Computer Primer for Translators* (2009) запропонував класифікацію професійних інструментів перекладача за функціями: (1) інструменти, які самостійно надають спеціальні функції для перекладача (пошук ресурсів, керування термінологією, керування проектами, підрахунок слів, локалізація програмного забезпечення); (2) інструменти, які забезпечують функції, що покращують використання інструментів середовища перекладу (вилучення термінів, вилучення тексту, перетворення й обслуговування, вирівнювання, забезпечення якості); (3) інструменти, які забезпечують повне середовище для широкого спектра функцій, пов'язаних із перекладом, тобто TEnTs (Translation Environment Tools, програми, розроблені, щоб дозволити перекладачам працювати зі складними форматами файлів, відокремлюючи перекладний вміст від неперекладного, і створюючи два типи баз даних: одна з перекладеного матеріалу, який можна використати на основі нового перекладного вмісту, а інша — термінології, яка доповнює та розширює функціональність пам'яті перекладів, у такий спосіб розширюючи загалом пам'ять перекладача).

Розвиток технологій та інструментів для задоволення зростаючих потреб у перекладі в усьому світі не зменшується, а навпаки розширюється. Багатомовні інформаційно-пошукові системи, технології перекладу для мов національних меншин, технології перекладу мовлення (мовлення в текст, текст у мовлення, мовлення в мовлення), технології інтегрованого голосу й АП, а також машинний переклад є важливими напрямками розвитку досліджень.

З'являються платформи для перекладу та краудсорсингу на базі спільноти, а інструменти АП мають тенденцію відокремлюватися від традиційних програм офісного пакета й інтегрувати більш складні

функції забезпечення якості, авторські програми на основі пам'яті перекладу та варіанти машинного перекладу, що створюються у вебсередовищі в Інтернеті.

4. Локалізація, глобалізація і технології

Локалізація тісно пов'язана із процесами інтернаціоналізації та глобалізації. Інтернаціоналізація є першим кроком локалізації, що означає глобалізацію програмного продукту. Обидва є ключовими частинами процесу глобалізації. Теоретично проблеми локалізації осмислювалися у працях Е. Пім «Рухомий текст: локалізація, переклад та розповсюдження» (2004), М. Кроніна «Переклад і глобалізація» (2003) та «Переклад у цифрову еру» (2013).

У цифрову епоху переклад став великим бізнесом. У промисловості (особливо в індустрії програмного забезпечення) термін часто скорочується до абревіатури GILT — Globalization, Internationalization, Localization, Translation (Глобалізація, Інтернаціоналізація, Локалізація, Переклад): (1) глобалізація означає організацію бізнес-процесів (управління, маркетинг, догляд за споживачами) для підтримки інтернаціоналізації та локалізації; (2) інтернаціоналізація належить до етапів розвитку цифрового продукту, щоб забезпечити його функціонування на міжнародному рівні; (3) локалізація належить до адаптації продукту до цільової локалі, поєднання соціокультурного регіону та мови у промисловому середовищі.

Отже, локалізація — це лінгвістична та культурна адаптація цифрового контенту до вимог і локалі іноземного ринку. Вона охоплює надання послуг і технологій для управління багатомовністю через цифровий глобальний інформаційний потік. Діяльність локалізації включає переклад (цифрового матеріалу, такого різноманітного, як допомога користувачам, вебсайтів і відеоігор) і широкий спектр додаткових заходів.

Різниця між локалізацією та перекладом розмита, але, як правило, локалізація розглядається як термін, який також охоплює переклад. Тож, за LISA, Localization Industry Standards Association, що працювала з 1990 по 2011 рік, локалізація передбачає прийняття продукту та робить його лінгвістично й культурно відповідним цільовій локалі (країні / регіону та мові), де він буде використовуватися і продаватися.

Програмне забезпечення та веблокалізація можуть бути вивчені з урахуванням п'яти різних аспектів: (1) обчислювальний; (2) лінгвістичний; (3) культурний; (4) економічний; (5) законний.

Обчислювальні аспекти. Більшість програмістів розробляють програмне забезпечення, яке загалом відповідає місцевим вимогам. Локалізація програмного забезпечення, безумовно, розширить пул користувачів. Область локалізації програмного забезпечення швидко розвивається. Існує велика кількість розробників програмного забезпечення, які шукають компанії, щоб допомогти їм у глобалізації їхніх систем. Неможливість локалізації програмного забезпечення суттєво обмежує його потенціал продажів. Дуже важливо, щоб локалізоване програмне забезпечення зберігало функціональність оригіналу, вносячи зміни в таких областях: інструкції з програмування, мова програмування, графічний інтерфейс користувача, зміна розміру діалогового вікна, рядка меню, командних кнопок, елементів упакування, онлайн-довідок, графіки, піктограм, гарячих клавіш, аудіо та субтитрування відео.

Мовні аспекти. Тут варто звернути увагу на кілька аспектів мовної локалізації:

1) Мова місцевості: переклад тексту з однієї мови на іншу дає йому нове життя, долаючи мовні бар'єри, оживляючи його на іншому ґрунті. Локалізація — позначає дати продукту життя за межами місцевості. При цьому важливо визначити місцевість, у якій використовуються мови.

2) Різноманітності мов: при локалізації програмного забезпечення також потрібно враховувати різновиди в межах однієї мови — наприклад, американську та британську англійську, а також спрощені та стандартні китайські ієрогліфи.

3) Спрямованість мови: мови пишуться в різних напрямках, наприклад, горизонтально зліва направо, справа наліво, вертикально справа наліво або зліва направо. Деякі мови, наприклад, китайську, можна писати горизонтально зліва направо і справа наліво, а також вертикально зліва направо або справа наліво. Спрямованість мов спричиняє типографічні проблеми, які необхідно вирішити, перш ніж можна буде локалізувати текст.

4) Лінгвістичні налаштування: можуть знадобитися лінгвістичні налаштування через обмежений простір на екрані під час локалізації програмного забезпечення. Деякі програми локалізації, як-от Visual Localize, можуть дозволити користувачеві зняти обмеження на набір символів, щоб полегшити лінгвістичне налаштування. Проблему екранного простору можна порівняти з додаванням субтитрів до фільму, який демонструється на маленькому екрані.

5) Типографічні зміни: типографічні, або логографічні зміни можуть знадобитися під час локалізації з однієї мови на іншу. Використання скорочень для різних командних кнопок є ілюстрацією таких змін.

6) Термінологічна узгодженість: термінологічна узгодженість потрібна, коли локалізація застосовується до кількох продуктів. Коли необхідні термінологічні варіації, програмне забезпечення локалізації функціонально здатне до кількох перекладів одного й того ж терміну, що визначається контекстом.

7) Переклад фрагментів: окрім перекладу документів, наприклад, посібника користувача, більшість роботи перекладу програмного забезпечення та веблокалізації — це деконтекстуальний переклад фрагментів термінів і фраз, який значною мірою покладається на попередньо встановлену термінологію та бази даних пам'яті перекладів.

8) Розділові знаки: є відмінності в розділових знаках у різних мовах. Англійська мова ставить крапку (або трикрапку) в кінці речення. Назви книг виділяються курсивом деякими індоєвропейськими мовами, але китайська кладе їх у «*quilletts*».

9) Діакритичні знаки: у деяких мовах є спеціальні символи, які не відображаються правильно на комп'ютері, наприклад Y'' , $ÿ$, \mathcal{D} , \mathcal{d} , β та β . Вони викликають проблеми з локалізацією.

10) Формати часу та дати: різні конвенції та формати часу й дати використовувалися або прийняті однією чи різними мовами. Інакше кажучи, елементи часу і дати були розміщені в різному порядку різними мовами.

11) Номери телефонів: номери телефонів різні в усьому світі. Для локалізації в Інтернеті може знадобитися вказати код країни телефонних номерів на вебсторінці.

12) Одиниці вимірювання: в основному використовуються дві основні системи вимірювання — імперська та метрична, або британська та метрична системи. Програмне забезпечення, вироблене в США за системою фунтів, миль і галонів, потрібно було б змінити на кілограми, сантиметри та літри, коли воно використовується в Австралії, Японії чи Україні.

13) Формати чисел: спосіб запису чисел відрізняється від мови до мови. Англійці та японці, наприклад, пишуть «12,345.56», тоді як представники Італії, Німеччини й Іспанії в Європі використовують «12.345,56». Американський мільярд (1,000,000,000) — це британська

тисяча мільйонів, отже, американський трильйон — це британський мільярд.

14) Формати валют: різні способи також використовуються для різних валют, наприклад, символи (£, \$), символи алфавіту (*SFr*s) або комбінації (*Cz\$*).

15) Формати адрес: існують різні засоби форматування адрес, поштових індексів, провінцій і штатів.

Культурні аспекти. Культурна локалізація полягає у створенні прийнятних для певної місцевості образів і традиційних систем, що передбачають модифікацію графічних елементів відповідно до місцевих культурних норм. Тому культуралізація програмного забезпечення або вебсайту є дуже важливою частиною проекту локалізації. Те, що культурно непридатне, можливо, доведеться видалити у процесі локалізації. Слід враховувати, що локалізація означає розширення кількості користувачів цього продукту через культурні кордони; дотримання фактору культурної коректності, який включає культурні уявлення, релігійні та політичні впливи, а також ідеологічної прийнятності (деякі ідеологічно неприйнятні повідомлення, можливо, доведеться відсіювати у процесі локалізації); урахування культурних асоціацій кольору та культурних символів (слід уникати графічних зображень із певним культурним символом, як-от знак орієнтира в певному місці, щоб не викликати плутанини).

Економічні аспекти. Локалізація — це бізнес, що сприяє в просуванні продуктів у всьому світі, аби цільові користувачі могли легко зрозуміти інформацію незалежно від їхньої мови чи культури.

Юридичні аспекти. Локалізація має відповідати всім юридичним вимогам, які діють у регіоні користувача. Особливу увагу необхідно приділяти тому, щоб уникнути порушення прав інтелектуальної власності. Наприклад, авторські права та захист персональних даних відрізняються в різних країнах.

Управління проектами локалізації. Після доставлення продукту необхідно забезпечити подальші роботи і технічне обслуговування. Також може знадобитися коригування на основі відгуків про продукт. Інструменти локалізації програмного забезпечення та засоби комп'ютерного перекладу: для локалізації необхідні як засоби локалізації програм, так і засоби комп'ютерного перекладу. Перші використовуються для програмного забезпечення та перекладу документів, а другі — для досягнення ефективності, послідовності та якості у процесі перекладу.

Підготовка до практичного заняття

Машина і переклад

1. Перекладацький інструментарій глобалізаційної доби.
2. Машинний та автоматизований переклади.
3. Локалізація та глобалізація.

Завдання для самостійної роботи:

Опрацюйте інформацію про «Software localization tools» та «Computer-aided translation (CAT) tools» (додаток 10). Чи застосовуєте Ви ці технології у професійній діяльності? У чому головні труднощі у використанні таких інструментів? Підготуйте коротку анотацію про запропоновані інструменти (по два на вибір).

Література:

1. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
2. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
3. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.

Довідкові матеріали

Додаток 10.

За книгою: Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.

Системи локалізації програмного забезпечення й автоматизованого перекладу: для локалізації потрібні системи локалізації програмного забезпечення та автоматизованого перекладу. Перші використовуються для програмного забезпечення та перекладу документів, а другі — для досягнення ефективності, послідовності та якості у процесі перекладу.

Системи локалізації програмного забезпечення

1. PASSOLO (1990 Німеччина): PASSOLO, інструмент для локалізації програмного забезпечення, був спочатку розроблений і виготовлений компанією «THE PASS Engineering GmbH», яка заснована Флоріаном Сачсом та Ахімом Геррманном у 1990 році в Бонні,

Німеччина. Компанія стала дочірньою компанією SDL у 2007 році. SDL розробила та виготовила SDL PASSOLO 2007 і SDL PASSOLO 2009, який є спеціалізованим інструментом локалізації програмного забезпечення, що значно пришвидшує переклад користувацьких інтерфейсів (www.passolo.com).

2. Multilizer (1992 Фінляндія): Multilizer уперше розроблений у 1995 році компанією Multilizer Oy (Inc.), раніше відомою як Innoview Data Technologies, яка заснована в 1992 році в Еспоо, Фінляндія. Компанія з 1996 року орієнтована на глобалізацію програмного забезпечення. Прорив Multilizer прийшов із його використанням як середовища локалізації Delphi в Intel Corp, Xerox, Lucent і IBM. Multilizer, зараз у версії 10, є інструментом підтримки локалізації із системою пам'яті перекладів, розробленою компанією Multilizer Inc. У 2006 році Multilizer був придбаний фінською технологічною компанією Rex Partners Oy. Multilizer зараз використовується в більш ніж 5,000 компаніях і 70 країнах по всьому світу для перекладу документів і програмного забезпечення для глобального ринку (www2.multilizer.com/company).

3. Helicon Translator (1993, Австрія): Helicon Translator — продукт компанії Helicon Software Development, яка є невеликою компанією із розробки програмного забезпечення та була заснована в 1993 році й базується в Австрії. Компанія розробила програмне забезпечення для компонентів автотранспортних засобів, планування персоналу та візуальних інформаційних систем відвідувача (www.helicon.co.at/aboutus.html).

4. RC-WinTrans (1993 Німеччина): RC-WinTrans розроблений і випущений у 1995 році компанією schaudin.com, яка заснована в 1993 році як компанія з розробки програмного забезпечення. RC-WinTrans із 1995 року зосереджений на програмному забезпеченні для перекладу та багатомовної локалізації (www.schaudin.com).

5. Alchemy Localization Suite 2010 (2000, Ірландія): Alchemy Localization Suite 2010, розроблений і випущений 8 липня 2010 року компанією Alchemy Software Development в Дубліні, Ірландія, є повним набором передових продуктів пам'яті перекладів для глобального контенту. Компанія Alchemy Software Development Ltd заснована в листопаді 2000 року (Дублін, Ірландія) Тоні О'Даудом та Ендою МакДоннелл — початківцями-розробниками та дизайнерами Corel CATALYST (www.alchemysoftware.ie/index.html).

6. Alchemy CATALYST, продукт компанії й зараз у версії 0.8, є найпопулярнішим у світі програмним забезпеченням для візуальної

локалізації. Близько 80% найбільших світових компаній із розробки програмного забезпечення використовують його для інтернаціоналізації продукту. Alchemy CATALYST має понад 20000 ліцензій у всьому світі, є найбільш поширеним серед професійних компаній-розробників, постачальників послуг локалізації та світових лідерів технологій.

Системи автоматизованого перекладу, або САП (Computer-aided translation, або CAT) можна згрупувати на 14 типів:

(1) Авторинг системи CAT: STAR Transit є типовим прикладом. Він забезпечує автоматичні пропозиції перекладу з бази даних пам'яті перекладів зі швидкої пошукової системи, і це відкрита система, яка може інтегруватися з багатьма авторськими системами.

(2) Корпоративна CAT-система — це тип системи комп'ютерного перекладу, яка орієнтована на корпоративних користувачів. Завдяки своїй корпоративній системі управління перекладами вона може допомогти керувати перекладацькими проектами. Корпоративні CAT-системи можна розділити на (а) двомовні корпоративні CAT-системи, як-от Across, і (б) багатомовні корпоративні CAT-системи, як-от MultiTrans.

(3) Спеціальна система CAT — це тип комп'ютерної системи перекладу, спеціально створеної для задоволення конкретних потреб користувача, наприклад, система управління перекладами, що пропонується SDL і Yaxin Custom-specific Service.

(4) Система CAT на основі прикладів: цей тип комп'ютерної системи перекладу, наприклад, Déjà vu, поєднує технологію пам'яті перекладів із методами машинного перекладу на основі прикладів, тобто може перетворювати нечіткі збіги в точні збіги, а точні збіги та приклади в системі цього типу є взаємозамінними.

(5) CAT-система на основі інтелекту — це відносно новий тип системи, яка може перекладати раніше небачені сегменти, використовуючи попередньо перекладені й аналогічно структуровані приклади. Система людського інтелекту є типовим прикладом.

(6) Специфічна система для мовних пар — це тип комп'ютерної системи, яка розроблена для перекладу певної мовної пари, наприклад, китайської та англійської, чи української та італійської. Цей тип системи можна розділити на (а) двомовні системи CAT для мовних пар, як-от Yaxin в Китаї для перекладу між китайською та англійською мовами, і (б) багатомовні CAT системи для мовних пар, як-от Eurolang Optimizer для перекладу між європейськими мовами.

(7) Система КТ на основі пам'яті: це стосується систем комп'ютерного перекладу (КТ) з функцією пам'яті перекладів. Перший тип цієї системи, наприклад, Transwhiz на Тайвані та MetaTaxis, перекладає текст, залучаючи комп'ютерні програми, перед використанням пам'яті перекладів, покращуючи їх якість за допомогою налаштованої пам'яті перекладів і глосарію. Другий тип — це комп'ютерна система перекладу з налаштованою пам'яттю перекладів для перекладу текстів у певній області, що поєднує переваги перекладу та комп'ютерного перекладу на основі переказу.

(8) САТ-система з відкритим вихідним кодом — це перетворення системи, що змінюється з відкритими кодами, у спеціальну систему, як-от Omega T і Transolution, що покращує ефективність і якість перекладу.

(9) САТ-система на основі пропозицій — це найпоширеніша система комп'ютерного перекладу, заснована на пам'яті речень, оскільки зазвичай основною одиницею тексту в пам'яті перекладів є речення. SDL Trados і Wordfast, як правило, є комп'ютерними системами перекладу на основі речень.

(10) Серверна система САТ: цей тип комп'ютерної системи перекладу, наприклад, Elanex Translation Inventory, має централізоване зберігання перекладів усіх клієнтів і миттєву доступність для всіх зареєстрованих користувачів. Деякі з основних переваг системи цього типу — це її миттєва доступність у будь-якій точці світу, легше керування та краща відповідність завдяки зберіганню величезної кількості даних.

(11) Статистична САТ-система: MemorySphere, наприклад, є статистичною системою, яка сканує вихідний текст, щоб зіставити рядки з базою даних попередньо перекладеного тексту для повторного використання раніше перекладених матеріалів. Він надає індекси повних або сегментованих речень, створює відповідність слів і фраз за допомогою двомовного морфологічного аналізатора, вирівнює та картує на основі слова за словом. Також є опція автоматичного вирівнювання. Він налаштовується під кожен стиль перекладача та редактора, автоматично створює двомовну пам'ять перекладів під час додавання пропозицій до пам'яті перекладів і використовує методи точної та часткової чи блокової відповідності.

(12) Система САТ на основі тексту: цей тип системи комп'ютерного перекладу, наприклад, Similis, вироблений Lingua & Machina (Франція) у 2006 році, є системою пам'яті перекладів, що використовує

нову трьохмодульну архітектуру, яка включає сервер, менеджер та інструмент перекладу. Він автоматично отримує двомовну термінологію для повторної обробки речень і фрагментів слів у контексті. Він може вирівнювати та перекладати файли PDF, HTML, XML і SGML, а також використовує Unicode для керування символами Unicode.

(13) САТ-система на основі перекладача: цей тип комп'ютерної системи перекладу, наприклад, TransAssist, допомагає перекладачеві шукати в базі даних пам'яті перекладів попередні переклади. Він дозволяє одночасно завантажувати будь-яку кількість файлів пам'яті перекладів і глосарію та здійснювати автоматичний пошук. Пам'ять перекладів системи використовується для порівняння визначеного користувачем вибраного тексту, щоб знайти попередні переклади, збережені в базі даних, які є ідентичними або подібними до поточного вибраного тексту.

(14) Вебсистема САТ: цей тип системи, прикладом якої є Freeway, є двомовною або багатомовною платформою надання онлайн-послуг. Це безкоштовно для зареєстрованих користувачів і забезпечує кращу співпрацю між членами команди. Він також забезпечує краще управління за допомогою централізованих систем керування мовними ресурсами з підтримкою Інтернету з пам'яттю перекладів, глосарієм та можливостями машинного перекладу. Це забезпечує вищі можливості підключення до вебсервісів, а також кращий захист даних, що містяться у програмному забезпеченні.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

Для адекватного аналізу перекладу варто звертатися до схеми перекладознавчого аналізу (яка не є догмою, а лише дороговказом). Як наголошує Т. Шмігер, «перекладознавчий аналіз» — не замкнуте поняття та радше позначає загальний термін, а не конкретний метод. Науковець схематично зображує відношення методів так (Шмігер 2018: 87):

Інтерпретаційно-культурологічний підхід	Лінгвостилістичний підхід
Розглядає функціонування перекладу в контексті цільової літератури та культури, творчу індивідуальність перекладача й соціокультурне відношення перекладу до оригіналу. Він передбачає інтерпретацію твору в межах усієї творчості автора, літературного напряму чи національної літератури.	Передбачає мовну інтерпретацію авторського тексту і стилю. Залучаються методи лінгвістичного аналізу. Такий розгляд охоплює зіставлення оригіналу з одним чи кількома перекладами, аналіз відтворення стилістичних фігур, тропів, просодії.
Царина історії та критики перекладу	Використовують у теорії, критиці, дидактиці перекладу
а) ідеї та образи в системі твору, автора чи літературної традиції; б) перекладацький контекст, перекладацький цикл; в) вивчення перекладу в системі цільової літератури та культури.	Методи: 1. Контекстний аналіз. 2. Структурний метод. а) метод опозиції; б) компонентний аналіз; в) дистрибутивний аналіз; г) трансформаційний аналіз. 3. Семантико-синтаксичний аналіз. 4. Кількісні методи.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА

I. *Комунікативно-прагматичні характеристики тексту та їх значення для адекватного перекладу тексту:*

1. Дейктичні параметри тексту: хто, кому, коли, де та з якою метою передає інформацію, що міститься в тексті (встановлення комунікативної «інтенції / змісту» повідомлення);

2. Невербальні засоби впливу на адресата, які використовуються автором писемного чи усного тексту (малюнки, фотографії, формули, графіки, жести тощо).

II. *Структурно-семантичні характеристики тексту та їх значення для адекватного перекладу тексту:*

1. Засоби забезпечення когезії (узгодження), що були вжиті в тексті:
 - лексичне повторювання (просте та складне лексичне повторювання, простий і складний парафраз, заміна іменників тощо);
 - засоби граматичної когезії (узгодження часових форм дієслова, вживання артиклів, складнопідрядних і складно-сурядних синтаксичних конструкцій тощо);
2. Встановлення «семантичного ядра» тексту, яке будується з його «центрального речень»;
3. Встановлення домінуючої тема-рематичної структури тексту, його «текстової пропозиції» (тобто «про що» повідомляє автор тексту).

III. *Лінгво-стилістичні характеристики тексту та їх значення для його адекватного перекладу:*

1. Встановлення належності тексту до певного функціонального стилю мовлення.
2. Визначення відповідних стильових особливостей тексту: вживання стилістичних прийомів; фразеологічних одиниць; цитат; галузевих термінів; синонімічних іменникових сполучень; скорочень, акронімів (абревіатур), власних імен і назв; числівників; сленгу, жаргону тощо.

IV. *Соціо-прагматичні характеристики та їх значення для адекватного перекладу тексту:*

1. Мовна варіативність в оригіналі і в перекладі (відтворення діалектної лексики, соціолектів, просторіччя, сленгу, аргю).
2. Білінгвізм і мультілінгвізм (визначення запозичень і способів їх відтворення, передача іншомовної лексики в перекладі (наприклад, франкомовні вкраплення в англійському тексті оригіналу).
3. Мовлення як соціальна взаємодія (культурна специфічність різномовних дискурсів; лінгвокультурологічні аспекти перекладу; методика заповнення «лакун» (пропусків) у сприйнятті слухачем

або читачем усного чи писемного тексту з використанням загального контексту повідомлення).

4. Встановлення в тексті маркерів «жіночої» та «чоловічої» мови (гендерних маркерів) і вибір методів їх адекватного відтворення засобами мови перекладу.
5. Теорія мовленнєвих актів і проблеми перекладу (відтворення різних типів мовленнєвих актів).
6. Принципи мовленнєвої взаємодії (реалізація в перекладі принципу кооперації П. Грайса; категорія ввічливості та відтворення її культурно-специфічних проявів при перекладі).

V. *Способи та прийоми перекладу:*

1. Граматичні та лексичні зміни, які доцільно вжити в перекладі;
2. Способи відтворення в перекладі власних імен і назв, інтернаціоналізмів, галузевих термінів, неологізмів, реалій, галузевого сленгу та жаргону (застосування практичної транскрипції, транслітерації, калькування, перекладу шляхом аналогій, описового перекладу тощо);
3. Способи відтворення фразеологічних одиниць у перекладі (пошук абсолютних і приблизних еквівалентів, аналогій або описовий переклад).

При оцінці художніх перекладів або під час перекладу варто дотримуватися таких дій:

1. Перевірити у словниках повний набір сем кожної лексеми оригіналу, щоб встановити, чи не втрачений у перекладі головний варіант значення слова в контекстуальних умовах першоджерела.
2. Порівняти концепцію оригіналу та перекладів, її вербальне втілення та специфіку так званого «поетичного синтаксису»: звукопис, інтонація, ритм, розмір, рима тощо.
3. Зіставити оригінал і переклад між собою та встановити, де криються перекладацькі труднощі: в оригіналі, професійності перекладача, лінгвальних особливостях обох мов.
4. Звернути увагу на хронологічну відстань між перекладами (якщо він не один), щоб з'ясувати, що впливає на розбіжності в перекладі: чинник часу, відповідна перекладацька теорія доби, індивідуальний стиль перекладача.

5. Аргументуйте, чим викликані перекладацькі розбіжності (якщо переклад оригіналу не один): складністю оригіналу, індивідуальним стилем перекладача, специфікою порівняння мов тощо.
6. При аналізі перекладу слід звертати увагу на комунікативно-прагматичні, структурно-семантичні, лінгво-стилістичні, соціо-прагматичні характеристики текстів перекладу й оригіналу.

Довідкові матеріали

Додаток 11.

За книгою: Хемінгуей, Ернест. *Старий і море* / переклад з англійської Володимира Митрофанова. Київ: Дніпро, 1991. Інтерпретації: Щербак Юлія.

У запропонованому уривку повісті Е. Гемінгвея «Старий і море» виникає внутрішньотекстовий дійсничний центр «Хто», «Де», «Коли». Наприклад: «He was *an old man who fished alone in a skiff in the Gulf Stream and he had gone eighty-four days now without taking a fish.*» — «То був *старий рибалка, що промишляв на Гольфстрімі сам-один у своєму човні. Ось уже вісімдесят чотири дні він виходив у море й не піймав жодної рибини*». Як відомо, читач орієнтується у просторі оповідання аналогічно тому, як це відбувається у реальному світі. Тому у проілюстрованій цитаті автор мови оригіналу використовує дієслово *fished* / *промишляв*, при цьому додаючи уточнювальні обставини *in a skiff* / *у човні* та *in the Gulfstream* / *на Гольфстрімі*. Отже, потенційному реципієнтові тексту стає зрозумілим місце, де відбуваються події в тексті та де знаходиться один із головних героїв повісті — *an old man* / *старий рибалка*.

Ще один яскравий приклад: «In the first forty days a *boy had been with him... They sat on the Terrace and many of the fishermen made fun of the old man and he was not angry.*» — «Перші сорок днів з ним *був хлопець... Вони сіли на "Терасі", й багато хто з рибалок почав кепкувати зі старого, та він на те не ображався*». У цій цитаті автор вводить у наратив іншого головного героя — *a boy* / *хлопець* та другорядних — *the fishermen* / *рибалки*, які кепкують зі старого. Як ми бачимо, у наративі суб'єктом дейксису може бути тільки той, хто «говорить», або адресат, а не будь-який персонаж, якого автор наділив функцією суб'єкта сприйняття.

Крім того, у запропонованому уривку повісті автор використовує минулий час (Past Simple), який не змінюється впродовж усього

нарративу. Попри це, читач розуміє, що події, які описуються в тексті пізніше, відбуваються після подій, що описуються раніше, за винятком особливих лінгвістичних прийомів, які сигналізують нам про зворотне: прислівники *before* й *after*, вживання часів *Past Perfect* і *Future Perfect*. У першій цитаті, наведеній вище, автор використовує *Past Perfect* у фразі *he had gone* / він *виходив*, додаючи обставину *eighty-four days now* / ось уже вісімдесят чотири дні. Отже, читач розуміє, що ця подія відбулася раніше, ніж ті, про які далі йтиметься в тексті. У другій цитаті відбувається теж саме: *a boy had been with him* / з ним *був хлопець* і на додаток, *in the first forty days* / перші сорок днів. А далі в цитаті ми бачимо, що автор використовує *Past Simple*, наприклад, у дієсловах *sat* і *made*, що показує читачеві, що дія відбувається тут і зараз, без вживання прислівника *now*. І це все є також одним із засобів граматичної когезії.

У уривку повісті «Старий і море» існує ряд засобів забезпечення когезії. Розглянемо *лексичні*.

- Порівняння: «They were as old as erosions in a fishless desert.» — «Усі старі, як борозни на пересохлій землі».
- Епітети: «the flag of permanent defeat» — «Прапор безнастанної поразки»; «his eyes and they were the same color as the sea» — «очі кольору моря» тощо.
- Метафори: «The blotches ran well down the sides of his face.» — «Ті плями збігали вниз по щоках до самої шиї»; «he was gaunt with deep wrinkles in the back of his neck» (у МО метафора відсутня) — «глибокі зморшки поорали його потилицю» тощо.

До *граматичних* можна зарахувати такі:

Неодноразове повторення сполучника «and» наголошує на рівноправності описуваних явищ, виконуючи функцію об'єднання. У результаті такого повтору може скластися враження, що персонажі готові говорити про все, аби не думати про проблеми, що знесилоють їх із кожним днем: «But they did not show it *and* they spoke politely about the current *and* the depths they had drifted their lines at *and* the steady good weather *and* of what they had seen.» — «Однак вони не виказували цього *й* чемно гомоніли про течію, про глибини, на яких рибалили того дня, про сталу погоду *й* про те, що бачили в морі». Однак, в українському перекладі цей повтор нехтується, і замість *and* — сполучник *й* та іноді його упущення.

У наступній цитаті ми можемо спостерігати анафору «I can remember», яка несе функцію посилення. Варто зазначити, що анафора

у цій повісті є провідним стилістичним прийомом. «I can remember the tail slapping *and* banging *and* the thwart breaking *and* the noise of the clubbing. I can remember you throwing me into the bow where the wet coiled lines were *and* feeling the whole boat shiver *and* the noise of you clubbing him like chopping a tree down *and* the sweet blood smell all over me.» — «Я пам'ятаю, як вона біла хвостом *i* поламала лавку, *a* ти гамселив її кийком. Пам'ятаю ще, як ти відштовхнув мене на ніс, де лежала мокра *й* холодна снасть, *i* як стрясався човен, а ти все гупав кийком, наче дерево рубав, *a* мені так солодкувато тхнуло кров'ю». У цьому випадку повторення того ж сполучника створює враження одночасності дій і водночас сплеск емоцій у певний момент, що посилюється використанням протиставлення. Але перекладач і тут не передає цей повтор українською, замінюючи *and* сполучниками *a*, *i*, *й*.

Епіфора зустрічається рідше, її стилістична функція полягає в тому, щоб підкреслити логічний зв'язок або емоційну тотожність суміжних синтагм. У наступному прикладі вона набуває функції наростання, висловлюючи поступовість збільшення сили емоцій.

— No, *the old man said*. You're with a lucky boat. Stay with them.

— But remember how you went eighty-seven days without fish and then we caught big ones every day for three weeks.

— I remember, *the old man said*. I know you did not leave me because you doubted.

— It was papa made me leave. I am a boy and I must obey him.

— I know, *the old man said*. It is quite normal.

— He hasn't much faith.

— No, *the old man said*. But we have. Haven't we?

— Yes, the boy said. Can I offer you a beer on the Terrace and then we'll take the stuff home.

— Why not? *The old man said*. Between fishermen.

— Ні, — *відказав старий*. — Ти тепер на щасливому човні. Залишайся там.

— Але ж пригадай, як ти колись вісімдесят сім днів підряд вертався ні з чим, а потім ми три тижні ловили щодня по величезній рибині.

— Пригадую, — *сказав старий*. — Я знаю: ти пішов від мене не тому, що зневірився.

— Мені звелів тато. А я ж ще неповнолітній і мушу слухатись його.

— Знаю, — *сказав старий*. — Так і має бути.

— Він зневірився.

— Еге, — *сказав старий*. — А от ми — ні. Правда ж?

— Правда, — відповів хлопець. — А що, як я почащую тебе пивом на «Терасі», а тоді вже віднесем додому снасть?

— Чому ж ні? — *сказав старий*. — Як ведеться між рибалками.

Також ми бачимо використання автором анадиплозису, який служить для емпатичного виділення найважливішої частини висловлювання, особливо важливої з погляду того, хто говорить:

«Five and you nearly were killed when I brought the fish in too green and he nearly tore the boat to pieces. *Can you remember?*»

«*I can remember the tail slapping and banging...*»

«П'ять років, і тебе трохи не вбило, коли я втягнув до човна ще не охлялу рибицу і вона замалим не рознесла все на друзки. *Ти це пам'ятаєш?*»

— *Я пам'ятаю*, як вона біла хвостом і поламала лавку...».

У тексті цього уривку асоціативне поле ключового слова *fish* функціонує як «семантичне ядро», оскільки навколо нього будуються «центральні речення» тексту: «He was an old man who fished alone» — «старий рибалка, що промишляв»; «after forty days without a fish» — «вісімдесят чотири дні він виходив у море й не піймав жодної рибини»; «caught three good fish the first week» — «першого ж тижня піймав три добренні рибини»; «taught the boy to fish» — «навчив хлопця рибалити»; «I cannot fish with you» — «мені не можна рибалити з тобою» тощо.

Наступна цитата показує, що домінуюча тема-рема-тична структура тексту — ланцюжкова (послідовний зв'язок). Тип мовлення: розповідь із елементами опису. Засоби зв'язку: анафоричні займенники (вони, так), спільнокореневі слова, недоконаний вид: «They sat on the Terrace and many of *the fishermen made fun* of the old man and he was not angry. Others, of the older *fishermen*, looked at him and were sad. But *they did not show* it and they spoke politely about the current and the depths they had drifted their lines at and the steady good weather and of what they had seen.» — «Вони сіли на “Терасі”, й багато хто з *рибалок* почав кепкувати із старого, та він на те не ображався. *Інші*, старші віком, дивилися на нього, і їх брав сум. Одначе *вони не виказували* цього й чемно гомоніли про течію, про глибини, на яких рибалили того дня, про сталу погоду й про те, що бачили в морі».

За лінгво-стилістичними характеристиками тексту цей уривок повісті належить до художнього стилю мовлення. Відповідно до функціонального стилю мовлення, уривок характеризується вживанням стилістичних прийомів (порівняння, епітети, метафори, анафори, епіфори тощо). Крім того, мова оповідача та персонажів наповнена професіоналізмами (рибальські терміни: the coiled lines

or the gaff and harpoon and the sail that was furled around the mast — снасті, гарпун, ості, щогли з вітрилом тощо), увиразнена іспанськими словами та виразами (наприклад, *salao*) і розмовною лексикою. Головна функція цих засобів — підсилення реалістичності та переконливості зображуваного.

Для забезпечення адекватності перекладу використані заміни, мовні перетворення на різних рівнях мови, зокрема опущення та компенсації. У запропонованому перекладі В. Митрофанова власні імена та назви (*Santiago, Rogelio, the Gulf Stream, the Terrace*) відтворюються в перекладі шляхом транслітерації (Сантьяго, Рохельйо, Гольфстрім, Тераса).

Заповнення лакун як результат здійснення одного з етапів міжкультурного спілкування відбувається через пояснення. Наприклад: «*The old man was now definitely and finally salao, which is the worst form of unlucky. . .*» — «Старий тепер рішуче й безповоротно *salao*, цебто геть безталанний. . .». Культурологічну лакуну та реалію *salao* перекладач залишає без змін, при цьому граматично узгоджує інші речення зі словом «невдаха». Окрім цього, перекладач упускає фразу «*which is the worst form of unlucky*» (що є найгіршою формою невдачі) у мові оригіналу, натомість у перекладі додає пояснення до слова *salao*: «цебто геть безталанний».

АНОТОВАНІ БІОГРАФІЇ

Джеймс С. Голмс (James S. Holmes) — поет, перекладач. Навчався в коледжі Вільяма Пенна, а потім — у коледжі Хаверфорда в Пенсильванії. У 1948 році отримав два ступені: з англійської мови та з історії, — але продовжив навчання в Браунівському університеті в Провіденсі, Род-Айленд, там став доктором-дослідником. У 1956 році він отримав престижну премію Мартінуса Нійхоффа. У своїй фундаментальній статті (1972) Д. Голмс описує дисципліну «перекладознавство» як таку, що тільки зароджується, і займається комплексом проблем, зосереджених навколо такого явища, як процес перекладу та власне переклади. *Основні публікації*: 1. *The Nature of Translation. Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. 1970. 2. *Literature and Translation. New Perspectives in Literary Studies*. 1978. 3. *Translated. Papers on Literary Translation and Translation Studies*. 1988.

Итамар Евен-Зохар (Itamar Even-Zohar) здобув ступінь бакалавра та доктора філософії в Тель-Авівському університеті та Єврейському університеті Єрусалиму. І. Евен-Зохар був запрошеним науковцем в університетах і дослідницьких центрах в Амстердамі, Парижі, Філадельфії, Квебеку, Лувені, Сантандері, Барселоні тощо. Він володів івритом (рідна мова), арабською, англійською, французькою, шведською, іспанською, норвезькою, датською, італійською, німецькою, ісландською та іншими мовами. У 1970-х роках розробив полісистемну теорію з перекладу. Теорія полісистем І. Евен-Зохара («Положення перекладної літератури в літературній полісистемі») розглядає перекладну літературу як частину культурної, літературної та історичної системи мови перекладу. *Основні публікації*: 1. *Papers in Historical Poetics*. 1978. 2. *Polysystem Studies*. 1990. 3. *Papers in Culture Research*. 2005.

Профілі вченого:

1) https://www.tau.ac.il/~itamarez/ez_vita/ez-eng.htm

2) <https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=PcTIS1oAAAAJ>

Гідеон Тури (Gideon Toury) — ізраїльський учений із перекладу та професор поетики, порівняльної літератури та перекладознавства Тель-Авівського університеті, де обіймав посаду на кафедрі теорії перекладу М. Бернштейна. Г. Тури — піонер описового перекладознавства. Він висуває систематичну методологію описового перекладознавства (DTS) як непередбачувальний засіб розуміння «норм», що діють у процесі перекладу, і відкриття загальних законів перекладу. *Основні публікації*:

1. In Search of a Theory of Translation. 1980. 2. Descriptive Translation Studies and Beyond. 1995.

Юджин Найд (*Eugene Nida*) — теоретик перекладу, автор концепції «динамічної еквівалентності», перекладач Біблії. У праці «На шляху до науки перекладу» (1964) використовує термін «техніки пристосування» для позначення процесів, метою яких є «формування правильних еквівалентів». Його п'ять прийомів допомагають пристосувати повідомлення до структурних вимог цільової мови, щоб створити семантично еквівалентні структури та забезпечити стилістично відповідні еквіваленти. Ці методи допускають динамічну еквівалентність (пізніше названу «функціональною еквівалентністю»). У 1964 році в монографії *Toward a Science of Translating* («До науки перекладати») актуалізував питання можливостей машинного перекладу. У 1981 році його книга у співавторстві з В. Рейберном *Meaning Across Cultures* («Значення в культурах») опублікована видавництвом Американського товариства Католицької закордонної місії. *Основні публікації*: 1. *Toward a Science of Translating*. 1964. 2. *Meaning Across Cultures*. 1981.

Андре Альфонс Лефевр (*Andre Lefevere*) працював на кафедрах порівняльної літератури в Льовені (Бельгія), а потім у США в Техаському університеті в Остіні. Теоретик перекладу, навчався в Університеті Гента (1964–1968), а потім отримав ступінь доктора філософії в Університеті Ессексу в 1972 році. Його робота в галузі перекладознавства виникла завдяки його міцним зв'язкам із теорією полісистем і «Маніпуляційною школою». *Основні публікації*: 1. *Translating Poetry: Seven Strategies and a Blueprint*. 1975. 2. *Translating Literature: The German Tradition*. 1977. 3. *Literary Knowledge*. 1977.

Профіль ученого:

<https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=wPspk8cAAAAJ>

Лоуренс Майкл Венуті (*Lawrence Michael Venuti*) — американський перекладач, історик і теоретик перекладу. Член редакційних і консультативних рад кількох журналів, включаючи *Palimpsestes*, *Reformation: The Journal of the Tyndale Society*, *Testo a Fronte*, *The Translator: Studies in Intercortal Communication*, та *Translation Studies*. Л. Венуті вперше ввів поняття «одомашнення» й «очуження» в сучасні перекладацькі студії. За Л. Венуті, панівна англо-американська практика та дискурс перекладу й перекладознавства віддавали перевагу плавним і прозорим стратегіям, що призвело до акультурації, «у якій культурне одомашнення зроблене зрозумілим». *Основні*

публікації: 1. *Our Halcyon Dayes: English Prerevolutionary Texts and Postmodern Culture*. 1989. 2. *Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology*. 1992. 3. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 1995.

Профілі вченого:

- 1) <https://liberalarts.temple.edu/academics/faculty/venuti-lawrence>
- 2) <https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=aNKm-vMAAAAJ>

Сьюзен Баснетт (Susan Bassnett) — теоретикinja перекладу та дослідниця в галузі порівняльного літературознавства. Протягом десяти років вона працювала проректором Університету Уорвіка та викладала в Центрі перекладу та порівняльних культурологічних досліджень. Із 2016 року обіймала посаду професорки порівняльної літератури в університетах Глазго й Уорвіка. С. Баснетт заперечувала проєкт планетарності як єдино можливий для організації компаративної науки, вважаючи його більш політизованим, ніж професійним, з огляду на естетичні параметри, без яких втрачає будь-який сенс сам предмет компаративного дослідження. Науковий доробок С. Баснетт охоплює багато питань із різних областей філологічної науки, зокрема і перекладознавства. Основні питання перекладознавства, які розглядалися дослідницею: поняття «еквівалентності перекладу», значення «культурного повороту» для розвитку перекладознавства, художній переклад постколоніальної літератури та ґендерно орієнтовані перекладацькі студії, значення перекладу для ретроспективних досліджень культури. *Основні праці*: 1. *Translation Studies*. 1980. 2. *Comparative Literature*. 1993. 3. *Knives and Angels: Women Writers in Latin America*. 1990. 4. *The Translator as Writer*. 2006.

Профілі вченої:

- 1) <https://www.gla.ac.uk/schools/mlc/staff/susanbassnett/>
- 2) <https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=4cY40d0AAAAJ>

Пітер Ньюмарк (Peter Newmark) — одна з провідних постатей у заснуванні перекладознавства в англomовному світі в ХХ столітті. У своєму підручнику з перекладу описує перекладацькі «прийоми», що застосовуються до «речень і менших одиниць мови», від яких відрізняє «методи». *Основні праці*: 1. *A Textbook of Translation*. 1988. 2. *Paragraphs on Translation*. 1989. 3. *About Translation*. 1991. 4. *More Paragraphs on Translation*. 1998.

Майкл Кронін (Michael Cronin) — ірландський академічний спеціаліст із культури, туристичної літератури, перекладознавства й

ірландської мови. М. Кронін є членом Королівської ірландської академії. Досліджує концепцію близькості «мереж (трансляційного) обміну». *Основні праці*: 1. Translation and Globalization. 2003. 2. Translating Tomorrow: Translation, Technology and Interculturality in a Global Age. 2002. 3. Across the Lines: Travel, Language, Translation. 2000.

Профілі ученого:

1) <https://www.tcd.ie/French/staff/croninm8/>

2) <https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=9R6UY1QAAAAJ>

Ентоні Девід Пім (Anthony David Pym) — заслужений професор перекладу та міжкультурних досліджень в Університеті Ровіра-і-Віргілі в Іспанії (University of Rovira i Virgili) та професор Стелленбосського університету (Stellenbosch University) у Південній Африці. Основний внесок полягає в тому, що він стверджує, що перекладачі — це «автори», які можуть вибирати думки й емоції для вираження, а не «аніматори», які просто представляють чужі слова. Вважає, що перекладач працює разом з автором над створенням сенсу, тому вони обидва сприяють змісту перекладу. У своїх роботах активно виступає за ідею «історії перекладачів», де перекладачі, а не тексти чи інститути, є основними суб'єктами історії. Окрім цього, він висуває гіпотезу, що перекладачі є учасниками професійних інтеркультур, тобто працюють на перетині культур, і що їх найвищою етичною метою є сприяння довгостроковому міжкультурному співробітництву. Е. Пім підкреслює, що лояльність перекладачів повинна бути їхньою професією, і цінність перекладацьких зусиль полягає у внеску в міжкультурну комунікацію. *Основні праці*: 1. Translation and Text Transfer: An Essay on the Principles of Intercultural Communication. 1992. 2. Translation Error Analysis and the Interface with Language Teaching. 1992. 3. The Moving Text: Localization, Translation, and Distribution. 2004. 4. Exploring Translation Theories. 2017.

Профіль ученого:

https://scholar.google.com/citations?user=BH7_GOAAAAAJ&hl=en,
Персональний сайт: <https://usuaris.tinet.cat/apym/>

Девід Дамрош (David Damrosch) — професор літератури ім. Ернеста Бернбаума, завідувач кафедри порівняльної літератури Гарвардського університету. У своїх роботах учений розглядає перекладознавство разом із такими дисциплінами, як світова література та порівняльна література. Д. Дамрош досліджує шляхи зміни текстів у процесі їхнього переходу з національного у глобальний контекст. Представляючи світову літературу не як канон текстів, а як спосіб циркуляції та читання, Д. Дамрош стверджує, що світова література — це твір, який

знаходить себе в перекладі. Коли твір світової літератури успішно представлений, він переміщається в еліптичний простір, створений між вихідною та приймаючою культурами, що формується обома, але не обмежений жодною з них. У цьому способі циркуляції беруть участь як визнані класичні тексти, так і нові дослідження, однак у процесі перекладу можуть бути допущені серйозні помилки. *Основні праці*: 1. *We Scholars: Changing the Culture of the University*. 1995. 2. *Meetings of the Mind*. 2000. 3. *What Is World Literature?* 2003. 4. *The Buried Book: The Loss and Rediscovery of Great Epic of Gilgamesh*. 2007. 5. *How to Read World Literature*. 2009, 2017. 6. *Comparing the Literatures: Literary Studies in a Global Age*. 2020. 7. *Around the World in 80 Books*. 2021.

Профіль ученого:

<https://complit.fas.harvard.edu/people/david-damrosch>

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ

Автоматизований переклад (computer-aided / assisted translation, CAT) — переклад тексту з однієї мови на іншу з використанням спеціалізованих комп'ютерних програм перекладу.

Адаптація (adaptation) — прийом непрямого перекладу; це заміна культурного явища, коли ситуація в культурі МП не існує.

Аудіовізуальний переклад (audiovisual translation, AVT) — визнана форма перекладу, яка включає до свого складу не лише давно усталені практики дубляжу та субтитрування, але також і локалізацію відеоігор, поширення неофіційного фансабу (скорочено від fan subtitles).

Безеквівалентна лексика (non-equivalence) — лексика, яка в цільовій мові не має прямого еквівалента для слова, яке зустрічається у вихідному тексті.

Висловлювання (statements) — речення, що розглядається в модально-комунікативному аспекті (з урахуванням ситуації спілкування, актуального членування речення й інтонації). За обсягом висловлювання більше за речення. Висловлювання охоплює речення із належними до нього парцелятами (поділяються на частини, одне висловлювання може членуватися на кілька речень).

Вихідний / вихідний текст (Source Text, ST) — текст (письмовий чи усний), який перекладають.

Відповідність (correspondence) — термін, який використовується для позначення зв'язків, що існують між елементами МО та МП, які вважаються аналогами один одному.

Внутрішньомовний переклад (intralingual translation) — інтерпретація вербальних знаків за допомогою інших знаків тієї ж мови.

Генералізація (generalization) — використання більш загального слова в ТП.

Гіперонім (superordinate) — загальне слово, яке очолює семантичне поле.

Гіпонім (hyponym) — конкретне слово в семантичному полі.

Гендер (gender) — граматичне розрізнення, за яким іменник чи займенник (а іноді й супровідний прикметник, дієслово чи артикль) у деяких мовах позначаються чоловічим чи жіночим родом.

Гендерні маркери (gender marker) — лексичні та стилістичні мовні особливості авторів-чоловіків і авторів-жінок, типові для гендерної комунікативної поведінки.

Дейксис (deixis) — термін, що його використовують для позначення контекстної обумовленості мови.

Дублювання (dubbing) — термін, що використовується для позначення одного з двох основних прийомів при перекладі аудіовізуальних матеріалів, як-от фільми й телевізійні програми.

Еквівалентність (equivalence) — прийом непрямого перекладу. Використовують цей термін для позначення випадків, коли мови описують ту саму ситуацію різними стилістичними чи структурними засобами.

Експлікація / пояснення (explicitation) — описовий переклад; засіб заміщення звичного, але не точного поняття чи уявлення, внаслідок чого розкривається зміст певної єдності, а її частини набувають самостійного існування та можуть відрізнитися одна від одної.

Ідіома (idiom) — унікальні стійкі вислови, які вживаються в переносному значенні.

Імітація / наслідування (imitation) — переклад, що передає загальний зміст сказаного або написаного іншою мовою так, як його зрозумів перекладач, без урахування оригіналу, а також тлумачення мови або тексту іншою мовою без дотримання формальної відповідності з МО.

Запозичення (borrowing) — слово ТО передається безпосередньо в ТП у формі транслітерації чи транскрибування. Ця категорія охоплює такі слова, як українська гривня, дача, які вживаються в англійській та інших мовах для заповнення семантичної прогалини в МП.

Калькування (calque) — прямий перекладацький прийом, особливий вид запозичення, де вираз або структура МО передається в дослівному перекладі. Наприклад, французька калька science-fiction для англійців.

Когезія (cohesion) — це структурна зв'язність тексту, лінійна внутрішня організація тексту, яка досягається за допомогою різних мовних одиниць.

Компенсація (compensation) — один із прийомів перекладу, метою якого є компенсація втрат у перекладі.

Контекст (context) — називається фрагмент тексту, який містить вибрану для аналізу одиницю; необхідний і достатній для визначення семантики та функцій цієї одиниці. Контекстом для слова, як правило, служить речення (висловлювання). Для словосполучення чи речення контекстом може виступати абзац чи більший смисловий фрагмент тексту. Контекст буває експліцитний (називається формально вираженим контекстом, за допомогою як вербальних, так і невербальних засобів), імпліцитний (або прихований, формально не виражений; спирається або на фонові знання учасників спілкування, або на знання попередніх контекстів).

Культурний поворот (cultural turn) — термін, що використовується в перекладознавстві на позначення змін у дослідженнях перекладу, у яких акцент робиться на культурному контексті перекладу, а не на мовних елементах вихідного тексту.

Лакуна (lacuna) — специфічна реальія, процеси, стани, які протистоять узуальному досвіду носія тієї чи тієї мови. Такі основні ознаки лакун: незрозумілість, незвичайність (екзотичність), незнайомість (чужість), неточність або помилковість. Лакуни поділяються на мовні (лексичні, граматичні, стилістичні) та культурологічні.

Лінгвістична анафора — це посилання на попереднє висловлювання (до контексту).

Лінгвістичний підхід до перекладу (linguistic approach to translation) — термін, що використовується для позначення будь-якого підходу, який розглядає переклад як питання заміни мовних одиниць МО на «еквівалентні» одиниці МП без посилання на такі фактори, як контекст або конотація.

Локалізація (localization) — мовна та культурна адаптація тексту для певної місцевості.

Маніпуляційна школа (Manipulation school) верифікувала теорію про те, що література маніпулює перекладачем, тобто під впливом певного жанру літератури чи певного статусу літературного тексту перекладач має обрати певні підходи та стратегії перекладу. До «маніпуляційної школи» в перекладознавстві зараховують групу вчених із центром у Бельгії, Нідерландах та Ізраїлі, які працюють у галузі описового перекладознавства. Ця назва виникла внаслідок основоположного видання «Маніпуляція літературою: дослідження з художнього перекладу» під редакцією Т.Германса (1985). Ця

праця розглядала переклад як основний літературний жанр і як фундаментальний аспект еволюції культурних систем. Згідно з цією школою, будь-який переклад передбачає певний рівень маніпулювання вихідним текстом із певною метою. Їх методологія ґрунтувалася на пошуках норм перекладу, запропонованих Г. Турі, а дослідження з перекладу розумілися як продукт міждисциплінарних досліджень.

Машинний переклад (machine translation, MT) — термін, що використовується для позначення перекладу, який повністю або частково виконується комп'ютером.

Метафраза / дослівний переклад (metaphrase) — точний переказ змісту художнього твору або підрядковий прозовий переклад вірша іншою мовою.

Міжмовний переклад (interlingual translation) — інтерпретація вербальних знаків за допомогою засобів іншої мови.

Міжсеміотичний переклад (intersemiotic translation) — один із видів перекладу як інтерпретація вербальних знаків за допомогою знаків невербальних знакових систем.

Мова оригіналу / першотвору / вихідна мова (Source Language, SL) — базовий термін, що описує мову, якою написаний текст, що перекладається (або текст оригіналу). Мова оригіналу є однією із систем, до яких належить ТО (поряд, наприклад, із художньою, текстовою та культурною системами оригіналу). Оскільки мова перекладу також є самостійною системою, між двома мовами неминуче існуватиме певна лінгвістична несумісність (й інтерференція). Однак, для перекладача лише знання мови оригіналу недостатнє. Необхідне також глибоке розуміння культури оригіналу, літературних традицій, текстових норм. У деяких випадках мова оригіналу є рідною мовою перекладача, але найчастіше переклад здійснюється з іноземної мови. Слід також зазначити, що мова оригіналу, що використовується при перекладі, не обов'язково є мовою, якою початково було написано твір, оскільки ТО може і сам бути перекладом з іншої мови.

Мова перекладу / друготвору / цільова мова (Target Language, TL) — один із двох базових термінів, що використовуються для позначення мови, на яку здійснюється переклад. Іншим терміном, що часто зустрічається, є «мова-рецептор», а деякі автори також використовують термін «цільова мова». Мова перекладу зазвичай є рідною мовою перекладача, хоча бувають і винятки. Наприклад, у деяких країнах існує практика, коли усні перекладачі виконують

переклад зі своєї рідної мови або часто така практика використовується і при письмовому перекладі. Крім того, можуть зустрічатися й інші, складніші ситуації, наприклад, коли англomовний перекладач Біблії перекладає з давньої мови (наприклад, грецької або івриту) неіндоєвропейською мовою. Нерідко, особливо коли ТП є результатом стратегії буквального перекладу, лінгвістична несумісність між МО та мовою перекладу призводить до того, що патерни МО проявляються в тексті перекладу. Залежно від ступеня виразності цього явища та ставлення до нього коментатора, отриманий результат називають або третім кодом (мовою), або *translationese* (перекладацькою мовою). Деякі дослідники (наприклад, Г. Турі) навіть розглядають мову перекладацьких текстів як окремий діалект мови перекладу. Іноді така інтерференція може бути наслідком навмисного дотримання певної стратегії перекладу (наприклад, форенізація, або очуження).

Модуляція (*modulation*) — перекладацький прийом, який використовують, коли дослівний або навіть транспонований переклад формулює граматично правильне висловлювання, але все ж вважається неспридатним, не ідіоматичним або незграбним у МП.

Мовна система (*parole*) — 1) основна система умовностей, яка робить висловлювання зрозумілими; 2) власне усні висловлювання.

Одиниця перекладу (*unit of translation*) — найменший відрізок висловлювання, частини якого пов'язані в такий спосіб, що їх не слід перекладати окремо.

Одомашнення (*domestication*) — прийом, який часто використовується для позначення адаптації культурного контексту або культурно-специфічних термінів (наприклад, дитяча література та переклад, переклад Біблії, реалії).

Описове перекладознавство (*descriptive translation studies, DTS*) — непередбачуваний засіб розуміння «норм», що діють у процесі перекладу, і відкриття загальних «законів» перекладу. Головне завдання описового перекладознавства — дослідження природи текстів перекладу.

Оригінал (*original*) — вихідний текст.

Очуження (*foreignization*) — прийом в перекладі, який використовують для збереження оригінального культурного контексту з погляду умов, імен тощо.

Парафраза (*paraphrase*) — прийом перекладу, коли когось або щось називають не прямо, а описово; переказ яких-небудь думок чи змісту,

подібне пояснення, парафразувати — означає описувати, змінюючи тільки слова.

Переклад (translation) — 1) загальна дисциплінарна галузь або явище; 2) результат перекладу — тобто текст, який було перекладено; 3) процес створення перекладу.

Перекладна література для дітей (children's literature and translation) — це дослідницька галузь, яка зосереджена на розгляді не стільки властивостей текстів, що перекладаються, а скільки на дітях, які є їх потенційними адресатами. Дослідники звертають увагу на: адаптацію культурного контексту, ідеологічну маніпуляцію, подвійну аудиторію (діти та дорослі), сприйняття на слух, зв'язок між текстом і образом.

Перекладознавство (translation studies) — академічна дисципліна, яка зосереджена навколо такого явища, як процес перекладу та власне переклади.

Перекладацька етика (translation ethics) — здатність перекладача приймати рішення на основі того, що ми вважаємо морально правильним чи неправильним у конкретному контексті.

Перекладацький інструментарій (translation tools) — інструменти перекладу, за допомогою яких перекладач здійснює свою професійну діяльність (наприклад, комерційні програми обробки текстів).

Перекладацькі помилки (translation errors) — вид нееквівалентності між ТО і ТП або неадекватність ТП.

Переказ (version) — відтворення змісту почутого або прочитаного.

Переписування (rewriting) — концепція, запропонована А. Лефевром стосовно маніпуляцій у перекладі як форми «переписування» й ідеологічної напруги навколо тексту.

Підтекст (subtext) — це вербально невиражена, прихована інформація, яка виявляється в процесі читання (слухання) тексту на фоні основної словесно вираженої інформації.

Полісистемна теорія в перекладі (Polysystem theory) — увійшла в розвиток описового перекладу — галузі досліджень перекладу, метою якої є виявлення норм і законів перекладу. Метою багатьох із цих досліджень є встановити норми перекладу в різні суспільно-історичні моменти.

Реалія (realia) — слова (і словосполучення) національної мови, які позначають предмети, поняття та явища, характерні для географічного

оточення, культури, повсякденних реалій чи соціально-історичної специфіки народу, нації, країни чи племені. Ці слова передають національний, місцевий або історичний колорит; такі слова не мають точних еквівалентів в інших мовах. Це поняття болгарські лінгвісти С. Влахов і С. Флорін визначали як текстові елементи, що надають місцевий та історичний колорити. Як правило, реалії як неперекладні особливості першотвору становлять труднощі в літературному перекладі. Такі слова не мають точних еквівалентів в інших мовах. Існує чотири категорії реалій: а) географічні й етнографічні (наприклад, містраль, Хакка), б) фольклорно-міфологічні (наприклад, Баба-Яга, лепрекон), в) предмети повсякденного вжитку (наприклад, герди, рупія) та г) соціально-історичні (наприклад, Бецірк, Інфанта). Найбільш вживані стратегії перекладу реалій: транскрипція, калька, утворення нового слова, асиміляція, аналоговий (приблизний) і описовий переклад. Вибираючи найбільш влучну стратегію, перекладач повинен прагнути зберегти певний місцевий колорит, не обтяжуючи читача надлишком нових, часто незрозумілих лексичних одиниць, а також повинен пам'ятати про вплив, який може збагачувати, засмічувати чи впливати на друготвір.

Рема (rheme) — це те, що промовець говорить про тему; мета дискурсу; висловлення: частина тексту або речення, що є ядром висловлювання, головною частиною повідомлення.

Розширення (amplification) — прийом перекладу, коли мова перекладу використовує більше слів, часто через синтаксичне розширення.

Семантичне ядро тексту (semantic core of the text) — це упорядкований набір слів, їх морфологічних форм і словосполучень у тексті. Семантичне ядро має центральне ключове слово, тобто найбільш вживане, а всі інші ключові слова в ньому ранжуються у напрямку зниження частоти спільного використання з центральним запитом.

Семіотика — загальна наука про комунікацію за допомогою знаків і знакових систем, однією з яких є мова. Використання терміна «семіотика» в перекладі має особливе значення, оскільки переклад не завжди обмежується лише вербальною мовою.

Способи та прийоми перекладу / перекладацькі зміни / трансформації (procedure, technique, strategy, shift) — специфічні техніки чи методи, які використовуються перекладачем у певний момент у тексті (наприклад, запозичення слова з МО, додавання

пояснення чи виноски в МП). Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу. До таких прийомів відносять: транскрибування й транслітерацію, калькування, конкретизацію, генералізацію, модуляцію, транспозицію, синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речення, антонімічний переклад, еквівалентність, експлікацію (описовий переклад), упуцнення, компенсацію тощо.

Стилістичним прийомом називають різні способи комбінування мовних одиниць одного рівня в межах одиниць вищого рівня. Це зокрема заміна стилістично маркованої лексики нейтральною та навпаки. Тобто заміна в перекладі елементів тексту одного функціонального стилю елементами іншого й експресивних засобів мови.

Стиль (style) — це функціональні різновиди загальнонаціональної мови, які різняться типовими мовними засобами залежно від сфери людського спілкування. Функціональні стилі мовлення: публіцистичний, науковий, художній, конфесійний, розмовний, епістолярний, офіційно-діловий.

Субтитрування (subtitling) — текстова версія, яка супроводжує аудіовізуальну інформацію.

Текст (з лат. textus — тканина, сплетіння, поєднання). У семіотиці під текстом розуміють осмислену послідовність будь-яких знаків, будь-яку форму комунікації. У мовознавстві розглядається проблема словесних (вербальних) текстів. У лінгвістиці текстом називається об'єднана смисловим зв'язком послідовність мовленнєвих одиниць: висловлювань, абзаців, розділів тощо, що є цілісним утворенням, об'єднаним єдиною думкою.

Текст оригіналу, або **текст мови оригіналу** (Source-language Text) — це текст (письмовий чи усний), який є відправною точкою для перекладу. За винятком випадків інтерсеміотичного та внутрішньомовного перекладу, текст оригіналу виконаний мовою оригіналу, а переклад відповідно мовою перекладу. Як текст оригіналу зазвичай виступає початковий текст, написаний МО. Однак у разі непрямого перекладу він також може бути перекладом іншого тексту іншою мовою. Текст оригіналу — це не просто мовна одиниця. Він пов'язаний також текстовими та культурними відносинами. Інформація, яку він передає своїм адресатам, може бути як імпліцитною, так експліцитною.

Текст перекладу / цільовий текст, або **текст мови перекладу** (Target Text, TT) — текст, створений у результаті перекладу. Один із базових термінів, який використовується для опису тексту, створеного в результаті перекладу. Текст перекладу створюється на основі тексту оригіналу за допомогою застосування певної стратегії перекладу (або сукупності норм), які можуть сильно змінюватись залежно від культури, школи або навіть окремих перекладачів. Те, що вважається перекладом в одній культурі, може бути розцінено як його імітація в іншій. Однак не завжди між текстом перекладу й імовірним ТО існує простий однозначний зв'язок, оскільки текст, що вважається перекладом, може ґрунтуватися на більш ніж одному ТО, причому різними мовами, або, як у випадку з псевдоперекладами, ТО може взагалі бути відсутнім. Тексти перекладу сильно змінюються за рівнем відповідності нормам системи мови перекладу. Крім того, залежно від функції, для якої вони призначені, текст перекладу можуть сприйматися або як текст, який вже одразу був написаний мовою перекладу, або як точне відтворення тексту з мови оригіналу. Дослідження природи текстів перекладу — одне з найважливіших завдань, що стоїть перед описовим перекладознавством (вивчення перекладацьких текстів дозволить отримати інформацію про такі явища, як універсалії перекладу). Текст перекладу також вважається коментарем до ТО та його інтерпретацією.

Тема (theme) — це те, про що йдеться в тексті; зміст, «про що» висловлювання.

Транспозиція (transposition) — прийом непрямого перекладу. Це зміна однієї частини мови іншою (наприклад, іменник на дієслово) без зміни значення.

Упущення (omission) — прийом, що передбачає пропуск чогось без втрати основної думки.

Підтекст — це вербально невиражена, прихована інформація, яка виявляється в процесі читання (слухання) тексту на фоні основної словесно вираженої інформації.

Помилкові друзі перекладача (false friends, faux amis) — це слова або вирази, які мають однакову форму на двох або більше мовах, але передають різні значення, що спричиняє труднощі при перекладі. Часто асоціюються з історично або культурно спорідненими мовами, як-от англійська, французька, іспанська та німецька, але помилкових друзів також багато серед абсолютно неспоріднених мов, як-от англійська, японська й українська.

Якість перекладу (translation quality) — оцінка перекладу, яка прямо залежить від цілей і ситуації перекладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Aksoy, Nüzhet Berrin. "The Relation Between Translation and Ideology as an Instrument for the Establishment of a National Literature." *Meta*, vol. 55, no. 3, 2010, pp. 438–55.
2. Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge, 2011.
3. Baker, Mona, and Gabriela Saldanha, eds. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2009.
4. Bardaji, Anna Gil. "Procedures, Techniques, Strategies: Translation Process Operators." *Perspectives*, vol. 17, no. 3, 2009, pp. 161–73.
5. Catford, J. C. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press, 1965.
6. Chaume, Frederic. "Film Studies and Translation Studies: Two Disciplines at Stake in Audiovisual Translation." *Meta*, vol. 49, no. 1, 2004, pp. 12–24. Crossref, <<https://doi.org/10.7202/009016ar>>
7. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
8. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.
9. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 3. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012.
10. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer, eds. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 4. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013.
11. Holmes, James S., ed. *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. Paris: The Hague, 1970.
12. Lefevere, Andre. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge, 1992.
13. Leuven-Zwart, Kitty M. Van. "Translation and Original: Similarities and Dissimilarities". *Target. International Journal of Translation Studies*, vol. 1:2, 1989, pp. 151–81. Crossref, <<https://doi.org/10.1075/target.1.2.03leu>>

14. Marco, J. "The Terminology of Translation: Epistemological, Conceptual and Inter-Cultural Problems and Their Social Consequences." *The Metalanguage of Translation*, edited by Y. Gambier and L. Van Doorslaer, John Benjamins, Amsterdam, 2009, pp. 255–269.
15. Millán, Carmen, and Francesca Bartrina, eds. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
16. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London and New York: Routledge, 2016.
17. Sun, Sanjun. "Strategies of Translation." *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, 5 Nov. 2012, <www.sanjun.org/html/2013StrategiesOfTranslation.pdf>, *Crossref*, <<https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal1117>> Accessed 23 April 2022.
18. Shuttleworth, Mark, and Moira Cowie. *Dictionary of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2014.
19. Venuti, Lawrence, ed. *The Translation Studies. Reader*. London and New York: Routledge, 2012.
20. Venuti, Lawrence. "Genealogies of Translation Theory: Schleiermacher." *TTR*, 4 (2), 1991, pp. 125–150.
21. Venuti, Lawrence. *The Invisibility of the Translator. A History of Translation*. London and New York: Routledge, 1995.
22. Venuti, Lawrence. *The Scandals of Translation. Towards an Ethics of Difference*. London and New York: Routledge, 1998.
23. Vinay, Jean-Paul, et al. *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.
24. Waliński, Jacek Tadeusz. "Translation Procedures." *Ways to Translation Publisher*, edited by Łukasz Bogucki et al., Łódź University, Łódź, 2015. 23 Apr. 2022 <https://www.researchgate.net/publication/282504599_Translation_Procedures>
25. Wallmach, Kim. "Feminist Translation Strategies: Different or Derived?" *Journal of Literary Studies*, vol. 22, no. 1–2, 2006, pp. 1–26.
26. Бусел, В. Т., уклад. і голов. ред. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ й Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009.

27. Варданян, М. В. *Методичні рекомендації з вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)»*. Кривий Ріг, 2017.
28. Варданян, М. В. *Світова література ХХ–ХХІ століття в англomовному науковому дискурсі: навчальний посібник*. Кривий Ріг, 2021.
29. Ковалик І., Мацько, Л. і Плющ, М. *Методика лінгвістичного аналізу тексту*. Київ, 1984.
30. Колода, С. Текстові лакуни як маркери специфіки лінгвокультурної спільноти в романі А. Оза «Куфса Шхора». *Східний світ*, № 1, 2005, С. 115–21.
31. Пошук, К. С. Гендерні маркери, притаманні чоловічому та жіночому писемному мовленню. *Студентські наукові записки. Серія «Філологічна»*, вип. 5, 2012, С. 160–62. 23.04.2022 <<https://eprints.oa.edu.ua/1213/>>
32. Шерік, А. Д., Савічук, В. Я. і Старко, В. Ф. *Довідник англійських, німецьких та українських ідіом і виразів*. Луцьк: Ініціал, 2000.
33. Шмігер, Т. *Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами*. Львів, 2018.

Інші інформаційні ресурси

1. Academia.edu. 31 Mar. 2022 <<https://www.academia.edu>>
2. Babel. Revue internationale de la traduction / International Journal of Translation. 31 Mar. 2022 <<https://benjamins.com/catalog/babel>>
3. Bastin, L. Georges, ed. Meta. Journal des traducteurs / Translators' Journal. 31 Mar. 2022 <<https://www.erudit.org/en/journals/meta/>>
4. BITRA. Bibliography of Interpreting and Translation. 31 Mar. 2022 <http://aplicacionesua.cpd.ua.es/tra_int/usu/buscar.asp?idioma=en>
5. Introducing Translation Studies: Fourth Edition. 31 Mar. 2022 <<https://routledgetextbooks.com/textbooks/9781138912557/>>
6. Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice. 31 Mar. 2022 <<https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=rmps20>>

7. Researchgate.net. 31 Mar. 2022 <<https://www.researchgate.net/>>
8. Target. International Journal of Translation Studies. 31 Mar. 2022 <<https://benjamins.com/catalog/target>>
9. The Journal of Specialised Translation. 31 Mar. 2022 <<https://www.jostrans.org/>>
10. The Translator. 31 Mar. 2022 <<https://www.tandfonline.com/toc/rtrn20/current>>

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Б

- Баснетт, Сьюзен — Susan Bassnett 23, 24, 55, 74, 81, 83, 124
Бейкер, Мона — Mona Baker 9, 14, 15, 23, 34, 45, 50, 51, 53, 55, 56, 69,
71, 89, 99, 137
Бхабха, Гомі — Homi K. Bhabha 81, 82

В

- Вільс, Вольфрам — Wolfram Wilss 54
Віне, Жан-Поль — Jean-Paul Vinay 2, 23, 34, 36–38, 45–47, 49, 50, 138
Венуті, Лоуренс — Lawrence Venuti 2, 6, 9, 15, 24, 31, 32, 73, 78–80,
123, 138
Вермеєр, Ганс — Hans Josef Vermeer 2, 23, 74

Г

- Генцлер, Едвін — Edwin Gentzler 78
Германс, Тео — Theo Hermans 24, 129
Голлідей, Майкл — Michael Halliday 69, 71, 72
Голмс, Джеймс Страттон — James Stratton Holmes 2, 5, 9, 11, 14, 22,
24–26, 31, 41, 122, 137

Д

- Дамрош, Девід — David Damrosch 125
Дарбельне, Жан — Jean Darbelnet 2, 23, 36–38, 45–47, 49

Е

- Евен-Зохар, Ітамар — Itamar Even-Zohar 2, 5, 24, 122

К

- Каде, Отто — Otto Kade 54
Кальсада-Перес, Марія — Maria Calzada Perez 78
Кетфорд, Джон — John Cunnison Catford 23, 34, 36, 39, 40, 63, 137
Коллер, Вернер — Werner Koller 2, 23, 42, 53, 54
Кронін, Майкл — Michael Cronin 2, 105, 124
Куніко, Сонья — Sonia Cunico 78

Л

- Левен-Зварт, Кітті М. ван — Kitty M. van Leuven-Zwart 34, 41, 137

Лефевр, Андре — Andre Lefevere 2, 6, 24, 73–78, 86, 87, 123, 132, 137

М

Майер, Керол — Carol Maier 2, 81, 83, 84

Мандей, Джереми — Jeremy Munday 9, 15, 22, 34, 46, 53, 55, 73, 78, 87,
100, 109, 138

Н

Ніранджана, Теджасвіні — Tejaswini Niranjana 24, 82

Найда, Юджин — Eugene Nida 2, 23, 40, 53–55, 123

Нойберт, Альбрехт — Albrecht Neubert 54

Норд, Крістіана — Christiane Nord 42, 43

Ньюмарк, Пітер — Peter Newmark 23, 40, 53, 54, 124

П

Пім, Ентоні Девід — Anthony David Pym 2, 23, 105, 125

Р

Райс, Катаріна — Katharina Reiss 23, 55

С

Саймон, Шеррі — Sherry Simon 24, 81, 84

Селескович, Даница — Danica Seleskovitch 2, 29, 30

Снелл-Хорнбі, Мері — Mary Snell-Hornby 74

Співак, Гаятрі — Gayatri Chakravorty Spivak 2, 24, 82–84

Т

Тимочко, Марія — Maria Fleming Tymoczko 78

Триведі, Харіш — Harish Trivedi 81, 83

Турі, Гідеон — Gideon Toury 2, 22, 24, 25, 31, 41, 74, 122, 130, 131

Ф

Флотов, Луїза фон — Luise von Flotow 78

Х

Хатім, Базил — Basil Hatim 55

Хейл, Сандра — Sandra Hale 45

Ц

Цетше, Йост — Jost Zetzsche 104

Ч

Чемберлен, Лорі — Lori Chamberlain 83, 84

Честерман, Ендрю — Andrew Peter Clement Chesterman 41

Ш

Шмітт, Пітер — Peter Schmitt 42, 43

Я

Якобсон, Роман — Roman Jakobson 10, 23

Янг, Роберт — Robert Young 81

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Варданян Марина Володимирівна,
доктор філологічних наук, професор кафедри
перекладу та слов'янської філології,
Криворізький державний педагогічний університет

Актуальні проблеми світового перекладознавства

Посібник для самостійної роботи

Підписано до друку 20.05.2022.

Видавничий центр
Криворізького державного педагогічного університету
50086 Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 54.
Тел.: +38 (056) 470-13-34.
E-mail: kdpu@kdpu.edu.ua maryna.vardanian@gmail.com

